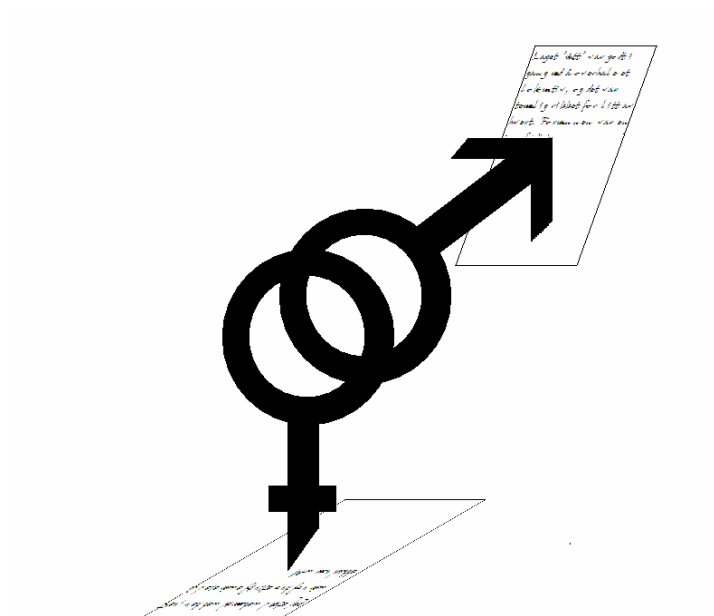

Generasjoner av kjønn mellom tekst og samfunn

En analyse av kjønnsforskjeller i livshistorier

Anja Gil Spilling

Hovedoppgave i folkloristikk,
Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Universitetet i Oslo
Våren 2006

Generasjoner av kjønn mellom tekst og samfunn

En analyse av kjønnsforskjeller i livshistorier

Anja Gil Spilling

Hovedoppgave i folkloristikk,
Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Universitetet i Oslo
Våren 2006

Forsideillustrasjon: Anja Gil Spilling

Dyptfølt takk til:

Bjarne Hodne for veiledning.

Gøril Aaseth, Henriette Magnussen og Trude Luice Nedregård Isaksen for kollokvie.

Rakel Igland Diesen og Sigurd Urdahl for korrektur.

Osloforskning for økonomisk støtte.

- Anja Gil Spilling -

1. Innledning	1
2. Problemstilling.....	2
3. Forskningshistorie.....	5
4. Teori og metode	12
4.1. Personlige fortellinger.....	14
4.2. Innenfraperspektivet	16
4.3. Kjønnssrolle.....	17
4.3.a. Kjønn.....	17
4.3.b. Rolle.....	19
4.3.c. Kjønn + rolle = kjønnssrolle... eller?	20
4.4. Utvalg.....	24
4.5. Hva slags informasjon gir autobiografier	27
4.6. Kildekritikk	29
4.7. Metode	34
5. Analyse av familieliv	39
5.1. Familien i forandring	40
5.2. Foreldre	42
5.2.a. Foreldres arbeid.....	44
5.2.a.a. Fars arbeid	45
5.2.a.b. Mors arbeid	47
5.2.a.b.1. Mors lønnsarbeid.....	47
5.2.a.b.2. Mors husarbeid.....	50
5.2.b. Aktiviteter med barna	55
5.2.b.a. Fars aktiviteter med barna.....	55
5.2.b.b. Mors aktiviteter med barna	58
5.2.b.c. Nærvær, fravær, inngripen og straff.....	61
5.2.c. Foreldre og økonomi	66
5.2.d. Foreldres personalia	70
5.2.e. Foreldres oppvekst	72
5.2.f. Foreldres fritidssysler	75
5.2.g. Refleksjoner angående foreldre	79
5.3. Egenetablert kjernefamilie	82
5.4. Slekt	87
5.5. Oppsummering.....	90
5.5.a. Kjønnforskjeller.....	91
5.5.b. Tidsutvikling.....	93
6. Yrkesliv.....	95
6.1. Arbeidshistorikk.....	95
6.2. Materialfunn.....	98
6.2.a. Skolejobb.....	103
6.2.b. Kommentarer	104
6.3. Oppsummering.....	109
7. Konklusjon.....	113
8. Litteratur	120
9. Sammendrag	128
10. Vedlegg.....	129

1. Innledning

”Det ble ei lita jente!” var den gledesstrålende sms’en jeg fikk midt på natten en gang i mai. Relativt trøtt kunne jeg konstantere at jeg var blitt tante til nok et kategorisert menneske. Denne første merkelappen vil heretter følge dette barnet resten av livet, og vil være med på å begrense og avgrense hennes muligheter. Vår oppfattelse av en annen persons kjønn er med på å påvirke hvordan vi oppfører oss ovenfor, og hvordan vi tenker om vedkommende. En slik forskjellsbehandling, uansett om den er bevisst eller ubevisst, gjør at de opplevelser en person har vil være preget av den kjønnskategori den vedkommende tilhører. Det er imidlertid usikkert hvor forskjellige disse opplevelsene er. Har forfatteren John Gray rett når han sier i sin mye siterte boktittel at *Men are from Mars, Women are from Venus* (1998)? Har det alltid vært sånn, eller har det forandret seg over tid? Hva er årsakene til dette?

I presentasjonen Universitetet i Oslo har på nett av studieretningen kulturhistorie kan vi lese: ”Kulturhistorikere stiller spørsmål om hvordan mennesker reflekterer over sin egen tilværelse, om hvordan begreper, forståelser og adferdsformer blir til, endres eller blir borte” (UiO 2006: nettsider). Dette faget har hovedfokus på hvordan mennesket opplever og bruker kulturen og samfunnet det lever i. Kulturhistorie burde dermed være perfekt for å undersøke hvordan og hvorfor kvinner og menn er forskjellige. Det er derfor overraskende at relativt få forskningsarbeider har kjønn som del av problemstillingen sin. Når jeg i tillegg vet at UiO er i besittelse av en stor autobiografisamling bestående av manuskripter fra hele landet, er det meg en gåte at så få har tatt tak i dette temaet som er så avgjørende for enkeltmenneskets liv. Autobiografier åpner for et innenfraperspektiv som gir oss mulighet til å se verden slik informanten selv oppfatter den. Dette er svært verdifullt når en arbeider med spørsmål som er tilknyttet holdninger og kjønn. Denne avhandlingen kan sees som et bidrag til å vise hvordan autobiografier kan demonstrere folks holdninger til kjønnsroller.

2. Problemstilling

Enhver livsfortelling vil være unik - selvfølgelig fordi ingen har identiske opplevelser av livet. Allikevel kan det trekkes ut likheter i disse fortellingene. En fabrikkarbeiders historie vil ha visse likhetstrekk med fortellingen til en annen fabrikkarbeider. Historien til en som har levd hele sitt liv i Oslo vil ha visse temaer og elementer felles med en annen osloborger. Det fysiske miljøet og menneskene rundt er med på å forme deg som person, og dette vil gjenspeile seg i livsfortellingen din. Like omstendigheter vil dermed gi likhetstrekk i fortellinger. Av den grunn vil kvinners livshistorier ha visse trekk felles, på samme måte som at menns fortellinger har likhetstrekk med hverandre. Disse kjønnsbestemte fellestrekene vil jeg se hvordan arter seg ved å studere autobiografier. Marianne Gullestad skriver i boken *Hverdagsfilosofier* (1996) at: "Kjønnsforskjellen er tydelig når det gjelder både selvbiografiens form og innhold, selv om noen kvinner har skrevet karrierehistorier eller morsomme miljøbeskrivelser og en god del menn har skrevet om mellommenneskelige problemer" (Gullestad 1996: 37). Det samme inntrykket satt jeg igjen med etter å ha bladd igjennom 20-30 tilfeldig utvalgte autobiografier. Dette vekket min interesse for hva disse forskjellene faktisk bestod i. Bestod forskjellene hovedsakelig i at kvinner fortalte om familie og menn fortalte om yrkeskarriere? Eller var fortellingene grunnleggende forskjellige også i de tilfeller hvor kvinner og menn skrev om samme tema? Jeg ville se om disse kjønnsforskjellene var tydelige helt ned på et mikronivå, eller om det bare var i fortellingens hovedstruktur at kvinner og menn fortalte avvikende fra hverandre.

Institutt for kulturstudier og orientalske språk ved Universitetet i Oslo har i sine arkiver rundt 4500 autobiografier fra hele landet, samlet gjennom tre innsamlinger. Informantene som sendte inn sine bidrag skrev dem etter en svakt styrt spørreliste. Dette gjør at disse autobiografiene er spesielt godt egnet til mitt formål. I all hovedsak var det informantene selv som valgte hva de ville fortelle om og hvordan de ville fortelle det. Dette øker sjansen for at jeg kan tillegge de kjønnsforskjeller jeg finner til informantene, og ikke til kildeeskaperne.

I 1964 arrangerte Nasjonalforeningen for eldres helse og velferd en konkurranse hvor de inviterte alle i Norge født før år 1900, til å skrive om livet sitt¹. De fikk inn 1382 besvarelser (rundt 60 000 manuskriptsider), og de beste ble premiert. En del av autobiografiene er trykt i den 14 bind lange bokserien ”I manns minne”.

I 1981 gikk Nasjonalforeningen for folkehelsen og Landslaget for bygde- og byhistorie sammen og utlyste en ny konkurranse. Denne gangen måtte en være født i 1914 eller før for å være med. Da svarfristen gikk ut 1. juni 1981 var det kommet 2110 besvarelser på til sammen ca. 100 000 manuskriptsider. Seks av besvarelsene ble premiert, og en kan lese disse i de to første bindene av ”Bygd og by i nær fortid”.

Den tredje, og siste innsamlingen ble arrangert i 1996 av Landslaget for lokalhistorie i samarbeid med Norsk etnologisk gransking og Institutt for Kulturstudier ved Universitetet i Oslo. Alle født i 1930 eller tidligere ble nå invitert til å være med, og ti av besvarelsene ble premiert. Totalt kom det inn 1132 autobiografier på til sammen ca. 25 000 sider.

I 1964-konkurransen ble det sendt ut en svakt styrt spørreliste. Denne tok for seg temaer som barndom til skolealder, skolealder, sommer- og vinterliv, ungdomsliv, politiske forhold, helse, forandringer grunnet industrialisering m.m. Det ble også foreslått en struktur skribentene kunne følge, men samtidig ble det understreket at fortellerne måtte skrive sine minner i de sammenhenger som falt naturlig for dem. Innsamlingene i 1980 og 1996 sendte ut spørrelister lagd over samme lest som den første, for å muliggjøre vitenskapelig komparasjon².

1900-tallet var en tid med store forandringer. Dette gjaldt ikke bare endringer i klassesamfunnet, men også mellom kjønnene. De største forandringene har skjedd for kvinner og dette er veldig synlig i det offentlige rom. I løpet av denne perioden fikk

¹ Opplysninger om 1964- og 1981-innsamlingene er hentet fra Ørnulf Hodnes artikkel ”Registrering av minneoppgavene for eldre” (1987). Innformasjon om 1996-innsamlingen er gitt av Anna-Marie Wiersholm, arkivar ved Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Universitetet i Oslo.

² Spørrelistene fra alle tre konkurransene er lagt ved som vedlegg 1, 2 og 3.

kvinner stemmerett og de tok høyere utdanning. I tillegg ble det vanligere at kvinner fra alle sosiale klasser tok seg betalt arbeid utenfor hjemmet. Menns forandringer har derimot vært mindre åpenlyse fordi deres ”nye” handlinger, f.eks. deltakelse i husarbeid, i stor grad har funnet sted i den private sfære. Like fullt har det skjedd store endringer for begge kjønn i denne tidsperioden, og sannsynligheten for at dette vil speile seg i autobiografiene er veldig stor. Gjennom å sammenligne de emnene kvinner og menn velger å fortelle, kan jeg se om dette forandrer seg over tid fra de forskjellige innsamlingene.

Som jeg poengterte ovenfor, har mine informanter har stått relativt fritt i utformingen av sine fortellinger. I spørrelisten de fikk tilbud om å følge blir de hovedsakelig bedt om å beskrive fysiske og sosiale forhold. Veldig få av spørsmålene er av evaluerende art og ingen angår holdninger til kjønn. Det er derfor få utsagn som går direkte på hva informantene mener om kjønn og kjønnsroller. For min problemstilling har det ingen konsekvens, fordi jeg fokuserer på valg av temaer. På denne måten håper jeg å få tak i informantenes egne holdninger til de to kjønnsrollene, og ikke bare ”politisk korrekte” utsagn.

Kort oppsummert vil avhandlingens spørsmål være: Hvilke forskjeller finner jeg ved å analysere kvinners og menns fortellinger? Hva er årsaken til de forskjellene jeg finner? Er disse forskjellene konstante, eller forandrer de seg over tid etter hvilken innsamling informantene tilhører? Hva er forklaringen hvis de forandrer seg over tid? Kan disse funnene belyse kvinners og menns syn på kjønnsrollene?

3. Forskningshistorie

Ivor F. Goodson skriver i boken *Livshistorier* (2000), at de første livshistoriene ble innsamlet på starten av 1900-tallet. De bestod av selvbiografiske fortellinger fortalt av amerikanske indianerhøvdinge (Goodson 2000: 22). Dette kan betegne starten på oral history-bevegelsen. Til tross for at det var såkalt viktige menneskers liv som var gjenstand for interesse i begynnelsen, ble fokuset raskt utvidet til å innbefatte også det ”vanlige” menneskets liv og levnet (Slettan 1981: 24). Bevegelsen er blitt tolket som en reaksjon på den tradisjonelle historieforskningen, og dette ble synliggjort ved et sterkt ønske om å: ”[...] ge vanliga människor deras plats i historien” (Paul Thompson i Slettan 1984: 227). I Norge var Edvard Bull en pionér med sin arbeiderminne-innsamling på 1950-tallet (Slettan 1984: 223), men det var ikke før 1960-70-tallet at interessen for minnemateriale virkelig økte, både internasjonalt og i Norge (Slettan 1984: 217).

I følge Marianne Gullestad har innfallsvinkelen variert etter hvilke fag forskerne tilhører (Gullestad 1996: 14). For litteraturviterne som behandlet autobiografiene som unike fortellinger var bruken uproblematisk. Forskere fra historie- og samfunnsfagene søkte derimot å trekke ut fakta, og diskuterte lenge om hvilken nytteverdi denne type materiale kunne ha for forskning. Kritikerne mente at minner var upålitelige på grunn av tidsavstanden mellom hendelse og fortelling. I tillegg var de personlig farget, og dermed ikke holdbare i såkalt objektiv forskning. Også materialets mulighet til å være representativt ble også angrepet, fordi kritikernes fokus var på statistisk representativitet. Denne kritikken fikk stort sett stå uutfordret frem til midten av 1970-tallet (Slettan 1994: 28). Men da debatten først kom i gang, konsentrerte den seg om to hovedproblemer: Hva skulle en klassifisere autobiografier som, og hvordan kunne dette materialet brukes.

I Norden hadde Bjarne Hodne en sentral rolle i å avklare disse spørsmålene. I 1981 var han medansvarlig for boken *Muntlige kilder* (1981). Dette var et tverrfaglig prosjekt som ønsket å avklare hva som skulle gå under kildekategorien muntlige kilder, hvordan disse kunne brukes og hvilke fordeler og problemer dette ville innebære. For denne avhandlingens del er det mest relevant at autobiografier ble stadfestet som muntlige

kilder, fordi en vektla stoffets "liv" før innsamling, og ikke hvordan det forelå i innsamlet form.

To år senere ble den første av Hodnes tre artikler publisert. Der diskuterer han livshistorienes anvendelighet: "Autobiografier som folkloristisk kilde – et forsøk på en avklaring" (1983). I denne artikkelen fokuserer han på tre forskjellige problemer ved autobiografier: Sjangerbestemmelse, terminologi og metodebruk. Hodne opprettholder at minneoppgaver må regnes som muntlig kilde. Dette forklarer han med to grunner: De kan omhandle tradisjonelle handlinger, samtidig som informantene kan uttrykke holdninger skapt av deres eget miljø. Hodnes andre poeng i artikkelen er at minneoppgaver må regnes for å være autobiografier. Her henviser han blant annet til Jeff Todd Titons artikkel "The life story" (1980) og Päivikki Suojanens artikkel "Levnadshistorisk forskning" (1981) som begge definerer life story og selvbiografi som det samme. Disse definisjonene påpeker Hodne at sammenfaller med minneoppgavene, både i innhold, form og innsamlingsmetodikk. Bjarne Hodnes siste poeng i artikkelen er hva slags fremgangsmåte og verktøy en kan benytte ved akademisk bruk av autobiografier. I denne forbindelse argumenterer han for innholdsanalyse som metode, og kodings- og kontekstenheter som begrepsverktøy³. Dette er en metode som er anvendbar uansett om en ønsker å arbeide kvalitativt eller kvantitativt.

I 1984 ble Hodnes andre artikkel om autobiografier publisert i tidsskriftet *Tradisjon*, "Autobiografien: Folkloristisk kilde med samfunnsrelevans". Der går han nærmere inn på autobiografiens kildeverdi. Sentralt for avklaring av kildeverdien er vécu-perspektivet, dvs. innenfraperspektivet. Dette er en metodisk innfallsvinkel som vil hjelpe forskeren i å få innsikt i hvordan informantene selv opplevde sine liv. Hodne mener at autobiografier gir oss innenfraperspektiv ikke bare på individnivå, men også i forhold til samfunnssammenhenger. De utdrag av livet som informanten har valgt å fortelle er ikke bare beskrivende på et personplan, men må sees i sammenheng med den samfunnsmessige konteksten. Dette gjør autobiografier velegnet til en krysskobling av metoder, såkalt metodetriangulering. Hodne mener at ved å benytte seg både av

³ Disse begrepene blir grundig utredet i kapittel 4. Teori og metode.

kvantitativ og kvalitativ metode har dette materiale stor kildeverdi i samfunnsforskning. Han trekker i denne sammenheng inn samarbeid med sosiologi som spesielt fruktbart, fordi fagfeltet har erfaring med massedatainnsamling. Dette vil være et godt fundament for kulturhistorikernes dypdeundersøkelser.

”Personlige fortellinger. En tredje innfallsvinkel i studiet av autobiografier” kom i 1988, og var det tredje og siste bidraget i Bjarne Hodnes artikkelserie om biografier. Her diskuterer han grundig hva slags type informasjon biografier kan gi, og hvilke metoder som kan benyttes. Det tydeliggjøres at biografier består av 2 typer personlige fortellinger, som kan omtales som førstehånds- og annenhåndsberetninger. Dette begrepsparet har han lånt fra historiefaget som bruker dem til å gradere fortellingenes kildeverdi. Hodne mener derimot at for folklorister kan begge disse typene være like relevante og gode kilder. Uansett om informanten har opplevd hendelsen selv eller om hun er blitt fortalt om den av andre, vil holdningene fortellingen gir oss være et godt uttrykk for holdninger i det spesifikke miljøet.

Hodne fremmer kildekritikk som det viktigste verktøyet for å avklare biografienes evner til å være gode kilder. Her er det fagmessige forskjeller, slik det blir nevnt i avsnittet ovenfor. For eksempel har historikerne tradisjonelt vært skeptiske til denne type kilde, fordi de jakter på den objektive sannheten. Folkloristikkfagets fokus er derimot på menneskets forhold til sin egen kultur, og biografienes subjektivitet vil dermed være et nyttig verktøy for å forske på dette. Dette betyr ikke at kildekritikk er unødvendig. Hodne skriver at: ”Man skaper gjennom kildekritikken en forutsetning for å kunne generalisere på grunnlag av subjektive opplevelser” (Hodne 1988: 45). Det er dermed kildekritikken som gir oss muligheten til å trekke konklusjoner ut over den individuelle fortelling.

Bjarne Hodne fastslo i artikkelserien at biografier kan være gode kilder til samtidforskning, og ikke kun til innsamling av gamle skikker og annet typisk tradisjonsmateriale. Ved bruk av kildekritikk og gode forskningsverktøy, mente han at denne type kildemateriale kan gi informasjon om samspillet mellom mikronivå og

makronivå, dvs. mellom individ og storsamfunn. Det er dette han viser i boken *Oppvekst i Kristiania* (1986). Som materiale bruker han autobiografier som ble samlet inn gjennom to landsdekkende minneoppgavekonkurranser: Den ene ble gjort i 1964 og den andre i 1981⁴. Hodne avgrenset materialet sitt til de livsfortellingene som omhandlet barndom i Oslo, men ved å sortere og sammenligne disse fortellingene får vi innblikk i informantenes eget syn på barndommen. Ved å kategorisere materialet i tre deler: Hjemmet, nærmiljøet og storsamfunnet, får han trukket likhetene frem i lyset. Gjennom utskillelse og konkretisering av temaer blir det mulig å se hva fortellingene har til felles, til tross for deres individuelle preg. Oppdelingen i tema får de forskjellige livshistoriene til å fremstå som homogene representanter for forskjellige grupper. På denne måten tydeliggjør han hvordan den enkeltes stemme er i samsvar med individets gruppetilhørighet.

Også andre norske forskere har benyttet seg av autobiografier til større forskningsarbeider. Birgit Hertzberg Johnsen's doktoravhandling *Konfirmasjon og erindring. Konfirmasjonens betydning i et livsløpsperspektiv* (1993) bygger på minneoppgaver innsamlet gjennom de samme konkurransene som Bjarne Hodne hentet sitt materiale fra. I motsetning til Hodne er hennes materiale hentet fra hele landet, men tematisk avgrenset til å omhandler konfirmasjonsforberedelsene og selve konfirmasjonen. Johnsen ser på hvordan informantene fremstiller konfirmasjonen og hva slags meningsinnhold de legger i denne overgangsriten. Hun benytter seg av innenfraperspektivet som metodisk grep. Dette er en forskningssynsvinkel som baserer seg på informantenes egenforståelse og "[...] de interne premissene for denne forståelsen" (Hertzberg Johnsen 1993: 54). På denne måten får hun tak i individenes egne synspunkter og holdninger, og dermed får hun frem hvilken sosial og religiøs betydning dette har hatt for informantene. Hun påpeker at selv de som ikke opplevde konfirmasjonen som spesielt viktig da den foregikk, vektlegger den som overgangsrite når de ser den i et livsløpsperspektiv.

⁴ Dette er det samme materialet som jeg benytter i min analyse, men i tillegg bruker jeg en ekstra innsamling som ikke var tilkommet da Hodne skrev sin bok.

Som nevnt tilhører autobiografier kildegruppen muntlige kilder, og det var gjennom oral history-bevegelsen at denne kildekategorien ble populær. Oral history-bevegelsen kan ansees som en motreaksjon mot tradisjonell historieskriving. Helt fra starten av har denne bevegelsen trykket muntlige kilder til sitt bryst. Dette har medført at kildegruppen er blitt sett på som et symbol på en motbevegelse til historiefagets tendens til kun å anerkjenne skriftlige kilder. Etter hvert som det ble oppdaget hvor mye ny informasjon forskning som benyttet seg av "folkets røst" frembrakte, ble muntlige kilder tatt i bruk for å forske på også andre grupper som ikke var blitt synliggjort av historiefagets tradisjonelle kildebruk. Muntlige kilder kombinert med innenfraperspektivet har gitt flere forskningsretninger ny viten. Blant annet har feministisk forskning benyttet seg av denne kombinasjonen for å vise kvinners selvforståelse og historieførståelse. Til tross for dette har kvinneforskningen tatt i bruk autobiografier i veldig liten grad, selv om materialet er godt egnet for bruk av innenfraperspektivet⁵. Imidlertid er noen av de arbeidene som bygger på livshistoriske intervjuer relevante i forhold til min problemstilling, og jeg vil presentere et par av de avhandlingene nedenfor.

Kulturformidling er temaet i Lissie Åstrøms doktoravhandling *I kvinnoled* fra 1986. På grunnlag av intervjuer med 3 generasjoner kvinner, diskuterer hun klasse-, kjønn- og generasjonsutviklinger gjennom 100 år. Den teoretiske plattformen hennes bygger på den svenske filosofen Hans Larssons teori om at mennesket blir utsatt for to motstridende påvirkningskrefter. Disse kalte han sentrifugal og sentripetal kraft. Lissie Åstrøm videreutvikler denne teorien, og mener at mengdeforholdet mellom sentrifugal og sentripetal kraft er påvirket av individets kjønn, klasse og hvilken tidsperiode individet levde i⁶. Åstrøm bygger sin avhandling på intervjuer med tre generasjoner kvinner. Gjennom analyse av disse intervjuene viser hun hvordan kvinner er blitt preget forskjellig i forhold til sentrifugal og sentripetal kraft, avhengig av alder og klassesilhørighet. Blant annet er de yngre generasjonene blitt mer påvirket i sentrifugal retning enn de eldre, og dette knytter hun til den generelle samfunnsutviklingen.

⁵ Riktignok har fagene psykologi og litteraturvitenskap benyttet seg en del av autobiografisk materiale for å forske på kvinners oppfattelse av ego og selvet, men det er få som har kombinert kjønnsforskning og livshistorier innen humaniora.

⁶ En grundigere utredning av begrepene sentrifugal og sentripetal kraft blir gjort i kapittel 4.3.c. Kjønn + rolle = kjønnsrolle...eller?

Etnolog Liv Emma Thorsens bok *Det fleksible kjønn* (1993), har undertittelen *Mentalitetsendringer i tre generasjoner bondekvinner 1920 – 1985*. Der søker hun å utrede hva slags kvinneideal som fantes i bondekulturen, om dette har forandret seg over tid og eventuelt hva som er årsakene til disse forandringene. Hennes materiale består av livsløpsintervjuer med 45 kvinner i forskjellig alder, hvor den eldste var født i 1910 og den yngste i 1956. Ved å kontrastere arbeid og omsorg og kjærighet mot hverandre, viser hun de spenningsforhold som vanligvis er tilslørt under det allsidige kvinnearbeidet. Ved å avdekke disse spenningene, blir det mulig å konkretisere bestemte holdninger og å sammenligne dem.

Gjennom analysen finner Thorsen et kvinneideal som avviker sterkt fra borgerskapets kvinneideal. Mens borgerskapet fremmet skjønnhet og gratie som to av de fremste kvinnelige dyder, idealiserte bondekulturen styrke og driftighet. Enhver aktivitet som kunne tolkes som ikke-produktiv aktivitet, ble sett ned på. Bondekulturen var, på samme måte som den borgerlige kulturen, bygd opp i et strengt hierarkisk samfunn hvor ”alt og alle har sin plass”. Både status, arbeidsoppgaver og arbeidsoppgavenes verdi var i all hovedsak fastlagt. Men i motsetning til borgerskapet, var en viss grenseoverskridning mulig. Dette gjaldt riktignok bare én vei: Fra kvinnesfæren til mannsfæren, og da kun når det var nødvendig på grunn av manglende mannlig arbeidskraft. Overskridelser motsatt vei var så og si umulig, og ble utsatt for sterke sanksjoner fra miljøet rundt. Av denne grunn kaller Thorsen kvinnene for det fleksible kjønn.

Det fleksible kjønnets fleksibilitet har imidlertid forandret seg over tid. Kvinnene fra den yngste generasjonen krever nå innsats fra sine menn på områder som tidligere var strengt kvinnelige domener. Dette mener Thorsen skyldes likestillingsdebatten på 70-tallet. I tillegg har de nye maskinene som blir benyttet i dagens jordbruk utelukket kvinner fra å trå til ved behov. Fordi de ikke får samme trening i bruk av de tekniske hjelpemidlene som mennene, har de heller ikke den nødvendige ekspertisen hvis gårdsdriften skulle trenge ekstra arbeidskraft. Dette, som omtales som avmaktens list, har vært en metode for å beskytte seg mot rovdrift på egen person, men Thorsen påpeker at i ettertid har den slått

tilbake fordi kvinnene har utelukket seg selv fra å bli dyktige bønder og dermed begrenset muligheten til å kunne ta kontroll når generelle samfunnsendringer tillater det.

På samme måte som Åströms og Thorsens arbeider, er også denne avhandlingen fokusert på kvinnerollens utvikling over tid. Min problemstilling og bruk av materiale har klare likhetstrekk spesielt med Åströms forskningsarbeid. Jeg benytter meg av hennes teori om sentrifugal og sentripetal kraft i analysen. Det er imidlertid også klare forskjeller mellom deres arbeider og mitt. I motsetning til Åström og Thorsen som baserer seg på intervjuer, har jeg valgt å bruke autobiografier. Jeg mener at min problemstilling tjener på dette, fordi informantene har hatt mulighet til å tenke gjennom presentasjonen av livshistorien sin. Intervjuer vil i mye større grad være preget av dialog, hvor fortellingene og sammenhengen mellom dem er mer fragmentarisk og oppstykket. I tillegg har begge disse forskerne konsentrert seg om kvinner og deres oppfatning og forståelse av egen situasjon. Siden dette er et komparasjonsstudium mellom kjønnene, bruker jeg selvfølgelig autobiografier skrevet av både kvinner og menn. På denne måten håper jeg å anskueliggjøre hvilke forskjeller som finnes og hva de bakenforliggende årsakene er.

4. Teori og metode

En autobiografi er historien om et levd liv som er nedtegnet av jeg-personen. Bokstavelig talt er dette selvfølgelig ikke korrekt, fordi det å fortelle om hele livet sitt er umulig av to grunner: For det første er ikke historien ferdig, fordi fortelleren fortsatt er i live ved fortellingstidspunktet. For det andre inneholder et levd liv så mange opplevelser og detaljer at det ville ta atskillig lenger tid å verbalisere dette livet enn det faktisk vil ta å leve det. En fortelling om eget liv vil derfor være et utvalg av episoder – valgt ut på grunnlag av hva informanten selv mener er viktig og hva vedkommende tror tilhøreren vil være interessert i. I boken *Livets fortellinger* (1999) skriver Marianne Horsdal at: ”Ikke alt kan tages med i en fortelling og ikke alt har samme vægt. Enhver fortelling er selektiv og hierarkiserende” (Horsdal 1999: 37). Valgene av hva som er viktig og av interesse vil bli gjort på grunnlag av personlighet. Av denne grunn blir hver fortelling unik, fordi både opplevelsene og utvalgene er individuelle. Til tross for dette er autobiografier mer enn morsomme anekdoter, og kan brukes til annet enn rene kuriøse illustrasjoner. Det er i dag en utbredt oppfatning om at autobiografier er gode kilder til å vise vekselvirkninger mellom individ og storsamfunn. Ved å studere livshistorier er det mulig å trekke ut hvordan grupper oppfatter, behandler og agerer normer og holdninger fra resten av samfunnet. Likheter i oppdragelse, sosiale og økonomiske vilkår kommer tydelig frem mellom ren individuell informasjon. Faktorer som kjønn vil dermed ha stor sannsynlighet for å være synlige i disse fortellingene, og det er dette denne avhandlingen vil omhandle.

Før jeg går videre er det nødvendig å påpeke en ting: Livshistorier og autobiografier er ikke nødvendigvis det samme. Autobiografier kan sees som en undergruppe av livshistorier, på linje med livshistoriske intervjuer. Den største forskjellen ligger i at skribenten av en autobiografi har mulighet til å revidere manuskriptet sitt i eget tempo, mens livsløpsintervjuer blir ”fanget” der og da med små muligheter til revurderinger og bearbejdelser (K. Thorsen 1998: 41). Begge har sine fordeler og ulemper. Muntlige livshistorier er ofte mer sporadiske og med flere selvmotsigende fortellinger enn autobiografier, fordi informanten forteller ”spontant”, det vil si at vedkommende ikke har ferdiglagd en fortelling i forkant. Dette gir forskeren større mulighet til å spore

problempunkter i fortellingen, og samtalen gir mulighet til utdypelse der intervjuer anser det som nødvendig eller interessant. Den ferdig bearbejdede versjonen som presenteres i autobiografiene gir leserne et valgt bilde av hvordan et liv bør eller ikke bør være, og hvordan en skal fortelle om det. Kirsten Thorsen skriver i boken *Kjønn, livsløp og alderdom* (1998) at "[...] den skriftlige gir mer av *fasaden*, det bildet den eldre ønsker å gi av seg i et ferdig, egenstyrt produkt beregnet på en allmenn offentlighet" (Thorsen 1998: 43). Dette er sammenfallende med hva Anne Eriksen skriver i artikkelen "'Livets goder og livets mørke' – erfaring og tolkning i autobiografisk materiale" (1990). Her viser hun hvordan forfatteren av en autobiografi søker å skape en enhetlig fortelling av livet sitt. Gjennom dybdeanalyse av en enkelt autobiografi, får vi innblikk i hvordan informanten gjør flere forsøk på å samkjøre motstridende følelser knyttet til biografiske hendelser til en sammenhengende fortelling. Disse bearbejdesforsøkene som er så synlige i denne autobiografien, ser Eriksen som sannsynlig at også har forekommet i skriveprosessen hos flere av de andre informantene. Hun mener at de fleste har hatt resultater som kan omtales som mer vellykket i dette henseende, og autobiografiene fremstår dermed som en enhetlig og sammenhengende historie. Hvorvidt det er den muntlige eller den skriftlige varianten av livshistorier som er mest funksjonell, er avhengig av forskerens problemstilling. Nettopp fordi autobiografier er bearbejdede fortellinger, er de gode kilder for meg. I og med at jeg ønsker å se etter kjønnsforskjeller i valg av temaer, er det større mulighet for at fortellingen er i samsvar med informantens oppfatning av hvordan en autobiografi skal være når den er i skriftlig form. Informanter har dermed hatt tid til å tenke seg om og redigere, og dermed forme, fortellingen slik de mener en kvinne eller mann bør fremstille livshistorien sin. Til tross for at autobiografier kun er en undergruppe av livshistorier vil jeg videre i denne avhandlingen bruke begrepene om hverandre uten meningsforskjeller. I de tilfeller det er viktig å poengtere at det er snakk om skriftlige manuskripter, så påpekes dette fortløpende.

I det kommende kapittelet skal jeg se nærmere på hva som kjennetegner autobiografien som kilde, utrede relevante kildekritiske problemer og presentere aktuelle teorier og begreper.

4.1. Personlige fortellinger

Autobiografier kan karakteriseres som en livsløpsberetning bestående av en rekke personlige fortellinger. Folkloristen Bjarne Hodne skriver i artikkelen "Personlige fortellinger" (1988) at denne type fortellinger omhandler "[...] ting man har opplevd, sett, erfart; man forteller om forhold man har levd under og begivenheter man har vært en del av" (Hodne 1988: 43). Han mener at disse fortellingene kan deles opp i to typer, bygd på to forskjellige definisjoner av en annen folklorist, Sandra Stahl (Hodne 1988: 42-43). Den ene Stahl-definisjonen er hentet gjennom en artikkel skrevet av folkloristen Linda Dégh⁷: "The personal narrative relating a personal [sic] experience; it is usually told in the first person and its content is nontraditional" (Hodne 1988: 42). Med støtte i dette utsagnet blir den ene typen personlige fortellinger preget av det enkelte individs egne erfaringer og vurderinger, og blir som regel fortalt i 1. person. Den andre definisjonen er hentet fra Stahls artikkel "The Personal Narrative as Folklore" (1977). Der skriver hun at personlige fortellinger er "[...] more traditional than innovative. It relies upon some individual resources, but most of these are influenced to some degree by collective models, and all are within the range of "safe creation" [...] Of the resources that most clearly underline the traditional quality of personal narrative performance, first person narrative tradition and traditional attitudes are most important [...]" (Stahl 1977: 203). Denne definisjonen omfatter en type personlige fortellinger hvor en kan finne tradisjonelle holdninger og tradisjonselementer. Stahl mener at disse holdningene har visse individuelle trekk (f.eks. at fortellingen foregår i 1. person, med fortelleren som hovedperson), men formes hovedsakelig gjennom gruppeinteraksjon (Stahl 1977: 208). Det vil si at denne type personlige fortellinger har, til tross for sine tydelige individuelle trekk, gjennomgått en godkjenningsprosess i fortellerens nærmiljø. Dette gjør at de holdningene en kan finne gjennom denne fortellingstypen vil være representative for hele miljøer, og ikke kun være individuelle stemmer. Allikevel vil også den første typen personlige fortellinger være vel så interessante – selv om den ikke har gjennomgått nærmiljøets sensur. Forskerne William Labov og Joshua Waletzky skriver i artikkelen "Narrative analysis: Oral versions of personal experience" at det alltid inngår en vurdering i en fullstendig

⁷ The theory of personal experience narrative (1985)

personlig fortelling⁸ (Labov og Waletzky 1967: 33-34). Denne vurderingen blir gjort av fortelleren, på bakgrunn av denne personens erfaringer og holdninger. Et individs personlighet og verdisyn er, som kjent, ikke noe som skapes adskilt fra det miljøet vedkommende har vokst opp i. Fortellingene vil derfor sjelden speile kun en ren individuell holdning.

Autobiografiens personlige fortellinger foreligger hos forskeren som ferdig skrevet tekst. Informantene som har skrevet manuskriptene gir ingen opplysninger om hvilke fortellinger som er blitt fortalt før, og hvilke som ser dagens lys for første gang når historien blir skrevet ned på papir. Det vil dermed være veldig vanskelig å skille mellom Hodnes to forskjellige typer personlige fortellinger, og jeg kommer heller ikke til å gjøre noe forsøk på det. Jeg har nettopp vist at begge fortellertypene er bærere av holdninger og de vil derfor være relevant materiale for min problemstilling. For meg vil personlige fortellinger derfor være fortellinger om erfaringer og opplevelser en person har hatt, og gjennom disse fortellingene kan vi få innblikk i holdninger og verdier til den spesifikke personen og derigjennom samfunnet.

De personlige fortellingene som mitt materiale består av er valgt ut på grunnlag av en spørreliste og hva informanten selv synes er viktig og relevant. I motsetning til dagbøker hvor skribenten hovedsakelig skriver for seg selv, så skriver forfatteren av en autobiografi for en framtidig leser. På denne måten blir autobiografier en form for kommunikasjon, og innholdet vil dermed være avstemt etter hva skribenten tror den fremtidige leseren er interessert i (Eriksen 1988: 77). Her vil faktorer som kjønn, alder, sosial situasjon o.l. spille inn. Dette gjør at denne type materiale er veldig godt egnet når en søker å oppnå et innenfraperspektiv; når en ønsker å se verden fra informantens perspektiv.

⁸ Labov og Waletzky mener at hvis en personlig fortelling ikke har et poeng så er det heller ikke en fullstendig fortelling (Labov og Waletzky 1967: 33-34).

4.2. Innenfraperspektivet

Da autobiografiens kildeverdi ble debattert på 1980-tallet konkluderte en bl.a. med at de gir oss mulighet til å anlegge et innenfraperspektiv, men hva innebærer det? Folkloristen Birgit Hertzberg Johnsen skriver i sin doktoravhandling *Den store dagen: Konfirmasjon og tradisjon*, at innenfraperspektivet er en metode, en forskersynsvinkel som forskeren kan benytte og derigjennom "[...] oppnå stor innsikt i de historiske forutsetningene for opplevelser og holdninger eldre mennesker hadde [...]" (Hertzberg Johnsen 1986: 51). Vi får mulighet til å se samfunnet informanten levde i, gjennom deres egne øyne. På denne måten kan vi oppnå en bedre forståelse av hvordan forskjellige mennesker oppfatter den fysiske og den sosiale konteksten de er omgitt av. Denne innfallsvinkelen er hovedsakelig blitt brukt på samtidsstudier hvor informanten er tilgjengelig for intervjuer og samtaler, men den er også blitt brukt på historisk materiale med positive resultater (Hertzberg Johnsen 1986: 51). Folklorist Anne Eriksen sier i sin artikkel "Muntlige kilder – kilder til hva?" (1988) at en selvfølgelig ikke kan oppnå innenfraperspektiv i bokstavelig forstand. Men ved bruk av denne forskersynsvinkelen blir informantens subjektive opplevelser tatt på alvor, og en erkjenner at de er tenkende, handlende individer som velger på grunnlag av sine egne opplevelser (Eriksen 1988: 72-74). Ved å benytte seg av innenfraperspektivet på et kildemateriale øker sjansen for at en kan trekke slutninger ut over det rent overfladiske nivået.

Autobiografier gir mye direkte uttalt informasjon som f.eks. brødpriiser og hvordan en feiret sankthans. Men i tillegg til den åpenbare meningen vil det også være mulig å få frem holdninger og meninger som ligger uuttalt i teksten, og det er denne informasjonen et innenfraperspektiv kan hjelpe til med å få frem. For eksempel blir kanskje ikke holdninger til kjønn og kjønnsroller sagt direkte⁹, men når en informant forteller at hun trives med å stelle huset for mannen, er dette utsagn en som forsker må ta på alvor. Ved å tro informantens ord får vi også et bilde av en kvinne som omfavner en tradisjonell kvinnerolle. På denne måten kan jeg benytte meg av innenfraperspektivet for å få frem holdninger som ellers ville unnlappet meg.

⁹ Årsaken til dette kan være mange ting som for eksempel at det ikke blir spurt eksplisitt om det i spørrelistene, at informanten tror den type informasjon blir for mye "syning", at informanten ikke rakk å skrive noe om det, at vedkommende ikke interesserer seg for temaet eller lignende.

4.3. Kjønnssrolle

I problemstillingen min stiller jeg spørsmålet om hva slags syn kvinner og menn har på kjønnsrollene. For å kunne besvare dette er det nødvendig å avklare hva kjønnsrolle egentlig er. Begrepet kjønnsrolle består av to ord: Kjønn og rolle. Begge ordene er relativt kompliserte begreper, og i håp om å klargjøre kjønnsrolle-begrepet vil jeg utrede dem hver for seg.

4.3.a. Kjønn

Historikeren Thomas Laqueur tar for seg hva han kaller overgangen fra en ettkjønnsmodell til en tokjønnsmodell i sin bok *Om könens uppkomst* (1994). Han mener at frem til middelalderen ble ikke kvinner og menn ansett som to forskjellige kjønn. De anatomiske forskjellene en fant ble ikke definert som grunnleggende forskjellige, de var bare arrangert forskjellig. Den hierarkiske forskjellen mellom kjønnene som fantes i samfunnet var i stedet begrunnet med å være Guds vilje. Med opplysningstiden ble imidlertid kvinner og menn adskilt som vesensforskjellige og vitenskapen overtok i stor grad teologiens rolle som årsaksforklaring på det bestående samfunnssystemet (Laqueur 1994: 173-178). Litteraturviter Toril Moi skriver i boken *Hva er en kvinne?* (1998), at denne biologiske determinismen medførte at det biologiske kjønn gjennomsyret alt. Hun skriver at dette gjaldt "[...] ikke bare hele personen, men alt som personen kommer i befatning med" (Moi 1998: 29). Med dette er det ikke kun mennesker som blir ansett som enten kvinne eller mann, også aktiviteter og handlinger blir kategorisert etter kjønn, etter kvinnelighet og mannlighet (Moi 1998: 29-40). En slik oppfatning rettfærdiggjør alle de tilfeller hvor kvinner og menn oppfører seg, og ikke minst behandles, forskjellig ved å peke på at naturen har tilrettelagt det slik.

Moi mener at det var som svar på biologisk determinisme at feministene fra og med 1960-tallet har vært så opptatt av forholdet mellom natur og kultur. Det var på denne tiden at begrepene biologisk kjønn, sosialt kjønn og kjønnsidentitet ble introdusert av psykoanalytikeren Robert Stoller. Han sier at det biologiske kjønn er definert gjennom

naturvitenskapelige forklaringer, det sosiale kjønnen er et mentalt og kulturelt produkt, mens kjønnsidentitet er den bevisste eller ubevisste forståelsen av sitt eget kjønn (Stoller 1968: 9-10). Ifølge Moi ble disse uttrykkene raskt tatt i bruk av 1960-tallsfeminister som f.eks. sosiolog Gayle Rubin. Poststrukturalistene med kjønnsteoretiker Judith Butler og mentalitetsforsker Donna Haraway i spissen, er imidlertid ikke fornøyd med hvordan kroppen og individets identitet ble definert, fordi skillet mellom biologisk og sosialt kjønn gir store problemer filosofisk, så vel som politisk (Moi 1998: 47). Moi skriver at poststrukturalistene mente denne oppdelingen førte til at biologisk kjønn ble et objekt som befant seg i en helt annen sfære enn det sosiale kjønnen. Det ble dermed umulig å påvirke det biologiske kjønnen eller bli påvirket av det. Videre hevder de at et slikt skille mellom biologisk og sosialt kjønn ikke er funksjonelt, fordi biologiske fakta alltid vil skape sosiale normer og regler (Moi 1998: 67-68). Dette resonnementet har medført at en del poststrukturalister anser biologisk kjønn for å være en kulturell konstruksjon. Tanken bak dette er at hvis biologisk kjønn er konstruert, så skal det også være mulig å dekonstruere det og dermed slippe unna biologisk determinisme (Moi 1998: 58-61).

Til tross for at poststrukturalistene søker for å oppheve skillet mellom biologisk og sosialt kjønn, påstår kritikerne at deres arbeider er selvimotsigende. I sitt forsøk på å vise at biologisk kjønn er en kulturell konstruksjon, benytter poststrukturalistene seg av begrepene biologisk og sosialt kjønn. Bruken av begrepene og det skillet disse begrepene uttrykker, er nødvendig for at argumentasjonen deres skal fungere. Moi hevder at "Kort sagt, poststrukturalistenes forståelse av biologisk og sosialt kjønn er obskur, "teoretisk" og skjemmet av indre motsetninger" (Moi 1998: 89). Moi mener at poststrukturalistene skaper unødvendig problemer for seg selv ved at de tar i bruk gamle begreper og teoretiske verktøy, som ved utredning bare skaper andre og større problemer, istedenfor å forkaste dem og ta bruk nye, funksjonelle verktøy. Hun hevder at biologisk determinisme unngås ved det enkle grep å benekte at biologi skal ligge til grunn for sosiale normer og regler (Moi 1998: 53-69). Dette er imidlertid ikke å benekte at det finnes biologiske forskjeller. Den velkjente filosofen Simone de Beauvoir skriver i sin bok *Det annet kjønn* (1949) at "kroppen er en situasjon" (Moi 1998: 91). Med dette mener hun at den fysiske kroppen er det perspektiv, de "briller", vi ser verden gjennom. Det vil dermed ikke være

nødvendig å skille mellom biologisk og sosialt kjønn fordi både erfaringer som tilegnes uten tilknytning til kjønn, erfaringer som tilegnes med tilknytning til kjønn og kroppen i seg selv er med på å skape den kjønnsforståelsen en selv og andre har. Moi skriver at selv om det noen ganger kan være relevant å foreta et slikt skille, er det som oftest slett ikke nødvendig å foreta store utredninger om hva de ovennevnte begrepene innebærer fordi "[...] skillet mellom biologisk og sosialt kjønn [...] er rett og slett irrelevant for en konkret, historisk forståelse av hva det betyr å være kvinne (eller mann) i et gitt samfunn" (Moi 1998: 23). Med et beauvoirsk syn på kropp og kjønn vil kjønn være en del av opplevelsen "kroppen". Det er ut ifra dette, kroppen som situasjon, at et menneske tenker og handler. På den måten vil en persons reaksjoner og vurderinger være forankret i den kroppen vedkommende lever i. Det er imidlertid viktig å påpeke at kroppen ikke er alt og heller ikke det mest grunnleggende i å bestemme menneskets personlighet. Mange andre faktorer som for eksempel rase, sosial stilling, alder og lignende har også innvirkning. Kjønn blir dermed en ingrediens blant mange andre som er med på å skape det ferdige produktet. Allikevel mener jeg at det er fruktbart og interessant å lete etter kjønnsforskjeller i fortellinger. Til tross for at ingen kvinner er like fordi de har levd forskjellige liv og dermed har forskjellige erfaringer, vil de likevel ha en viss likhet på grunn av at samfunnet rundt kvinnene reagerer på dem som en enhetlig kjønnskategori. Denne type sosialisering fra samfunnets side skaper en viss grad av likhet, nettopp gjennom sine forventninger om hvordan kvinner skal være. Ved å benytte meg av autobiografier skrevet av kvinner og menn som har levd under samme type sosiale kår, mener jeg at det skal være mulig å tillegge de forskjellene jeg finner til kjønnsroller.

4.3.b. Rolle

Ordet rolle kommer opprinnelig fra teaterverdenen og betegner skuespillerens manuskript (Svenneby 1999: 130). Gjennom skuespillerens utførelse av manuskriptet blir rollen anskueliggjort for medspillere og publikum. Filosof Elin Svenneby viser i boken *Også kvinner, Glaukon!* (1999) at gjennom samfunnsvitenskapene ble begrepet tatt i bruk utenfor teaterverdenen, hvor det nå omhandler menneskers foranderlige væremåte etter sosiale situasjoner. En person innehar et register av forskjellig typer gruppeadferd, som

tas i bruk ettersom den sosiale konteksten krever (Svenneby 1999: 131-134). De forskjellige rollene et individ ikler seg skifter og overlapper avhengig av den sosiale situasjonen personen befinner seg i. Vi kan for eksempel tenke oss at en kvinnelig student som sitter sammen med en venninne i en forelesningssal hovedsakelig vil utøve rollen som *venninne* ovenfor venninnen, mens ovenfor foreleser og andre medstudenter vil *studentrollen* være mer fremtredende. Sosiologen Dag Østerberg mener at "Vi blir samfunnsmedlemmer – sosialiseres – ved å tilegne oss en samling statuser eller roller, som i stor grad foreskriver oss hvordan vi skal føle, tenke, sanse, handle, te oss" (Østerberg 1997: 45). Med andre ord betegner begrepet rolle, også utenfor teaterverdenen, det manuskript et menneske forholder seg til, og når scenen skifter bytter vi ut manuskriptet med et annet manuskript. En slik måte å forholde seg til rollebegrepet gjør hver enkelt rolle stiv og statisk. En annen sosiolog, Bruce J. Biddle, går imot dette statiske rollebegrepet og viser at forventningene og kravene til spesifikke roller kan variere fra person til person. Den enkelte kan også bryte med rolleforventningene, enten ubevisst ved å ha en annen forståelse av hva en rolle innebærer, men også ved å bevisst velge å bevege seg utenfor den forventede rolleadferden (Biddle 1979: 209-212). Rolle blir dermed en måte for individet å forholde seg til samfunnet rundt seg. En person kan utøve mange forskjellige roller samtidig, og disse rollene skifter etter kontekst. Hvorvidt det er enkeltindividet som bestemmer når og hvor de forskjellige rollene skal aktiviseres er det en viss uenighet om, men hvor enkelt det er å bevisst sjonglere med rollene er nok avhengig av kontekst og rolletype.

4.3.c. Kjønn + rolle = kjønnsrolle... eller?

Kort fortalt har jeg ovenfor vist at jeg benytter meg av en kjønnsforståelse som går på at *kjønn* er en del av opplevelsen kroppen, og at *rolle* er bestemte adferdsmønstre. Settes dette sammen blir *kjønnsrolle* et adferdsmønster knyttet til kjønn, slik den oppfattes som en del av den opplevde kroppen. Eller litt mer utfyllende som psykoanalytikerens Robert Stoller skriver: "*Gender role* is the overt behavior one displays in society, the role which he plays, especially with other people, to establish his position with them insofar as his and their evaluation of his gender is concerned" (Stoller 1968: 10). Han viser med dette at

kjønnsroller er handlinger som utføres for å posisjonere seg sosialt i forhold til andre mennesker rundt seg på bakgrunn av kjønn.

Som jeg viste tidligere er rollebegrepet blitt kritisert for å gi et veldig statisk bilde av roller, hvor individene har liten eller ingen innflytelse på sin egen rolleadferd. Allikevel gir det samme begrepet et falskt bilde av fleksibilitet når det gjelder bevegelse mellom roller – spesielt når det gjelder kjønnsroller. Ved å sammenligne det med teaterverdenen får en lett inntrykk av at roller er noe en kan ta av og på seg som forskjellige masker. Dette kan nok innebære riktighet ved visse roller, men ikke alle er like enkle å ”kle av” seg. Roller som er klart kontekstbegrenset er som regel enkle å legge fra seg idet en forlater den spesifikke konteksten. For eksempel kan det være relativt uproblematisk å etterlate rollen som smilende hjelpepleier når en forlater arbeidsplassen for dagen, mens rollen som rockemusiker kanskje ikke legges vekk like lett som instrumentene. Roller som er aktuelle i flere kontekster er vanskeligere å ”tre ut av” fordi de vil bli mer eller mindre internalisert som en del av personligheten. Av den grunn vil kjønnsrollen være en av de vanskeligste å overskride. Pedagogene Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudberg hevder at ” [...] vi er ikke individer med kjønn, vi er kjønnete individer” (Bjerrum Nielsen og Rudberg 1992: 8). Med det mener de at forståelsene av eget kjønn og forståelsen av egen person er så tett sammenvevd at de ikke er mulig å skille fra hverandre. Det blir en del av vår egen identitet; vår kjønnsidentitet¹⁰. Dermed kan kjønnsroller, som er vår bevisste og ubevisste oppfattelse av hvordan vår kjønnsidentitet skal utfolde seg, være vanskelig å legge fra seg. I boken *Maskulinitetskonstruksjon, yrkesidentitet, kønssegregering och jämställdhet* (2003) påpeker allikevel Hans Robertsson at kjønnsroller ikke er noe som blir passivt pådyttet individet. Mennesket er selv med på å utarbeide og bearbeide hva disse rollene skal innebære og bety, og er dermed aktive utformere av sin egen kjønnsidentitet (Robertsson 2003: 19).

¹⁰ Jeg vil ikke her gå nærmere inn på diskusjon av hva kjønnsidentitet er fordi diskusjonen vil bli for omfattende. I min sammenheng er det nok å si at ”identitet har å gjøre med både bevisste og ubevisste bilder av oss selv i relasjon til andre” (Bjerrum Nielsen og Rudberg 1992: 8). Kjønnsidentitet vil da dreie seg om bevisste og ubevisste bilder av oss selv som kjønn. Hvorvidt kjønnsidentitet fungerer separert fra den generelle identiteten, eller om det er en integrert del er det fortsatt diskusjon om.

Sosiolog Arnlaug Leira påpeker i boken *Forståelser av kjønn* (1992) at det å forandre kjønnsroller ikke er umulig. Hun skriver at "[...] kjønnsrollene var sosialt skapt, sosialt lært, og derfor foranderlige" (Leira 1992: 174). Disse rolletypene blir styrt av de normer og regler som et samfunn har knyttet til hvordan de forskjellige kjønnene skal oppføre seg, og når et samfunn forandrer seg vil også disse normene og reglene forandre seg. Den sosiologen Harriet Holter skriver i sin bok *Sex roles and Social Structure* (1970), at en retning innen kjønnsforskning bygger på at kjønnsforskjellene i et samfunn kan spores helt tilbake til det generelle verdisystemet. Det er med andre ord ikke bare vurderingen av kjønnene som er kulturelt bestemt, men også den grunnleggende fordelingen av arbeidet. Denne teorien muliggjør dermed at kjønnsforskjeller kan forandres gjennom å forandre verdisystemet (Holter 1970: 15).

Holter påpeker at samfunn som vektlegger medfødte attributter som basis for fordeling, har en tendens til å fordele mange oppgaver og mye prestisje på basis av kjønn. Samfunn som konsentrerer seg om hva medlemmene yter, belønner derimot individet. I slike ytelsessamfunn gjelder denne belønningen i prinsippet uansett alder, kjønn eller rase. Oppfattelsen av at mennesker har en egenverdi, uansett tilskrevne egenskaper, fører ofte til en utjevning av kjønnsforskjeller (Holter 1970: 15). For eksempel vil en demokratisk styringsform som understreker retten til sosial og politisk påvirkningskraft til alle medlemmene av gruppen eller samfunnet, medføre at kjønnene blir mer likestilte. Et samfunn med streng hierarkisk oppbygning vil derimot opprettholde kjønnskillene for at de sosiale lagdelingene skal bestå. Forandringer i et samfunns sosiale oppbygningsform vil derfor påvirke de forventninger som kvinner og menn blir møtt med. Dermed vil samfunn som beveger seg vekk fra hierarki mot demokrati, forandre sine forståelser av, og sine krav til, hvordan kvinner og menn bør oppføre seg. Historiker Gro Hagemann viser i boken *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* (1999) at det norske samfunnet har gjennomgått en slik utvikling de siste par hundre årene, ved å ta skrittet fra standssamfunn til klassesamfunn. Klassesamfunnet innebar økt sosial mobilitet ved at individets egne prestasjoner i større grad ble lagt til grunn for sosiale posisjoner (Hagemann 1999: 138-140). Denne fokuseringen på individuelle evner og ikke tilskrevne

egenskaper var med på å forandre det generelle synet på hva kvinner og menn kunne og burde gjøre – hva kjønnsrollene skulle bestå av.

Hvordan verdisystemet påvirker kjønnsrollene kan bli beskrevet med begreper den svenske filosofen Hans Larsson introduserte i boken *Postscriptum* (1944). Han mener at mennesket blir utsatt for to motstridende krefter: *Sentrifugal* og *sentrifugal kraft*. Sentrifugalkraften sporer oss til å tenke og handle som individ, hvor det er egoets utvikling som står i sentrum. Dominans av den sentrifugale kraften fører til egosentrisme og selvhevdelse, hvilket er ypperlige evner hvis en har som hovedoppgave å for eksempel tjene mest mulig penger innen et konkurransepreget jobbmarked. Sentrifugalkraften leder oss til å sette andre i høysetet; til å konsentrere oss om andres utvikling. Den sentrifugale kraften medfører vektlegging av evner som omsorg og empati. Dominans av den sentrifugale kraften er best hvis et individs hovedoppgave er å ta seg av menneskene rundt seg og sørge for deres ve og vel. I følge Larsson er det ideelle en lik balanse mellom sentrifugal og sentrifugal kraft, men i realiteten er disse sjelden i likevekt. Lissie Åström tar tak i denne teorien og viser at hvilken kraft som er dominerende er avhengig av kjønn. Den sentrifugale kraften er i vårt samfunn tradisjonelt først og fremst blitt fremelsket hos menn. Kvinner er derimot hovedsakelig påvirket av sentrifugal kraft. Det er imidlertid ikke sementert hvilket styrkeforhold det er mellom den sentrifugale og den sentrifugal kraften. Åström mener at hvilken kraft som påvirker i hvilken grad forandres i takt med utenforliggende faktorer som forandringer i klassforståelse og kjønnsforståelse (Åström 1986: 10-11).

Denne skjevheten i forhold til hvilket kjønn som blir mest påvirket av sentrifugal og sentrifugal kraft gjør at kvinner og menn vektlegger og tolker de samme handlinger forskjellig. Psykolog Carol Gilligan påpeker i boken *Med en annen stemme* (2002) at kvinner tenker i nettverk hvor sentrum er den posisjonen som ansees som best, mens menn tenker i hierarki hvor toppen er den beste plasseringen. Disse forskjellige valgene i posisjonering blir dermed uforståelig for det motsatte kjønn fordi de vil anse den valgte posisjonen for å være perifer. En kvinne vil synes at mannen søker å plassere seg i ytterkanten av samfunnet når han higer etter toppen, mens mannen vil finne det merkelig

at kvinnen blir sittende midt i hierarkiet når hun velger nettverkets sentrum (Gilligan 2002: 91). Siden de fleste samfunn er patriarkalske vil dermed menns syn på sosial posisjonering være den dominerende, og kvinner vil bli ansett som lite ambisiøse og uinteressert i å hevde seg.

Selv om det ovenfor kan virke som om kjønnsrolle er et enhetlig begrep for alle av samme kjønn, vil jeg kort påpeke at så ikke er tilfelle. Forskjellige kvinner har forskjellige kjønnsroller, og det samme gjelder menn. Michael S. Kimmel og Michael A. Messner skriver i boken *Men's lives* (1998) at "[...] different men construct different versions of masculinity" (Kimmel og Messner 1998: xix). Disse forskjellige kjønnsrollene blir skapt på bakgrunn av en mengde personlige erfaringer. "Alder, rase, klasse, seksuell orientering, nasjonalitet og idiosynkratiske personlige erfaringer er andre kategorier som alltid er med på å forme opplevelsen av å tilhøre det ene eller det andre kjønn" (Moi 1998: 59). Dette betyr ikke at alle kjønnsrollene er vidt forskjellige – og noen er likere enn andre. Bob Connell påstår at "[...] the oppression of women is a chief mechanism that links the various masculinities, and that the marginalization of certain masculinities is an important component of the reproduction of male power over women" (Kimmel og Messner 1998: xix). På den måten kan en snakke om at visse elementer er like i alle mannlige kjønnsroller, og dette gjør at forskjellige menn har noen erfaringer som er like, uansett hva slags opplevelser de ellers har hatt i livet. Tilsvarende felleserfaringer finnes hos kvinner også.

4.4. Utvalg

De informanter jeg benytter meg av ble valgt ut på grunnlag av visse kriterier. Fordi mitt fokus ligger på kjønnsforskjeller, sier det seg selv at begge kjønnene måtte være representert i utvalget. Av den grunn er mine informanter kjønnsmessig likt fordelt med 15 kvinner og 15 menn. I tillegg ønsker jeg å se etter forandringer over tid, og derfor er informantene også jevnt fordelt over de tre innsamlingene.

Et viktig grep for å kunne vurdere om eventuelle forskjeller hadde sine årsaker i kjønn, var å fjerne så mange andre påvirkningsfaktorer som mulig. Av den grunn ble

informantene valgt med utgangspunkt i to kriterier: De skulle tilhøre middelklassen, og de skulle ha bodd mesteparten av sitt liv i Oslo.

Middelklassen ble valgt ut fordi dette var den sosiale klassen med størst evne til fleksibilitet og forandring. Til et godt stykke opp på 1900-tallet hadde arbeiderklassen så lav inntekt og lange dager at det aller meste av deres energi gikk til den daglige kampen for å overleve. Muligheten for å finne vurderinger om kjønnsroller vil sannsynligvis være ganske lav. Hodne viser at det var i de fattige hjemmene kvinnerolle-aksepten var størst. Jo større arbeidsbyrde mor hadde i hjemmet, dess større sjanse var det for at informantene fortalte om mor som *rollefigur* heller enn som individ (Hodne 1986: 31-32). Etnolog Lissie Åström skriver i sin bok *I kvinnoled* (1986) at arbeiderkvinnene strebet mot en tradisjonell kvinnerolle med sentring om hjemmet. For dem var dette et arbeid mot en høyere sosial klasse, fordi bare familier med en viss inntjening hadde råd til å leve på kun én inntekt (Åström 1986: 148). Overklassen hadde overflod og overskudd til å filosofere rundt og vurdere sosiale forhold, og makt til å forandre dem. Ulempen har vært at denne sosiale gruppen har hatt veldig strenge konvensjoner om å opprettholde det bestående sosiale systemet. I boken *Arbetarkultur – Göteborg 1890* (1990) påpeker etnolog Birgitta Skarin Frykman at dette har sin årsak i at det er overklassen som bestemte "[...] inte bara samhällets kodifierade lagar utan även det inofficiella, dominerande värdesystemet utifrån sina intressen" (Frykman 1990: 87). Siden overklassen hadde vært drivkraften for de bestående lover, regler og normer, var det ikke i deres interesse å innføre forandringer, og dette skapte en sosial gruppe med sterke konservative trekk. Av den grunn er middelklassen den mest interessante sosiale gruppen for min problemstilling: De hadde overflod og overskudd til å reflektere over samfunnsordninger, samtidig som de ikke til enhver tid ville tjene på å beholde det bestående systemet.

Når jeg her snakker om middelklasse er det et flytende klassebegrep jeg benytter meg av. Mens en tidligere hadde hovedsaklig tre sosiale klasser med liten bevegelse mellom lagene, skjedde det fra begynnelsen av 1900-tallet en utvidelse av middelklassen hvor medlemmer både fra arbeiderklassen og overklassen ble innlemmet. I *Aschehoug og*

Gyldendals Store Norske Leksikon (1997) beskrives middelklassen i dag til hovedsaklig å bestå av funksjonærer, mindre næringsdrivende og folk i såkalte "frie" yrker. Men det påpekes også at:

"De noenlunde skarpe klasseskillene var viktige tidligere på 1900-tallet. De klassemessige frontene er nå i stor grad avløst av en langt mer uklar lagdelingsstruktur, der ulikheter i makt, inntekt og prestisje dels er forskjøvet, dels utjevnet, og mindre konstante fra en generasjon til en neste" (Aschehoug og Gyldendal, bind 10, 1997:393).

I og med det er 32 år mellom den første og den siste minneoppgave-innsamlingen, har oppfattelsen av hvem som tilhører middelklassen forandret seg en god del. Ved å bruke et flytende klassebegrep tar jeg hensyn til disse forandringene og lar informantens egen oppfatning av sin sosiale klasse være avgjørende. Dette gir meg informanter som har hatt tilnærmet den samme forståelsen av sin egen sosiale posisjon i samfunnet.

Kravet om at informantene skulle ha bodd mesteparten av sitt liv i Oslo ble gjort for å eliminere regionale kulturforskjeller. På den måten søkte jeg å unngå at informantene var utsatt for vesentlige impulsforskjeller.

Autobiografiene er også blitt valgt ut etter visse innholdsmessige kriterier. De måtte være minimum 4 sider lange, fordi manuskripter under dette sideantallet ikke ville gi meg nok grunnlag til å sammenligne med andre. I tillegg har de måttet ta for seg to temaer: Familieliv og arbeidsliv. Alle hendelser og begivenheter i et menneskes liv er selvfølgelig ikke like viktige. Hendelser i den nærmeste familien vil som regel bety mer enn hendelser som omfatter fremmede mennesker. Av den grunn burde episoder og fortellinger som omhandler familie gi meg innblikk i hva informanten selv synes er viktig. Tradisjonelt har menn hatt rollen som forsørger. Yrke er dermed blitt en integrert del av den mannlige identitet. Det er dermed stor sannsynlighet for at det de mannlige informantene forteller om yrke, er preget av nærhet til informanten. 1900-tallet er en spennende tid med mange, og store omveltninger i det norske samfunnet. Begge de to temaene jeg bruker i min analyse, 'familieliv' og 'yrkesliv', har vært utsatt for spesielt store forandringer. Familiesammensetningene har forandret seg fra den tradisjonelle kjernefamilien

bestående av mor, far og barn, til hva som omtales som den nye kjernefamilien: enslig mor og barn, eventuelt med en deltidspappa. Arbeidsmarkedet på sin side har gjennomgått store omveltninger idet kvinner har gjort sitt inntog. Det er nå vanlig at alle voksne er ute i yrkeslivet, uansett kjønn. Jeg mener dermed at de to temaene jeg har plukket ut inneholder episoder som de aller fleste informantene betraktet som betydningsfulle for deres egne liv. Ved å gå nærmere inn på disse hendelsene kan jeg se om menn og kvinner vektlegger forskjellige ting. Jeg vil også anta at endringene i samfunnet vil gjenspeile seg i materialet mitt; nye funksjoner gir nye roller og ny rolleforståelse.

De nevnte kriteriene skulle imidlertid gi noen problemer i forhold til utvelgelse av informanter fra 1996-innsamlingen. Denne innsamlingen hadde veldig få mannlige bidrag; kun 12 menn hadde sendt inn sine livshistorier. Problemene her var flere. Mange hadde bodd lite i Oslo; enten fordi de flyttet ut av byen i tidlig, eller ved at de først flyttet til Oslo når de ble pensjonister. Tross for at det brøt med kriteriet mitt om at informanten skulle ha bodd mesteparten av sitt liv i Oslo, har jeg likevel valgt å bruke minneoppgaven til en¹¹ som kun har bodd i Oslo i 30 av sine 74 år. Denne beslutningen gjorde jeg på bakgrunn av at han har tilbrakt barne-, ungdom- og tidlig voksenliv i Trondheim som har, etter min mening, klare sosiale likhetstrekk med Oslo. Et annet problem var at det er en klar overvekt av yrker fra høy middelklasse og lav overklasse blant de som fylte kravene om tema og bosted. Imidlertid har klassebegrepet forandret seg drastisk de siste 30 årene og overklassen blir definert av atskillig flere kriterier enn kun yrke. Elementer som ”rikskjendisstatus” og politisk påvirkningskraft spiller en stadig større rolle. Ingen av mine informanter kan sies å inneha denne type sosial posisjon eller politisk makt, og blir dermed ikke kategorisert som overklasse.

4.5. Hva slags informasjon gir autobiografier

Autobiografiene gir oss flere typer informasjon. De forteller oss om rent konkrete forhold som priser, skolesystem, arbeidsforhold o.l. som vi kan sjekke i andre historiske kilder, samtidig som de gir oss informantenes personlige vurderinger av det samfunnet de levde

¹¹ M25/96.

i. Gjennom minneoppgavene blir informantens sosiale virkelighet synliggjort, både på mikro- og makronivå. De forteller oss om episoder i forhold til familien, lokalsamfunnet og storsamfunnet. På den måten gir autobiografiene oss mulighet til å få innblikk i informantenes verdier og holdninger til den verden de har tilbrakt livet i.

Folklorist Birgit Hertzberg Johnsen sier at den kunnskapen en kan trekke ut av biografier kan deles opp i tre hovedtyper. Den første kaller hun "generell informasjon om allmenne forhold". Den er fortidsrettet og informanten gir generelle, upersonlige opplysninger på vegne av fellesskapet. Den andre hovedtypen informasjon handler også om allmenne forhold, men informanten forteller om dette gjennom å knytte det til sine egne biografiske erfaringer. Dette gjør at den allmenne informasjonen blir legitimert gjennom erfaringene de blir knyttet til, samtidig som den blir plassert i en sosial kontekst. Ved den siste hovedtypen er det individsentrert informasjon som dominerer; informanten ønsker å opplyse om sitt eget liv (Hertzberg Johnsen 1993: 45-48). Hertzberg Johnsen skriver "Det er det 'opplevde' (føyte) aspekt ved hendelser og erfaringer som formidles ved denne informasjonstypen" (Hertzberg Johnsen 1993: 48). Hun sier videre at autobiografiene fra 1964 og 1981¹² hovedsakelig består av den andre hovedtypen: biografiske erfaringer med allmenne forhold. Dette er den typen som har flest anvendelsesmuligheter, og kan brukes både til å illustrere enkeltstående fenomener og til å generalisere om allmenne forhold (Hertzberg Johnsen 1993: 47-49).

Også folklorist Bjarne Hodne sier i sin artikkel "Dagliglivets kultur i mellomkrigstiden" (1989) at en kan trekke konklusjoner over på det generelle plan på grunnlag av disse manuskriptene. Ved bruk av dette kildematerialet oppnås en forståelse av samfunnet, nettopp gjennom enkeltmenneskets møte med det (Hodne 1989: 68). I tillegg påpeker han i boken *Oppvekst i Kristiania* (1986), at informantene ikke bare skriver om seg og sitt, men representerer hele det miljøet han eller hun levde i (Hodne 1986: 124).

Spørrelistene som ble sendt ut kan rettere karakteriseres som stikkordslister med hovedfokus på praktiske opplysninger ("Hva slags arbeid utførte barna hjemme og ute?

¹² Den siste innsamlingen, i 1996, var ennå ikke gjort da hun skrev avhandlingen.

[...] Hvilke muligheter hadde du etter folkeskolen? [...] Beskriv arbeidsredskapene, hvilke nye ting kom til, og når ble de tatt i bruk? (Spørreliste 1981)). Det er dermed sjelden at holdninger til kjønnsroller uttales åpenlyst og direkte, men ligger heller skjult i informantenes tolkninger og vurderinger. Den norske historikeren Edvard Bull sier i sin bok *Arbeidermiljø under det industrielle gjennombrudd* (1958) at "[...] meninger og følelser vil ofte komme frem indirekte i sammenheng med konkrete historier og bestemte opplevelser" (Bull 1958: 11). De valg informantene gjør vil være avhengig av personlighet, og i den forbindelse vil kjønn og sosial klasse være viktige påvirkningsselementer.

4.6. Kildekritikk

Uansett hvilket materiale en benytter seg av ved forskning er det viktig å utøve kildekritikk, for å finne ut om det utvalgte materialet har mulighet til å gi svar på de spørsmålene en har. Folklorist Anne Eriksen sier i boken *Kunnskap om kultur* (1999) at vurderingen av et materiales kildeverdi varierer etter hvilket fag som stiller spørsmålet. Hun påpeker videre at "Noe av mangetydigheten i debatten omkring selvbiografisk materiale som kilde, må derfor sees i lys av at de ulike fagene som var involvert, stilte svært ulike typer spørsmål" (Eriksen 1999: 71). Eriksen viser at fra en kildedebatt på 1980-tallet som hovedsakelig vurderte om autobiografier gjenfortalte den objektive virkeligheten, er fokuset snudd mot materialets narrativitet; *hva slags* fortellinger blir fortalt og *hvordan* blir dette fortalt (Eriksen 1999: 71).

Selv om de fleste kildekritiske spørsmålene er blitt nevnt i forbindelse med tidligere forskning, er det visse spørsmål som jeg ønsker å gå grundigere inn på. Et av dem er hvorvidt autobiografier er representative eller ikke. Til tross for at Institutt for kulturstudier og orientalske språk ved Universitetet i Oslo har rundt 4500 autobiografier som resultat av de tre innsamlingene, kan en allikevel ikke regne dem som et representativt utvalg. Grunnen er hva Hodne kaller selvseleksjon. Dette begrepet innebærer at det ikke er forskeren som har valgt ut informantene, men informantene som har valgt ut seg selv. Riktignok var det i forbindelse med autobiografi-innsamlingen satt visse kriterier for å være med, men de som valgte å sende inn sitt bidrag skiller seg ut fra

resten av den kvalifiserte befolkningen ved at de faktisk svarte. Det er dermed en stor andel som av forskjellige årsaker ikke svarte for eksempel fordi de ikke hadde tid eller lyst, eller skriveferdigheter som de selv syntes var gode nok (Hodne 1989: 62-63).

Da den folkloristiske fagdebatten om autobiografier som kilde foregikk på 1980-tallet, var et av de store spørsmålene hvorvidt de var til å stole på eller ikke. Hvor sant reflekterte autobiografiene fortiden? Dette spørsmålet må sees i sammenheng med historiefaget og deres klassifisering av muntlige kilder i førstehåndsberetning og annenhåndsberetning. Hodne påpeker imidlertid at folklorister ikke har historikernes interesse for å finne frem til den objektive virkeligheten. Vårt fokus ligger på den opplevde virkelighet (Hodne 1988: 44). ”Sannhetsdiskusjonen” brakte likevel med seg noen interessante poenger jeg vil gjennomgå her.

Etnolog Stefan Bohman skriver i *The People's Story* (1986) at en av de tidligere tesene gikk ut på at mange informanter hadde vanskeligheter med å tro at nettopp deres hverdagsliv var interessant. Av den grunn hadde de en tendens til å skrive om generelle forhold og andres opplevelser. Dette gjorde at forskerne klassifiserte materialet som annenhånds og begrenset dermed kildeverdien betraktelig (Bohman 1986: 30). Den tyske forskeren Albrecht Lehman mener imidlertid at det ikke er beskjedenhet som er årsaken til disse valgene. Han hevder at: ”[...] autobiographers employ at least three chronological strata even when talking about their own lives” (Lehman i Bohman 1986: 30). Disse lagene kaller han historisk tid, individuell biografisk tid og privat tid. Historisk tid dekker samfunnsmessig utvikling og hendelser både i innland og i utland. Individuell biografisk tid tar for seg biografiske historier som for eksempel skolestart og nye jobber. Privat tid omhandler personlige opplevelser som sykdom og kjærlighetsliv. Når en tar i bruk et av disse lagene berører en samtidig de to andre, og dette vanskeliggjør det å skille sitt eget liv fra andre menneskers og fra samfunnet rundt seg (Lehman i Bohman 1986: 30).

Et annet tema var problemet med feilerindring: Husker informanten riktig? I artikkelen ”Kildekritikk” (1981) trekker historikeren Knut Kjeldstadli frem teorien om ”kognitiv

dissonans” som en grunn til feilerindring. Dette begrepet innebærer at ved konflikt mellom et individs handling og dets meninger eller selvilde, vil vedkommende ofte forandre meningen slik at handling og mening kommer i overensstemmelse med hverandre. Dette, hevder han, kan være grunnen til at en informant skriver ”[...]at han har likt et arbeid andre ville finne ensformig og helseslitende” (Kjeldstadli 1981: 71). Hodne påpeker i midlertidig at det er større belegg for psykolog Milton Rokeachs teori om at mennesket har en understrøm i seg som i større eller mindre grad driver oss til å se verden slik den er i virkeligheten, uansett om det er behagelig eller ikke (Hodne 1989: 47). I sin undersøkelse om barns oppvekst i Kristiania har han funnet at skribentene av autobiografene virket veldig opptatt av å gi et så sant og realistisk bilde som mulig av de faktiske forholdene. Dette mener han skyldes at informantene ønsket å opplyse hvordan det virkelig var da de vokste opp (Hodne 1986: 16).

Kirsten Danielsen tar opp et ”usynlig” tema i forbindelse med livshistorier. I en artikkel ved navn ”Livshistoriens hvite flekker” (1993) skriver hun om hva som *ikke* blir fortalt når mennesker forteller om livet sitt, og årsaker til dette. Det er som kjent umulig å fortelle absolutt alt som har foregått i ens liv, og en blir dermed nødt til å gjøre et visst utvalg. Danielsen mener allikevel at det som ikke blir fortalt, blir utelatt av flere grunner enn at fortelleren har dårlig med tid. Hun hevder at årsaker til ”hvite flekker” kan en finne 3 forskjellige steder: Hos fortelleren, i selve livshistoriene og hos formidleren (K. Danielsen 1993: 80-90).

Hvis grunnen ligger hos fortelleren kan det skyldes 3 elementer, mener Danielsen. Informanten forteller en idealisert versjon av livet sitt, vedkommendes liv kan ha inneholdt kriser som ikke er blitt bearbeidet, eller han/hun besitter informasjon som er vanskelig å formidle verbalt. Alle disse grunnene medfører at informasjon blir utelatt (K. Danielsen 1993: 80-88). Anne Eriksen tar for seg en enkelt autobiografi i artikkelen ””Livets goder og livets mørke” – erfaring og tolkning i autobiografisk materiale” (1990) og viser hvordan informanten skaper, eller forsøker å skape, sitt eget liv i *fortellingen om det*. Eriksen mener at fortelleren av en livshistorie vil etterstrebe harmoni i fortellingen, en kontinuitet fra begynnelse til slutt. Dette kan oppnås, skriver hun: ” [...] ved at enkelte

forhold og hendelser trekkes frem og andre forbigås som ubetydelig eller endog holdes tilbake” (Eriksen 1990: 22). Dette er sammenfallende med Danielsens årsaker til informantbegrunnet ”hvite flekker”. Men i tillegg trekker Eriksen frem at omtolkning kan være et element for å oppnå sammenheng i livsfortellingen. Danielsen påpeker også dette, men klassifiserer dette under fortellingens krav om struktur. Hun mener at en fortelling har bare plass til en type ”moral” og derfor vil hendelser som går på tvers av hovedhistoriens poeng bli underkommunisert (K. Danielsen 1993: 91-94). Ved å tillegge gamle hendelser ny mening kan fortellingen få den kontinuiteten som er ønskelig og dette gjør det uhyre vanskelig å avgjøre hva informanten utelater eller omtolker.

For Danielsen er dette ønske om kontinuitet ikke bare et ønske fra fortellerens side, men en nødvendighet på grunn av fortellingens oppbygning. Hun mener at selve livshistorien har en struktur som krever at historien blir knyttet opp til høydepunkter og vendinger. Danielsen mener at på den måten blir den vanlige grå hverdag oversett (K. Danielsen 1993: 89-91). Danielsens påstand om at livshistorienes struktur er med på å bestemme hva som skal og hva som ikke skal være med, kan en finne støtte til både i Teun van Dijk's artikkel ”Action, Action Description, and Narrative” og i Labov og Waletzky's artikkel ”Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience”. I begge disse artiklene blir det påpekt at det er det uvanlige og eksepsjonelle som gjør at personlige fortellinger overlever (Teun van Dijk og Labov og Waletzky i Robinson 1981:59). Å fortelle om en dag som var så og si helt lik den forrige dagen virker ofte bortkastet når en har både begrenset tid og plass til å utfolde seg på.

Danielsen jobbet med intervjuer og fikk derfor større sjanse til å ”se bak kulissene”. Ved å intervjuer de samme personene flere ganger, økte sjansen for at informantene fortalte fortellinger som modifiserte og nyanserte den første fortellingen. Minneoppgaveinnsamlingen gir ikke denne type muligheter til å stille informanten oppklarende spørsmål, og forskeren må basere alt sitt arbeid på den ene, innsendte livshistorien. Hvis skrivingen av denne fortellingen har vært vellykket, vil autobiografien ”[...] se ut som en forholdsvis nøytral og grei beretning om et livshistorisk forløp”

(Eriksen 1990: 22). Av den grunn vil det i de aller fleste tilfellene være umulig å vite hva som er blitt modifisert og hva som er blitt utelatt.

Danielsen mener også at formidleren forårsaker at elementer blir utelatt. Forskeren benytter seg av denne type materiale av en bestemt hensikt: Han/hun vil ha svar på en problemstilling, men det ligger som regel også et personlig motiv bak denne problemstillingen – noe som gjorde forskeren interessert nettopp i det valgte temaet (K. Danielsen 1993: 94-98). At forskeren til en viss grad styrer svarene er et gammelt problem både innen kvantitativ og kvalitativ forskning. Løsningen har stort sett vært en balansegang mellom så sterk objektivitet som en er i stand til, samtidig som en tilrettelegger materialet for etterprøvbarehet og kildekritikk. Til en viss grad er ikke dette dilemmaet relevant for meg, i og med at materialet ikke ble samlet inn til mitt bruk. Da materialet ble samlet inn fulgte det med en emneliste informantene kunne forholde seg helt valgfritt til. På den måten søkte en at de innsendte livshistoriene skulle være bygd opp helt og holdent etter informantens eget ønske. Hvorvidt dette overhode er gjennomførbart tar Anna Helene Tobiassen opp i artikkelen ”Spørrelistesvar som del av kildetilfanget i etnologiske undersøkelser” (1988). Hun mener at følgeskriv til spørrelistor “[...] lett kan få en ledende effekt” (Tobiassen 1988:24). Det samme kan sies om valgfrie emnelister, som til tross for sin ”valgfrihet” vektlegger bestemte emner. Dette betyr selvfølgelig ikke at kildekritikk og etterprøvbarehet er unødvendig for meg. Selv om materialet er innsamlet av andre med andre mål enn meg, er det jeg som har bestemt utvalgsriteriene. Dermed vil informantutvalget og temaene som blir analysert være styrt av min oppfattelse av hva som er viktig og relevant. For å motvirke denne effekten redegjør jeg for alle skritt i utvelgelsesprosessen.

Danielsen hevder også at vår forståelse av livshistoriens utforming er kulturell, og fortellinger som ikke passer inn i denne formen blir forsøkt tvunget inn i den vestlige kulturelle malen på hvordan en livshistorie bør være (K. Danielsen 1993: 98-99). Av den grunn vil fortellinger med en annen struktur ikke bli oppfattet som ”ordentlige” livshistorier, og dermed ikke bli benyttet som samme type materiale. Noe av det innsendte minnematerialet har en slik avvikende uttrykksform. For eksempel har noen

informanter valgt å beskrive livet sitt i verseform. I mitt arbeid med autobiografiene er disse blitt valgt vekk, nettopp på grunn av denne usedvanlige utformingen. Dette er imidlertid ikke begrunnet i en tankegang som anser denne uttrykksformen som ”ikke-autobiografisk”, men fordi kravene til dikts utforming begrenser både struktur og meningsinnhold. Det vil derfor være vanskelig å sammenligne disse med tradisjonelt strukturerte biografier på en måte som besvarer min problemstilling.

Innen folkloristikken skjedde det på 1990-tallet en dreining vekk fra hva Eriksen kaller ”virkelighetspolen” (Eriksen 1999: 71); en var ikke lenger så opptatt om hvorvidt autobiografiene gjenspeilte virkeligheten helt eksakt. Hodne sier i sin artikkel ”Personlige fortellinger” (1988) at det er ”[...] ikke fortiden som fremtrer gjennom slike kilder, men menneskets refleksjoner om fortiden ut fra en aktuell samtidssituasjon” (Hodne 1988: 45). Den informasjonen som vi får oppgitt gjennom biografier er altså ikke bare en mekanisk referering av hvordan livet deres var fra dag til dag; det er en evaluering av opplevelsene i lys av ettertiden.

4.7. Metode

Den påfølgende analysen har som mål å påvise forskjeller mellom hva kvinner og menn forteller når de skriver om livet sitt. Jeg vil vise hvordan disse funnene belyser kvinners og menns syn på kjønnsrollene, og om dette har forandret seg over tid. Dette vil jeg gjøre ved å analysere alt informantene forteller om familie og yrkesliv. Disse temaene er valgt fordi det er sannsynlig at de inneholder fortellinger om hendelser som har hatt personlig betydning for informanten, og kan derfor gi et innenfraperspektiv. For det er ikke alt som fortelles som er like betydningsfullt. Sosiolog Ola Listhaug introduserte begrepene *nære og fjerne variabler* i sin artikkel ”Om retrospektive intervjudata” (1977). Disse begrepene omhandler informantens forhold til det han eller hun forteller. Hendelser som har betydd mye for informanten kan klassifiseres som nære variabler, mens de hendelser som har hatt liten eller ingen innvirkning på informanten og dennes liv, kan klassifiseres som fjerne variabler. Eksempel på nære variabler er som oftest episoder som omhandler familien og nære venner, mens hendelser tilknyttet storsamfunnet er som regel fjerne variabler. Hodne sier: ”Nære variabler markerer en liten egodistanse til stoffet, og det er

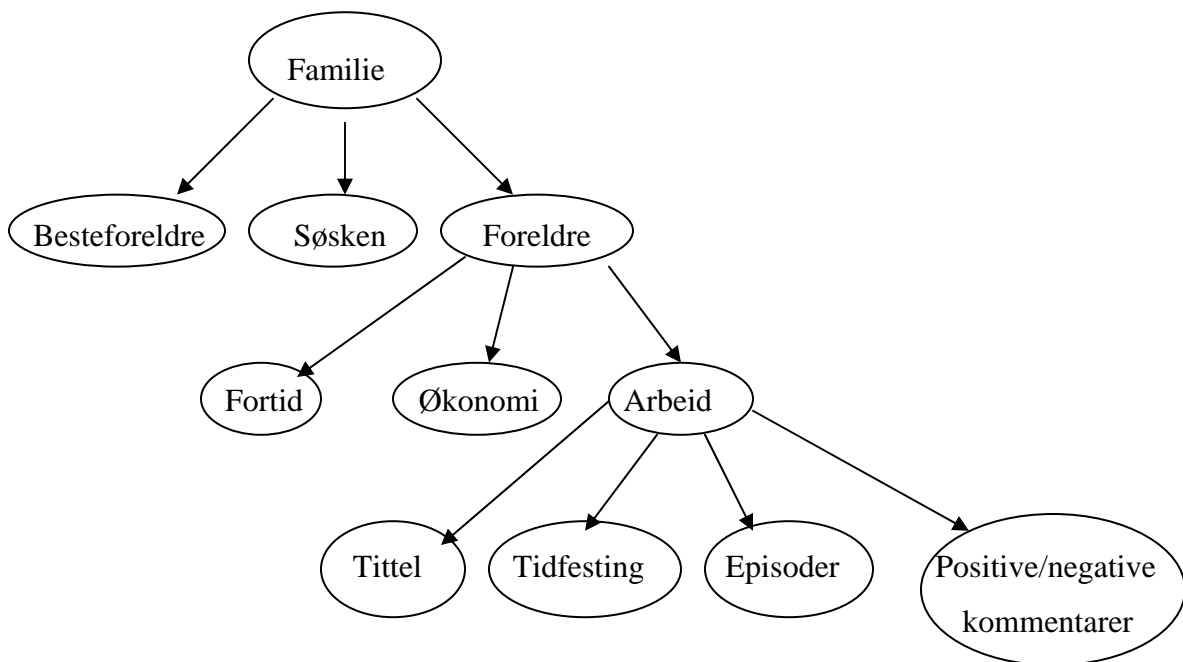
naturlig å anta at de er bærere av holdninger” (Hodne 1983:29). De nære variablene blir dermed en inngangsport til å finne meninger og holdninger som ikke blir eksplisitt uttalt i autobiografiene. En kommer informanten nærmere inn på livet, og har dermed større sjanse til å oppnå innenfraperspektiv.

For å kunne svare på problemstillingen min er jeg avhengig av funksjonelle verktøy, det vil si metoder som avdekker relevant informasjon. I forhold til mine spørsmål er det tydelig at én metode ikke kan avdekke alt jeg ønsker å vite. For å kunne sammenligne hva kvinner og menn forteller, og om dette forandrer seg over tid, trenger jeg redskaper som gjør autobiografiene sammenlignbare. I tillegg trenger jeg en metode som kan hjelpe meg til å finne forklaringer på de forskjellene som blir synliggjort. Av den grunn vil jeg benytte meg av metodetriangulering, fordi en kobling av flere metoder på samme materiale vil gi en dybdeforståelse som sjelden kan oppnås gjennom en enkelt metode. Ved en slik triangulering er det selvfølgelig viktig å benytte metoder som dekker forskjellige aspekter ved et materiale, og dermed gir forskjellig informasjon. Samtidig må den informasjonen som blir avdekket ha mulighet til å gi svar på den valgte problemstillingen. Jeg trenger dermed metoder som avdekker forskjeller og likheter – hvilket gir meg mulighet til å trekke slutninger over på det generelle nivå. Som et hjelpemiddel for å finne ut av dette kan jeg med fordel bruke en kvantitativ metode. Også når det gjelder å tydeliggjøre eventuelle forandringer over tid vil kvantitativ metode være et nyttig redskap. En kvalitativ metode vil derimot være nødvendig for å få tak i de bakenforliggende årsakene til det tallmaterialet som blir synlig.

En metode som åpner for både kvantitative og kvalitative undersøkelser er innholdsanalyse. Statsviteren Ole R. Holsti sier at ”Content analysis is any technique for making inferences by objectively and systematically identifying specified characteristics of messages” (Holsti i Hodne 1983: 34). Både objektivitet og systematikk er viktig i enhver vitenskapelig analyse, så det er ikke det som gjør innholdsanalyse spesiell. Den viktigste fordelene er at det inngår et par begreper som er særdeles nyttige i forhold til analyse av autobiografier: *Kodingsenheter* og *kontekstenheter*. Kodingsenhet er det ”[...] minste tekstelement som tilordnes verdier på variabler” (Hellevik i Hodne 1983: 27).

Kontekstenhet er "[...] den største tekstenheten som brukes til å karakterisere de kodingsenhetene som er en del av den" (Hellevik i Hodne 1983: 27). Sammen er disse to begrepene i følge Hodne: "[...] nøytral[e] og god[e] term[er] [...] som åpner både for en kvantitativ og en kvalitativ innholdsanalyse" (Hodne 1983: 27). Dette gjør at jeg kan benytte meg av de samme kategoriseringsverktøyene både når jeg tar i bruk kvalitativ og kvantitativ metode. På denne måten blir en del av metodeproblematikken unngått i forhold til å overføre begreper fra den ene metoden til den andre.

Etter å ha samlet sammen alt som mine utvalgte informanter skrev om familie og yrke begynte jeg å klassifisere dem i underkategorier. Selv om begge temaene i utgangspunktet er nære variabler, er ikke alt som blir sagt like interessant. Jeg satte derfor opp de to temaene som hver sine kontekstenheter og lette etter nye kodingsenheter innen hver av dem. Dette ga meg en detaljert nærhet til materialet som tydelig viste hva informanten syntes var viktig og hva som ikke ble vektlagt i særlig grad. Denne operasjonen gjentok jeg til undertemaene ble så spesifikke at de kun dreide seg om konkrete individuelle hendelser, og var umulig å sammenligne. Prosessen blir klargjort gjennom illustrasjonen under.

Som eksempelet viser, tok jeg for meg temaet 'familieliv' og kategoriserte det i undertemaer etter slektskapsbånd (foreldre, søsken osv). Gruppen "foreldre" ble deretter delt opp etter temaer som arbeid, fortid, økonomi osv. Temaet arbeid ble ytterligere kategorisert etter hva som ble fortalt i denne forbindelse: Tittel, tidfesting, episoder, positive/negative kommentarer o.l. Hele prosessen blir som en hermeneutisk spiral, hvor kodingsenhetene blir stadig mer detaljerte. Samfunnsviter Pål Repstad sier i boken *Mellom nærhet og distanse* at "[...] Kvalitative tilnæringsmåter beskriver nyansert "det som finnes" [...]" (Repstad 1998: 15), og det er nettopp det denne møysommelige kategoriseringen har medført: På en systematisk måte har jeg lett etter det som er *relevant for min problemstilling*.

I kategoriseringsprosessen har jeg benyttet begrepene kodingsenheter og kontekstenheter. Mine største kontekstenheter var de to hovedtemaene, altså familie og yrkesliv. Kodingsenhetene ble dermed de undergruppene jeg fant i tekstene. Ved videre dykk ned i teksten ble temaet jeg konsentrerte meg om definert som kontekstenhet, mens de nye funnene ble kodingsenheter. Hodne påpeker at kvantitativ innholdsanalyse hovedsakelig kan brukes til å "[...] klarlegge tekstens manifeste innhold" (Hodne 1983: 34), og til å tydeliggjøre uttalte holdninger. Dette gjøres ved å benytte seg av tabeller, eller ved andre kvantifiseringsmåter. Når en benytter seg av slike teknikker vil de uttalte holdningene bli konkretisert, og en kan dermed trekke konklusjoner på det overordnede plan. En dypere forståelse kan oppnås ved bruk av kvalitativ innholdsanalyse. Hodne hevder at denne type analyse kan brukes til å avdekke underliggende holdninger og skjulte synspunkter. Dette kan gjøres "[...] ved å sette opp mot hverandre kilder med ulik opphavsperson med samme felles emne" (Hodne 1983: 35). Oppdeling i kontekst- og kodingsenheter muliggjorde en sammenligning av hva de forskjellige informantene skrev om de samme temaene. I tillegg kunne jeg benytte de samme kategoriene og temaene rent kvantitativt ved å sette dem inn i tabeller og dermed få en tallfundamentert analyse. Ved å hele tiden benytte de samme begreper og avgrensinger når jeg sorterte kodingsenhetene, muliggjorde jeg sammenligninger på tvers av kjønn og tid.

I analysen vil jeg ta i bruk Lissie Åströms teori om sentrifugal og sentripetal kraft. Disse to begrepene vil være sentrale når jeg søker å utrede hvordan de kjønnsforskjellene jeg finner kan belyse kvinner og menns syn på kjønnsrollene. Fordi både storsamfunnet og lokalsamfunnet har kjønnsdivergerende krav til kvinner og menn om hvordan de skal oppføre seg, vil bruken av Åströms begreper være med på å klargjøre hvilke type forventninger som blir tildelt de to kjønnene. Når jeg finner kvinner som uttrykker at de har satt sin ære i å alltid være tilstede for mann og barn, kan dette forklares med dominerende påvirkning av sentripetal kraft. Disse kvinnene vil fokusere sin energi gjennom omsorg for andre istedenfor å bruke den til å fremheve seg selv.

Et annet begrepspar som vil være sentralt, er nettverk og hierarki som ble introdusert av psykolog Carol Gilligan. Disse begrepene vil være et hjelpemiddel til å se hva som skiller kvinners og menns fokus og interesser. Når menn forteller med stolthet at de har jobbet seg opp til en lederstilling, kan dette sees i sammenheng med at menn vurderer samfunnet de lever i hierarkisk. I følge Gilligans bruk av begrepene nettverk og hierarki, vil det å klatre oppover yrkesstigen være et av de største målene i livet for menn. Kvinner derimot, vil arbeide for å ha oversikt over så mange som mulig. Sammenført med Åströms to begreper vil jeg få mulighet til å se forskjeller i hvordan kvinner og menn fokuserer og hva slags kjønnsrollesyn som ligger til grunn. Ved å bruke disse begrepene mener jeg å kunne utrede subjektivt ladede holdninger på en tilnærmet nøytral måte.

Gjennom kategorisering fant jeg forskjeller mellom kvinner og menns autobiografier og hvordan disse forskjellene forandret seg over tid. Denne metoden kunne imidlertid ikke gi meg grunnene til at disse differansene var tilstede. Det er først ved bruk av Åströms og Gilligans begreper at de bakenforliggende årsaker blir avslørt. Gjennom forklaringen av hvorfor kjønnsforskjellene i livshistoriene finnes, får jeg også innblikk i hva slags kjønnsrollesyn mine informanter har.

5. Analyse av familieliv

Familien er, for de aller fleste av oss, de menneskene som står oss nærmest. Vi blir født inn i en familie, vi vokser opp i en familie, og mange av oss stifter egen familie. Familien er der når vi blir født, og forhåpentligvis der når vi dør. Med tanke på hvor viktig disse sosiale relasjonene er for mennesker, kan en anta at familien som tema vil være sentralt når en forteller om livet sitt. I og med at jeg ønsker å finne ut hva slags kjønnsforskjeller som kommer til syne når kvinner og menn forteller om livet sitt, var det naturlig å velge familien som et av temaene jeg ville gå nærmere inn på.

Familierelasjonene kan deles opp i 5 kategorier: Foreldre, besteforeldre, søsken, egen familie og annen slekt. Underkategoriene foreldre, besteforeldre og søsken er selvsforklarende. Egenetablert kjernefamilie innebærer ektemake og eventuelle barn og barnebarn. Kategorien Slekt omfatter alt fra søskenbarn, tanter og onkler til svigerfamilie og eventuelt deres inngiftede familie. På grunn av plassmangel har jeg valgt å gå kun grundig inn på 2 av familiekategoriene: Foreldre og egenetablert kjernefamilie. Foreldre er det temaet flest har skrevet om, og det er også dem det blir fortalt mest om av familiemedlemmene. Det skal dermed være store sjanser for å kunne spore kjønnsforskjeller blant informantenes fortellinger. Egenetablert kjernefamilie er et tema jeg på forhånd trodde ville være det mest dominerende med tanke på at dette var mennesker som en har skapt intime relasjoner til ved eget valg. At det viste seg å være få informanter som skriver om dette, skyldes flere elementer. En årsak er at autobiografier er "baktunge" av natur, det vil si at fokuset ligger på barndom og tidlig ungdom. En annen årsak er at informantene har oppfattet organisasjonene som stod bak innsamlingene for å være mest interessert i fortiden, og dermed vil egenetablert kjernefamilie være utenfor interesseområdet. En tredje årsak er selvfølgelig at flere av informantene ikke har skapt en egenetablert kjernefamilie, og har dermed ingen ting å fortelle på dette området.

Til tross for at det er færre informanter som skriver om egenetablert kjernefamilie, er det likevel interessant å foreta en næranalyse av denne kategorien. Mens foreldre til en viss grad blir fremstilt slik en opplevde dem som barn, vil de vurderinger en foretar i forhold

til egenetablert kjernefamilie helt og holdent være resultat av de holdninger en har i voksen alder.

Næranalyse av kategoriene besteforeldre, søsken og annen slekt frembrakte funn som sammenfaller med analyseresultatene til foreldre og egenetablert kjernefamilie. Jeg vil derfor bare kort gjennomgå disse tre kategoriene.

5.1. Familien i forandring

Familien som institusjon i det førindustrielle samfunn blir ofte beskrevet som et arbeidsfellesskap. Ewa Sjögren sier i sin artikkel ”1800-talets syn på kvinnan, barnet og familien” at familien var: ”[...] en enhet för produktion, konsumtion och reproduktion” (Sjögren 1982: 7). Arbeidsoppgavene ble fordelt etter kjønn med klare skiller om hva som var mannfolkarbeid og hva som var kvinnfolkarbeid. Hvor disse skillene gikk varierte fra sted til sted, og var avhengig om mennene måtte langt vekk fra hjemmet for å arbeide eller ikke. Hovedlinjene var imidlertid at kvinnen hadde ansvaret for hjemmet, inklusiv husdyrene, mens mannen arbeidet på utenforliggende åkre, skog eller sjø. Sjögren påpeker videre at i dette samfunnet var kvinnen hierarkisk plassert under mannen, men samtidig betydde hennes arbeidsinnsats mye for familiens økonomi (Sjögren 1982: 7). Hvorvidt dette ble anerkjent i praksis eller ikke er det delte meninger om, og det var antagelig regionale forskjeller, men lovmessig var mannen familiens overhode.

Da industrialiseringen gjorde sitt inntog i Norge, ble den kjønnsmessige arbeidsdelingen ytterligere konsolidert. Mannens jobb ble utført i den offentlige, eller den ikke-hjemlige sfære, mens kvinnens ansvar fortsatt var hjemmet. Gro Hageman viser i boken *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* (1999), at mens husarbeidet tidligere ble regnet som en del av all nødvendig virke for at familien skulle overleve, førte pengeøkonomien til at husarbeid ble privatisert og skilt fra forestillingene om økonomi. Denne utviklingen gjorde at alle døtre som stelte foreldrenes hjem og alle husmødre nå ble ansett som forsørgede og ikke som arbeidende (Hageman 1999: 155-156). Dette skjedde samtidig som at kvinner gradvis fikk juridiske rettigheter som voksne, myndige personer.

Resultatet ble at ved århundreskiftet stod kvinnen sterkere enn noen gang lovmessig sett, samtidig som den konsekvente kategoriseringen av henne som forsørget medførte at hun ble umyndiggjort.

Som jeg har påpekt, var familien i det førindustrielle samfunn hovedsakelig et produksjonsfelleskap. Når dette går i oppløsning er det et annet element som får oppgaven med å binde enkeltindividet sammen i familien, nemlig "kjærlighet". Dette må ikke misforstås dithen at det ikke fantes kjærlighet tidligere. Malin Lennartsson viser i artikkelen "Kärleksdiskursen bland kvinnor, karlar och ortodoxa präster", at kjærlighet mellom to mennesker ble tatt på alvor også i det førindustrielle samfunnet (Lennartsson 1997: 243). Imidlertid skjer det en forandring. Tidligere ble kjærlighet ansett som en fordel i et parforhold, men nå ble dette opphøyd til en ideologi. Kjærligheten skulle være ren, uten blick på materielle goder og sosial status. I virkeligheten var selvfølgelig praksisen en helt annen, hvor både sosial klasse og økonomi var viktig. Denne kjærlighetskultusen tok ikke bare for seg forholdet mellom ektemaker, men også forholdet mellom foreldre og barn. Heller ikke her mener jeg å gi inntrykk av at foreldre og barn ikke hadde et kjærlig forhold seg imellom tidligere. Helene Brembeck viser allikevel i sin bok *Tyst, lydig, arbeidsam* (1986) at på slutten av 1800-tallet blir kjærligheten mellom barn og foreldre ytterligere poengtert, og ikke minst, tydeligere verbalisert (Brembeck 1986: 50). Familien ble dermed en struktur bygd på emosjonelle verdier og følelsesmessige bånd istedenfor det tidligere arbeidsfelleskapet.

En annen kilde til omsorg innen familien er besteforeldre. Denne gruppen av slektninger blir omfattet under den ideologiske kjærlighetskultusen, hvor varme følelser og omtanke mellom besteforeldre, foreldre og barnebarn regnes som en selvfølge. Med en slik tankegang er det sannsynlig at mine informanter har hatt god kontakt med sine besteforeldre, også i de tilfeller besteforeldrene bodde et stykke unna.

De fleste av oss har en oppfatning av at "i gamle dager" bestod en familie av storfamilien, mens industrialiseringen og moderniseringen av samfunnet banet vei for kjernefamilien: Far, mor og eventuelle barn. Sølvi Sogner viser i boken *I gode og vonde*

dagar (2003) at dette ikke er riktig: ”Historisk sett er kjernefamilien den mest utbreidde familieforma” (Sogner 2003: 12). Det var imidlertid vanlig at andre slektninger som ugifte søsken, onkler, tanter og lignende bodde sammen med en kjernefamilie. Dette kaller Sogner ”utvida familie” (Sogner 2003: 13) Sogner skriver at i 1801 var det gjennomsnittelig 5,4 personer i hver husholdning, mens i 2001 var tallene 2,3 personer. Forskjellen skyldes ikke at husholdningene i 1801 bestod av flere gifte par og deres barn (som for eksempel besteforeldre, foreldre og barn) men heller av foreldre, barn og foreldres ugifte søsken og søskenbarn. Dette blir støttet av prosentandelen av enpersonhusholdninger i samme periode. I 1801 var det kun 2,6 prosent av alle husholdninger som bestod av en person, mens i 2001 hadde prosentandelen økt til 38. Denne drastiske økningen i enpersonshusholdninger kan ikke forklares med lavere giftemålsfrekvens. Hagemann viser at i 1830-årene var nesten 60 prosent av både kvinner og menn over 20 år i Kristiania ugift. Riktignok stiger giftemålsfrekvensen fra midten av 1800-tallet: ”Men med økende kvinneoverskudd var mulighetene på ekteskapsmarkedet fortsatt begrenset, og andelen ugifte og før gifte kvinner forble høy” (Hagemann 1999: 171). 1900 gir oss et motsatt bilde enn 1830-årene: Nesten 60 prosent av alle kvinner over 15 år var gift. Disse tallene er riktignok en landsoversikt, men selv om en tar med i beregningen av det er høyere prosentandel av ugifte i Oslo enn på landsbasis, hadde antallet på gifte personer økt drastisk. I følge giftemålsfrekvensen skulle vi dermed kunne anta at det var flere enpersonshusholdninger på 1800-tallet enn nå. I og med at dette ikke stemmer, må en anta at ugifte kvinner og menn bodde sammen med andre ugifte av samme kjønn, hos sine foreldre eller hos en av sine gifte søsken, istedenfor å danne egen husholdning alene.

5.2. Foreldre

Pengeøkonomi kombinert med konsolideringen av kjønnsrollene medførte et samfunn hvor det hovedsakelig var menn, ugifte kvinner og enker som arbeidet ute i offentligheten. For mine informanter betydde det at de fleste hadde vokst opp i en tilværelse som synes å følge stereotypiene hvor mor jobbet hjemme og dermed ”alltid var til stede”, mens far hovedsakelig var ”ute på jobb”. Virkeligheten var klart mer nyansert enn dette, men farsfraværet har vært så tydelig at, som Elisabet Rør sier i hovedoppgaven

Når far blir "mor" at: "1900-tallet er blitt forsøkt beskrevet som det "det faderløse samfunnet" (Rør 1993: 9). På den andre siden hadde far til gjengjeld i stor grad "fri" når han var hjemme, og kunne dermed vie seg helt og holdent til barna – om han ønsket det. Bjarne Hodne trekker frem i boken *Oppvekst i Kristiania* (1986), at fars fravær var til de grader så typisk at det ble oppfattet som en del av farsrollen av barna. Når han derimot engasjerte seg med barna, ble dette sett på som noe eksepsjonelt og utenom det vanlige (Hodne 1986: 32). Stereotypien om mors nærhet er derimot mer diskutert. Selv om de fleste mødre jobbet i hjemmet, hadde hun såpass travle dager at hun sjelden hadde tid til å sette seg ned og bare være sammen med barna.

For å se om kvinner og menn forteller forskjellig når de skriver om sine foreldre, er det selvfølgelig viktig å klargjøre om de har hatt samme utgangspunkt til å skape slike fortellinger. Av mine 30 informanter mistet 4 av dem¹³ sine fedre tidlig, antageligvis før de begynte på skolen. Årstallet for fars død er ikke bestandig oppgitt. Noen skriver kun at far døde tidlig eller lignende. De fleste av disse forteller allikevel noe om faren, med unntak av 1 som kun nevner faren en gang og da indirekte:

Da min mor blev enke [...] (K54/81: 7).

Kun 1 informant mistet sin mor tidlig. Da var han 5 år, men også han oppgir noen opplysninger om sin mor¹⁴.

Til tross for at ikke alle vokste opp med både mor og far tilstede, tar alle mine informanter opp temaet foreldre i mer eller mindre utfyllende grad. Det er syv temaer som har ganske stor treffprosent, og de tar opp forskjellige aspekter ved informantenes foreldre. Disse syv temaene er: Arbeid, aktiviteter med barna, økonomi, personalia, oppvekst, fritidssysler og refleksjoner.

¹³ K29/64, K54/81, K112/81 og K9/96.

¹⁴ "Min mor døde i 1887, bare 32 år gammel" (M28/64: 1).

Det som er gjennomgående er at det er flest kvinner som skriver om samtlige temaer. I tillegg er det også stort sett de som skriver mest utfyllende. De eneste unntakene er kodingsenhetene 'fars arbeid', 'refleksjoner om far' og 'fars fortid'. Her er det flere mannlige informanter som skriver om temaet enn kvinnelige. I alle de andre temaene er det flest kvinner, og her varierer antallet med opp til 6 flere kvinner enn menn. Det er selvfølgelig ikke bare hvor mange som skriver om et tema som er forskjellig mellom de kvinnelige og de mannlige informantene. I en del tilfeller er det også snakk om forskjeller i *hva* de forteller. Jeg vil derfor gå nærmere inn på hvert av de syv temaene. Ved å behandle dem som separate kontekstenheter og kan jeg lettere utrede de kodingsenhetene jeg finner.

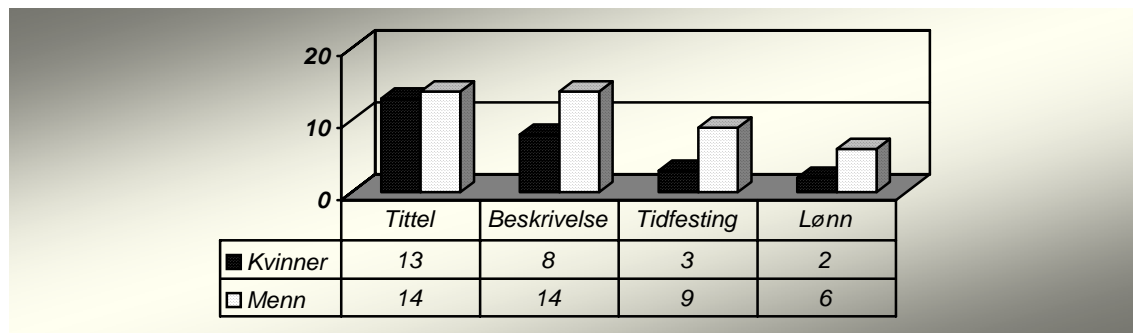
5.2.a. Foreldres arbeid

'Foreldres arbeid' er et tema som de aller fleste informantene kommer inn på. For mennenes del innebar dette de aktiviteter de utførte som tilførte husholdningen penger. For kvinnene var ikke avgrensingen så tydelig, i og med at deres arbeid ikke lot seg skille så lett fra hennes sosiale liv. Hodne skriver at den gifte kvinne stort sett arbeidet i hjemmet under den tidsperioden disse minneoppgavene tar for seg. Det var de som hadde ansvaret for at huset var rent, at det var mat på bordet og at familiens klær var hele og rene. I tillegg var det også de som hadde hovedansvaret for både guttenes og jentenes oppdragelse. Som regel var det kun i de tilfeller det var økonomisk nødvendig at den gifte kvinne tok seg en betalt jobb, og da var det først og fremst snakk om arbeid som kunne utføres i hjemmet og kombineres med hus- og omsorgsarbeid (Hodne 1986: 29). Til tross for at kvinner hadde tilgang til flere yrker og hadde lovbestemt myndighet til en viss grad, ble det forventet at den gifte kvinne holdt seg i hjemmet. Samfunnets norm var at kvinnen skulle arbeide i den private sfære, mens mennene jobbet i den offentlige sfære. Gro Hagemann påpeker i boken *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* (1999), at overgangen fra et produksjonsfelleskap til pengeøkonomi medførte en ytterligere konsolidering av disse rollene hvor mannens hovedoppgave var å skaffe tilveie nødvendige driftsmidler for familien, mens kvinnen sentrale oppgave var å forvalte denne inntekten til familiens beste (Hagemann 1999: 157). For mannen innebar

arbeidsfordelingen lange dager borte fra hjemmet. Til gjengjeld hadde han fri når han kom hjem. Også kvinnen fikk lange dager, men på grunn av arbeidets gjentakende art og at hun aldri forlot arbeidsplassen sin, så hadde hun heller aldri klart adskilt fritid.

5.2.a.a. Fars arbeid

Det er store forskjeller i hvor mye den enkelte informant skriver om fars arbeid, men alle de mannlige og 13 av de kvinnelige informantene¹⁵ skriver *noe* om dette temaet. Det meste kan deles inn i fire tematiske grupper slik som i figur 1:

Figur 1: Fars arbeid.

Med 'tittel' mener jeg navnet på stillingen han hadde eller hvilken bransje han jobbet i, og som vi ser oppgir alle, med unntak av 1 mann¹⁶, dette. Det er først når vi ser på hva informantene forteller utover tittel og bransje at kjønnsforskjellene kommer til syne. Den tematiske gruppen jeg har kalt 'beskrivelser' innebærer, i tillegg til utfyllende beskrivelser, også episoder og historier fra jobben til far. Dette berøres av 14 menn¹⁷ og 8 kvinner¹⁸. Beskrivelsene og hendelsene kan være alt fra å fortelle at hjemmet var innredet for å kunne brukes i representasjonsøyemed, til å gjengi farens arbeidskontrakt i sin helhet. De fleste gir imidlertid kun korte beskrivelser på noen få linjer, men felles for de

¹⁵ K6/64, K29/64, K56/64, K57/64, K72/64, K112/81, K122/81, K136/81, K3/96, K8/96, K9/96, K13/96 og K17/96.

¹⁶ M5/81.

¹⁷ M28/64, M34/64, M62/64, M66/64, M68/64, M4/81, M5/81, M30/81, M52/81, M4/96, M10/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

¹⁸ K6/64, K29/64, K56/64, K57/64, K136/81, K8/96, K9/96, K17/96.

fleste (9 menn¹⁹ og 7 kvinner²⁰) er at fortellingene stort sett har et positivt tilsnitt. Hodne mener at når autobiografiske forfattere tar for seg temaet fedre og arbeid, er det nesten utelukkende fortalt i positive toner (Hodne 1986: 28). Dette kommer til syne ved at kun 2 kvinner²¹ og 1 mann²² skriver om negative hendelser under dette temaet, og selv da blir skylden lagt på omgivelsene og ikke faren som person. Det er derfor interessant at 5 mannlige informanter²³ forteller utfyllende om fars arbeid uten å gi noen verdivurdering av det i det hele tatt:

Med denne stillingen fulgte det med leilighet på 2 rum og kjøkken (M4/81: 1).

At noen kun gir en nøytral beskrivelse av fars arbeid er i og for seg ikke oppsiktsvekkende, men det er i øyenfallende at det kun er menn som velger å formulere seg på denne måten. Alle kvinnene gir en eller annen form for vurdering av fars arbeid, og da – som vi har sett – er det hovedsakelig positive utsagn.

Som vist i diagrammet er det to andre temaer under 'fars arbeid' hvor jeg også ser tydelige kjønnsforskjeller: 'Tidfesting' og 'lønn'. I begge tilfellene er det en overvekt av menn. Det er 9 menn²⁴ som tidfester når far begynte i arbeid, når store forandringer inntraff innen hans arbeid eller når han gikk av med pensjon. Kun 3 kvinner²⁵ gjør det samme. Også av de informantene som berører temaet 'lønn' i sammenheng med far, er det 6 menn²⁶ mot 2 kvinner²⁷.

Generelt ser vi at det er flere menn som skriver om fars yrkesliv, og at de skriver mer utfyllende. Det er flere grunner til dette, men felles for dem alle er at de har sine røtter i

¹⁹ M28/64, M34/64, M66/64, M68/64, M52/81, M4/96, M10/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

²⁰ K6/64, K29/64, K56/64, K57/64, K136/81, K8/96 og K9/96.

²¹ K136/81 og K17/96.

²² M68/64.

²³ M62/64, M4/81, M5/81 M30/81 og M10/96.

²⁴ M28/64, M34/64, M66/64, M68/64, M5/81, M4/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

²⁵ K6/64, K72/64 og K13/96.

²⁶ M34/64, M62/64, M4/81, M5/81, M52/81 og M10/96.

²⁷ K6/64 og K112/81.

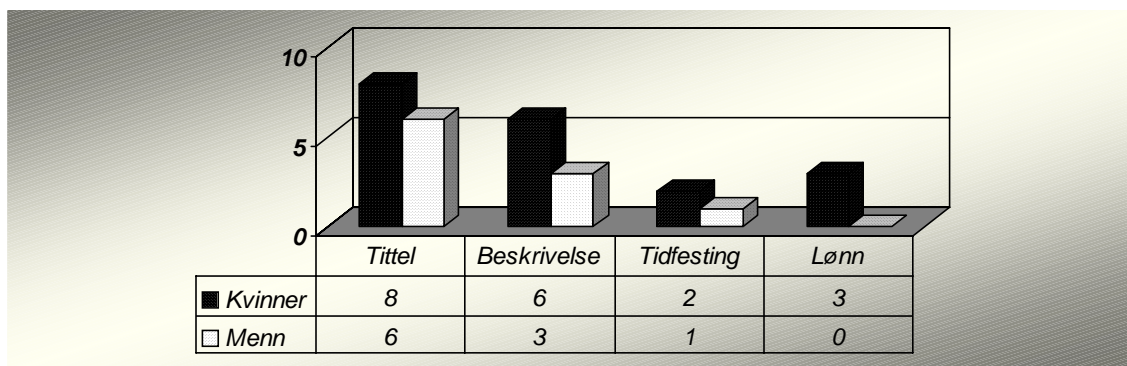
det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret. Når et barn ble født ble visse forventninger tatt for gitt, avhengig av kjønn. For en gutt innebar det at han skulle ta utdanning, få seg en god jobb, gifte seg og gjennom jobben underholde sin kone og sine fremtidige barn. Med andre ord; det ble forventet at han skulle ha et livsløp som var identisk, eller ihvertfall veldig likt, med sin fars. Av den grunn kan fedrene ha funnet det naturlig å være mer åpne om sitt eget arbeid til sine sønner enn til sine døtre. Guttene på sin side kan ha vært mer interessert i sin fars arbeid fordi de visste at det var slik deres egen fremtid ville se ut. Alle mine mannlige informanter endte opp med tilnærmet forventet livsløp, og deres egne erfaringer i yrkeslivet kan ha vært med på å aktualisere minner om farens arbeidsliv.

5.2.a.b. Mors arbeid

Temaet 'mors arbeid' kan deles opp i to kontekstenheter: 'Mors lønnsarbeid' og 'mors arbeid i hjemmet'. Disse to gruppene må behandles hver for seg fordi informantene omtaler dem forskjellig.

5.2.a.b.1. Mors lønnsarbeid

9 kvinner²⁸ og 6 menn²⁹ forteller at mor hadde drevet med lønnet arbeid. Dette er den type arbeid mor utfører som informantene omtaler til dels likt med 'fars arbeid'.

Figur 2: Mors lønnsarbeid.

²⁸ K6/64, K29/64, K56/64, K72/64, K112/81, K136/81, K3/96, K8/96 og K17/96.

²⁹ M4/81, M5/81, M52/81, M4/96, M14/96 og M25/96.

På samme måte som når informantene fortalte om far og hans arbeid, er det tittel og/eller bransje som får flest treff: Alle unntatt 1 kvinne³⁰ oppgir dette. Det er også ganske mange som beskriver mors arbeid ytterligere, men her kommer kjønnsforskjellene mer til syne. Mens to tredjedeler av kvinnene³¹ skriver mer utfyllende, er det kun halvparten av mennene³² som velger å gjøre dette. Utdypelsene om mors arbeid varierer i forhold til hvor grundige de er, men for det meste begrenser flesteparten seg til noen få setninger.

Det er få som forteller om episoder mor har opplevd, eller som refererer positive eller negative vurderinger i forbindelse med arbeidsplassen, men av de som gjør det er det bare 1 mann³³ mot 5 kvinner³⁴. Det er kun 2 informanter³⁵ som antyder negative kommentarer til mors lønnsarbeid. Den ene informanten uttaler ikke en direkte kritikk av mors innsats, men konstaterer snarere at arbeidsbyrden ble for stor. Den andre informanten er derimot adskillig skarpere i sin kommentar:

Hun leide bort ett av våre tre rom til to damer, jeg rødmer ved tanken på at hun tok tre ganger mer av dem enn hun betalte for hele leiligheten, og de måtte selv holde seg med ved (K136/81: 11).

Det må allikevel påpekes at dette ikke er en kritikk av hvordan moren utførte arbeidet sitt, men at hun tok seg for godt betalt.

De som forteller om lønnsarbeid mor hadde etter at hun var blitt enke/enslig, fordeler seg kjønnsmessig jevnt³⁶. Det er derimot dobbelt så mange kvinner som skriver om mors inntektsgivende arbeid før hun giftet seg, eller mens hun var gift. I hver av gruppene er det 4 kvinner³⁷ gjør dette, mens bare 2 menn³⁸ gjør det samme.

³⁰ K17/96.

³¹ K6/64, K29/64, K56/64, K136/81, K8/64 og K17/64.

³² M4/81, M52/81 og M14/81.

³³ M14/96.

³⁴ K6/64, K29/64, K56/64, K112/81 og K136/81.

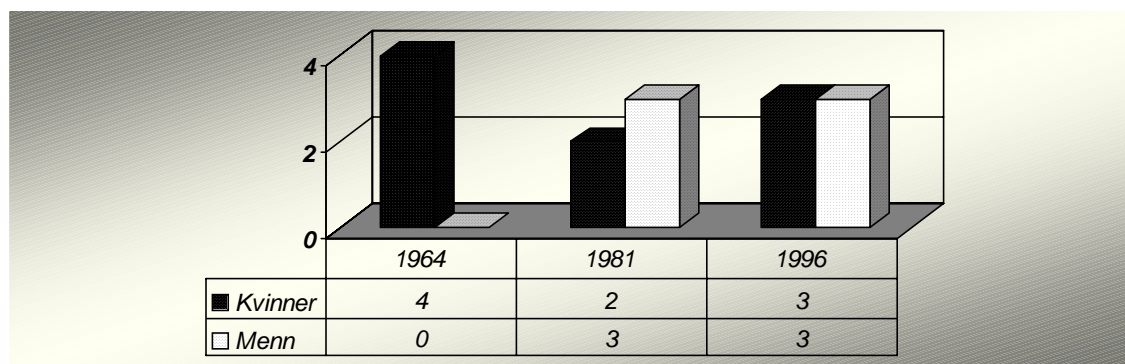
³⁵ K56/64 og K136/81.

³⁶ K29/64, K56/64, K136/81, M4/81, M5/81 og M14/96.

³⁷ K6/64, K29/64, K112/81 og K17/96 skriver om mors lønnsarbeid før hun giftet seg. K72/64, K3/96, K8/96 og K17/96 skriver om mors lønnsarbeid mens hun var gift.

³⁸ M14/96 og M25/96 skriver om mors lønnsarbeid før hun giftet seg. M52/81 og M4/96 skriver om mors lønnsarbeid mens hun var gift.

De tydeligste forskjellene fremkommer imidlertid når vi ser på dette i et tidsperspektiv.

Figur 3: Mors lønnsarbeid fordelt på de tre innsamlingene.

Som det kommer frem av figur 3, er det ingen av mennene i den første innsamlingen som skriver om mors lønnsarbeid, mens 4 av kvinnene³⁹ tar opp temaet. I 1981- og 1996-innsamlingene derimot er det ganske lik fordeling på hvor mange av de kvinnelige informantene⁴⁰, og hvor mange av de mannlige informantene⁴¹ som forteller om dette.

Årsaken til at det ikke er noen menn fra den første innsamlingen som skriver om mors lønnsarbeid før hun gifter seg, kan selvfølgelig skyldes at ingen av mødrene til de aktuelle mannlige informantene hadde hatt betalt arbeid. Allikevel er dette svært lite sannsynlig, i og med at nesten alle de kvinnelige informantene fra den aktuelle innsamlingen gjør det. I tillegg viser Sidsel Vogt Moum i boken *Kvinnfolkarbeid* (1981) at i 1875 var nesten 40 % av alle kvinner over 15 år ute i arbeid. De fleste sluttet når de giftet seg, men det må ha vært ganske vanlig at kvinner utførte lønnsarbeid før de selv ble husmødre (Vogt Moum 1981: 12). Forklaringen på at ingen menn fra 1964-innsamlingen velger å fortelle om dette temaet er dermed nødt til å finnes andre steder. Som jeg har vist i den historiske innledningen, skjedde det en kraftig holdningsendring angående kjønnsrollene fra 1970- til 1990-tallet. Mens en tidligere hadde jobbet for likhet i lovverket, ble det nå satt spørsmålsteget ved en del såkalte sannheter om de to kjønnene. ”Myke” og ”harde” verdier ble ikke lenger forbeholdt kun det ene eller det andre kjønn

³⁹ K6/64, K29/64, K56/64 og K72/64.

⁴⁰ K112/81, K136/81, K3/96, K8/96 og K17/96.

⁴¹ M4/81, M5/81, M52/81, M4/96, M14/96 og M25/96.

som biologiske attributter. Det var på denne tiden at idéen om den ”myke mann” oppstod (Blom 1999: 319f). Dette kan være årsaken til at det først er i 1981 og 1996-innsamlingene at menn forteller om mors lønnsarbeid. Mens menn tidligere hovedsakelig ble utsatt for sentrifugal kraft, ble dette nå, til en viss grad, forskjøvet til fordel for sentripetal kraft. Økt påvirkning av sentripetal kraft med sitt fokus på empati og omsorg kan ha fått disse informantene til å vektlegge andres erfaringer mer enn de som sendte inn sine bidrag tidligere.

5.2.a.b.2. Mors husarbeid

Selv om mange informanter skriver om mors lønnsarbeid, er det enda flere som skriver om det arbeidet mor gjorde i hjemmet. At mor, i motsetning til far, ikke hadde et eget, lukket arbeidsrom, medførte at mor alltid var tilgjengelig for barna og at de hadde innsyn i mors arbeid til nesten enhver tid. Det er derfor ikke overraskende at hele 21 av mine informanter (12 kvinner⁴² og 9 menn⁴³) forteller om dette temaet på en eller annen måte.

Det er imidlertid en ganske annerledes måte å fortelle om arbeid som kommer frem. De kodingsenhetene som jeg brukte på ’fars arbeid’ og ’mors lønnsarbeid’ er ikke funksjonelle her. Ingen av informantene oppgir titler som f.eks. ”husmor” i forbindelse med mor og hennes arbeid i hjemmet, men 3 menn⁴⁴ og 1 kvinne⁴⁵, som alle er fra 1996-innsamlingen, poengterer at hun var hjemmearbeidende. En sannsynlig årsak til dette er at de ”yngste” informantene er blitt tilvendt et samfunn hvor det ikke lenger er normen at kvinner jobber heltid som husmor. Det vil dermed være nødvendig for dem å presisere at deres mødre var hjemmeværende, i motsetning til det som for dem var ”dagens mødre” når de skrev sine autobiografier. Informantene fra de to andre innsamlingene anså det muligens som en selvfølge at mor jobbet hjemme, og ser derfor ingen grunn til å nevne det.

⁴² K6/64, K29/64, K56/64, K57/64, K72/64, K54/81, K112/81, K122/81, K3/96, K8/96, K9/96 og K13/96.

⁴³ M66/64, M4/81, M5/81, M52/81, M4/96, M10/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

⁴⁴ M10/96, M14/96 og M25/96.

⁴⁵ K9/96.

Lønn er et begrep som nesten ikke dukker opp i forbindelse med mors arbeid i hjemmet. Til tross for at informantenes mødre som regel fikk tildelt en fast sum av sin ektemann for å ta seg av de løpende husholdningsutgiftene og kanskje litt til personlig forbruk, er det ingen som anser dette som en lønning. Kun én informant forteller, i forbindelse med at barna ikke fikk penger for å hjelpe til hjemme, at moren heller ikke fikk betaling for sin arbeidsinnsats⁴⁶.

12 av informantene⁴⁷ tidfester mors arbeid i hjemmet. Det er likevel en vesentlig forskjell i måten de gjør dette på, sammenlignet med temaet lønnsarbeid. Mens informantene oppgir dato og årstall når de skriver om mors og fars yrkesliv, er det en klar tendens til å bruke tidsbegreper som ”hver dag” og ”i julen” når de omtaler morens husarbeid. 5 kvinner⁴⁸ og 3 menn⁴⁹ benytter seg av slike talemåter. Kun 6 informanter⁵⁰ omtaler mors arbeid i så konkrete utsagn som ”under krigen” eller oppgir dato/år (2 av disse gjør begge deler⁵¹). Årsaken til denne vage tidfestelsen av mors arbeid i hjemmet er at mors arbeid var av gjentakende art. Av det arbeidet hun utførte var det få ting som kun ble utført én gang. Det blir derfor ganske poengløst for informantene å oppgi en spesifikk dato for handlinger hun utførte gang på gang.

Det undertemaet av mors arbeid i hjemmet som de fleste informanter forteller om, er beskrivelser. 12 kvinner⁵² og 9 menn⁵³ gjør dette. Faktisk er beskrivelser så og si den eneste måten informantene forteller om mors arbeid i hjemmet, og det de forteller kan deles opp i tre kategorier: ’Matlaging’, ’husarbeid’ og ’klesproduksjon’ (klesprod.).

⁴⁶ ”Det var ikke snakk om noe lønn for arbeidet vi gjorde hjemme. Mor mente kanskje at slike tjenester i huset ikke var lønnet arbeid, for hun fikk jo selv ikke noen betaling” (M25/96: kapt.1: 33).

⁴⁷ K6/64, K56/64, K57/64, K72/64, K112/81, K122/81, K8/96, M66/64, M5/81, M14/96, M22/96 og M25/96.

⁴⁸ K6/64, K56/64, K57/64, K112/81 og K122/81.

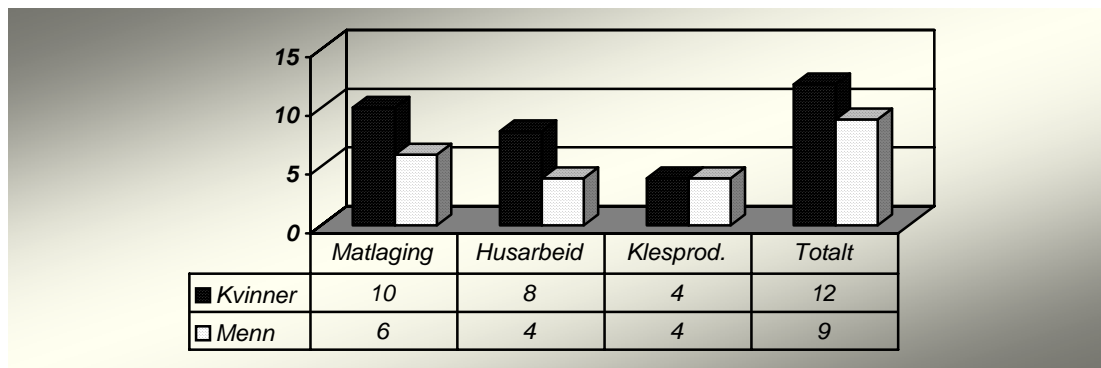
⁴⁹ M66/64, M5/81 og M25/96.

⁵⁰ K72/64, K8/96, M5/81, M14/96, M22/96 og M25/96.

⁵¹ M5/81 og M25/96.

⁵² K6/64, K29/64, K56/64, K57/64, K72/64, K54/81, K112/81, K122/81, K3/96, K8/96, K9/96 og K13/96.

⁵³ M66/64, M4/81, M5/81, M52/81, M4/96, M10/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

Figur 4: Mors husarbeid.

10 kvinner⁵⁴ og 6 menn⁵⁵ forteller om mat som mor lagde. Matlaging er en av de arbeidspliktene mødrene hadde som barna var i kontakt med hver dag, oftest flere ganger om dagen, og dermed det temaet med høyest frekvens. Det er stor variasjon i hva informantene vektlegger når de snakker om mat. Både festmat og hverdagsmat blir nevnt, men felles for dem alle er at det nesten utelukkende er positive kommentarer når de tar opp dette temaet. Her er det ingen forskjeller mellom kvinner og menn.

Et annet tema som nesten like mange informanter forteller om er husarbeid. Med 'husarbeid' mener jeg her all form for regelmessig stell av bolig, innkjøp til daglig forbruk og vask av klær og andre tekstiler. I en tid hvor en hadde få tekniske hjelpemidler, og i mange tilfeller ikke engang innlagt vann, var det krevende å holde en husholdning gående. Dette arbeidet har tatt mye, om ikke alt, av husfruens tid, og det må derfor ha vært et synlig bilde i informantenes hjem. 8 kvinner⁵⁶ og 4 menn⁵⁷ har valgt å skrive om dette. Det inntrykket informantene gir av sine mødre er at hun er en flittig kvinne som sørget for at hjemmet er rent og pent til enhver tid, enten gjennom egen fysisk innsats eller ved nøye overoppsyn av hushjelp.

Vogt Moum viser at frem til avslutningen av 2. verdenskrig var klesproduksjon i hjemmet fortsatt ganske vanlig. Dette hørte inn under mors arbeidsoppgaver, enten ved at hun sydde selv eller fikk andre til å gjøre det for seg (Vogt Moum 1981: 83). 8 av mine

⁵⁴ K6/64, K56/64, K57/64, K72/64, K54/81, K112/81, K122/81, K3/96, K8/96 og K13/96.

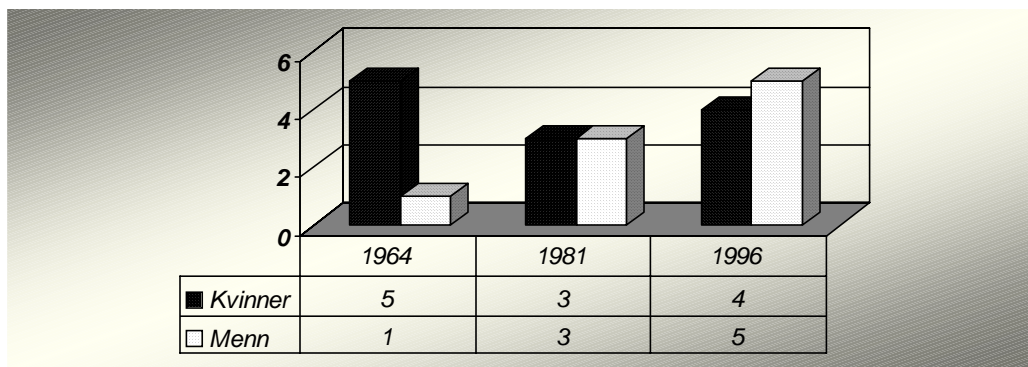
⁵⁵ M66/64, M4/81, M5/81, M10/96, M22/96 og M25/96.

⁵⁶ K29/64, K56/64, K57/64, K54/81, K112/81, K8/96, K9/96 og K13/96.

⁵⁷ M66/64, M14/96, M22/96 og M25/96.

informanter⁵⁸ forteller om at mor sydde eller strikket klær til sine barn og til seg selv. Det er lik fordeling mellom hvor mange kvinnelige og mannlige informanter som skriver om dette, og så og si alle er like positive i tonen.

Som sagt er det flest kvinner som skriver om matlaging og husarbeid, mens det er like mange menn som kvinner som tar opp temaet klesproduksjon. Forskjellene er allikevel ikke store. Slår jeg sammen disse tre kodingsenhetene er det kun 3 flere kvinner enn menn som skriver om dette. Det er først når jeg ser disse funnene opp mot hvilke innsamlinger de forskjellige informantene tilhører, at det kommer frem et interessant bilde.

Figur 5: Mors husarbeid fordelt på de tre innsamlingene.

Som det vises på søylediagrammet er det hos mennene den mest markante forandringen har skjedd. Mens kvinnene holder seg ganske jevnt over de forskjellige innsamlingene med 5 fra 1964, 3 fra 1981 og 4 fra 1996, er det tydelig oppgang hos mennene i forhold til hvor mange som har valgt å fortelle om mors arbeid i hjemmet. Fra kun 1 som skriver om dette i 1964-innsamlingen, øker dette til 3 i 1981, og i den siste innsamlingen tar alle de mannlige informantene opp dette temaet.

Da mine informanter ble født var det fortsatt forventet at jentene skulle gifte seg og arbeide som husmødre, og det var med dette for øyet at de ble oppdratt. De fleste startet tidlig med å hjelpe mor med hennes arbeid i hjemmet. Selv om det var vanlig at alle

⁵⁸ K57/64, K112/81, K122/81, K8/96, M5/81, M52/81, M22/96 og M25/96.

barna hjalp til i hjemmet, var disse oppgavene stort sett sterkt kjønnsdelt. Guttene hadde grovarbeid som sine plikter, dvs. ved/kullbæring og vannbæring, mens jentene i mye større grad gikk mor for hånden. De kvinnelige informantene vil derfor ha et mye større lager av personlige erfaringer knyttet til mors arbeid enn de mannlige. I tillegg ble nok minner om mors innsats i hjemmet aktualisert gjennom de kvinnelige informantenes ansvar for eget hjem, akkurat som mennene fikk aktualisert minner om sine fedres arbeidsinnsats gjennom eget yrkesliv. David Lowenthal skriver i boken *The Past is a Foreign Country* at: "Everything familiar has some connection with the past and can be used to evoke recollection [...]" (Lowenthal 2002: 194). Personlig kjennskap til bestemte aktiviteter er med på å stimulere hukommelsen om, og muligens interessen for, andres innsats på samme områder. Det er derfor logisk at kvinner skriver om sine mødres arbeidsinnsats, og at menn skriver om sine fedres.

Hvis dette virkelig er tilfellet, hvorfor er det så stor forskjell mellom de tre innsamlingene fra mennenes side? Sannsynligvis finnes årsaken i samfunnsutviklingen. De informantene som tilhører den eldste innsamlingen sendte inn sine bidrag i 1964. De gjennomlevde en tid hvor samfunnet undergikk store forandringer. Dette medførte at gamle og nye ideologier levde side om side. Liv Emma Thorsen omtaler dette som "mentalitetenes usamtidighet" i boken *Det fleksible kjønn* (L. E. Thorsen 1993: 20). Ved å formelt likestille kvinner med menn på de fleste områder, ble kvinner sentrifugalt påvirket, og rent overfladisk så det ut til at kvinner og menn fikk de samme forutsetningene og mulighetene. Bente Clausen viser imidlertid i sin hovedoppgave *På sporet av den tapte fremtid*, at dette ikke var riktig (Clausen 2003). Samtidig som samfunnet ga rom for økt sentrifugal påvirkning hos kvinner, ble de også utsatt for massivt press om sentripetal adferd. Clausen skriver at gjennom skole, media og nærmiljø ble det lagt sterke føringer til at kvinner skulle velge å bli husmor. Etter 1. og 2. verdenskrig hvor kvinnene hadde beveget seg inn på en del av de tradisjonelle mannsdomenene, fikk vi igjen et samfunn preget av relativt rigide kjønnsroller som komplementerte hverandre (Clausen 2003: 95-97). De informantene som sendte inn minneoppgaver i 1964, gjenspeiler idealet om kvinnen som husmor.

Ida Blom påpeker, i boken *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*, at med 1970-årenes inntog av den nye kvinnebevegelsen, ble det satt spørsmålsteget ved de tradisjonelle kjønnsrollene, og det ble krevd forandringer (Blom 1999: 302). I det tidligere likestillingsarbeidet hadde en fokusert på å åpne de formelle dørene som var stengt for kvinner. Det ble imidlertid tydelig at dette ikke var nok, og fokuset ble flyttet over til de generelle *holdningene*. Arbeidet ble lagt til å øke den sentrifugale stimuleringen hos kvinner på bekostning av den sentripetale stimulansen. Dette medførte en holdningsendring hvor det å "bare" være husmor ble ansett som litt fordømmende. En oppegående kvinne trengte en karriere for å bli stimulert – i hvert fall til den biologiske klokken begynte å tikke, da var det lov til å bli husmor uten å bli uglesett. Hos menn søkte en å gjøre det motsatte: Øke den sentripetale stimuleringen og minske dominansen av den sentrifugale kraften. Resultatet ble en "oppmyking" av mansrollen. Nå ble det en sterk fokusering på at menn ikke bare hadde lov til å bry seg på det mellommenneskelige plan – det ble krevd at de skulle det. De som leverte til innsamlingene i 1981 og 1996 hadde opplevd denne kraftige holdningsomveltningen, og dette kommer til syne ved at de mannlige autobiografibidragene vektlegger mors arbeid i større grad enn de mannlige informantene fra 1964-innsamlingen.

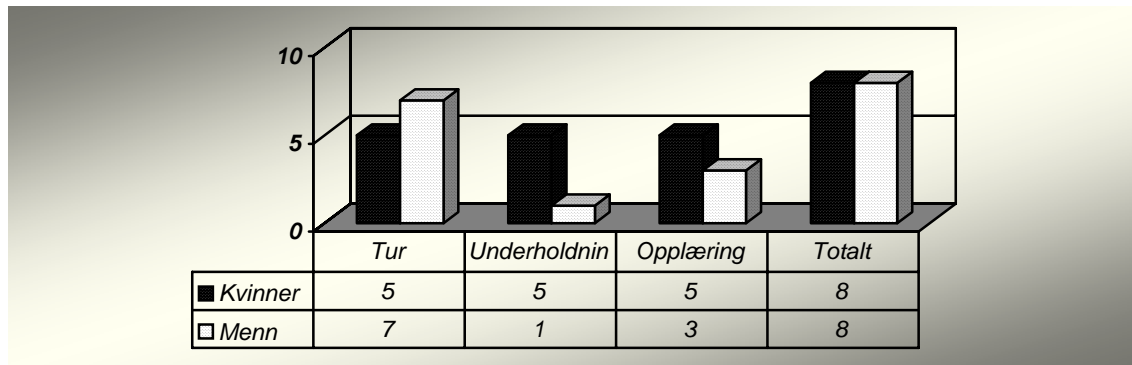
5.2.b. Aktiviteter med barna

Selv om far hadde lange dager på jobb og mor aldri hadde fri, var samvær med barna allikevel noe de tok seg tid til. Det er imidlertid klare forskjeller i hvordan far omgikk barna og hvordan mor gjorde det, og jeg vil derfor presentere dem i hver sine kapitler.

5.2.b.a. Fars aktiviteter med barna

Jonas Frykman og Orvar Löfgren skriver i boken *Det kultiverte mennesket* (1994), at far stort sett hadde fri når han kom hjem. Fedrene kunne selv bestemme hva de ville gjøre og så fikk familien respektere dette. Dette medførte at all aktivitet faren gjorde med barna var en frivillig aktivitet, og en kan dermed anta at far var opplagt og i godt humør når han tilbrakte tid med barna. I tillegg var barnet som regel hovedpersonen i denne aktiviteten (Frykman og Löfgren 1994: 98). Det er derfor trolig at barna husker ting de gjorde med

faren spesielt godt. Det er 8 menn⁵⁹ og 8 kvinner⁶⁰, som skriver om fars aktiviteter med barna. Det er tre temaer som blir tatt opp er: 'Turer', 'opplæring' og 'underholdning'.

Figur 6: Fars aktiviteter med barna.

Diagrammet synliggjør at det er flest menn som forteller om turer. 7 mannlige⁶¹ informanter tar opp dette temaet mot 5 kvinnelige⁶². Innholdsmessig er det noen forskjeller: 2 av mennene⁶³ forteller at de fikk være med far på turer i forbindelse med arbeidet hans. Det gjør ingen av kvinnene. Grunnen til at kun menn forteller om turer med far når han er på arbeid er muligens at far bare tok med guttene, ikke jentene. I første halvdel av 1900-tallet var det fortsatt en ganske vanlig tankegang hos fedre at sønner skulle fortsette i farens yrke, selv om yrket deres hadde en helt annen arbeidsstruktur enn hva som var typisk for oppbygningen av håndverks- og bondeyrkene. Av den grunn vil slike turer være en måte å lære opp sønnen i sitt eget yrke. Døtre vil dermed ikke være aktuelle å ta med, fordi det var lite sannsynlig at de ville overta en slik type arv.

Et annet kjønnskille kan observeres ved at 2 av kvinnene⁶⁴ knytter tur og opplæring sammen. Bare 1 mann⁶⁵ gjør det samme. I tillegg er det flere kvinner enn menn som skriver om opplæring generelt (5 kvinner⁶⁶ og 3 menn⁶⁷) og at far underholdt dem på noe

⁵⁹ M34/64, M66/96, M5/81, M52/81, M4/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

⁶⁰ K6/64, K54/64, K57/64, K72/64, K136/81, K3/96, K8/96, K9/96.

⁶¹ M34/64, M66/64, M5/81, M52/81, M4/96, M14/96, M25/96.

⁶² K6/64, K57/64, K72/64, K3/96 og K8/96.

⁶³ M52/81 og M25/96.

⁶⁴ K57/64 og K8/96.

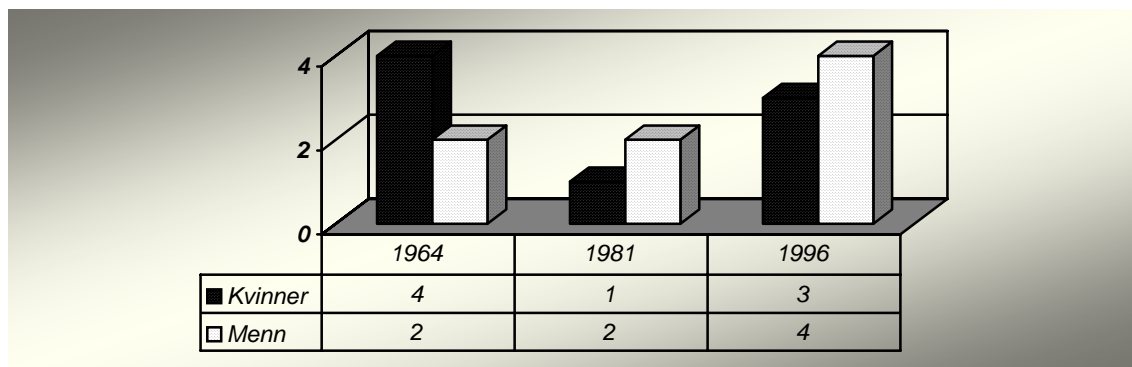
⁶⁵ M25/96.

⁶⁶ K6/64, K56/64, K57/64, K136/81 og K8/96.

⁶⁷ M5/81, M22/96 og M25/96.

slags vis (5 kvinner⁶⁸ og 1 mann⁶⁹). Det kan synes som om kvinner i større grad enn menn presenterer far som et menneske og ikke kun som ”yrkeslivsfar”. Det er sannsynlig at årsaken finnes i at kvinner vektlegger de mellommenneskelige relasjoner mer enn menn og derfor skriver mer om dette. En sammenføring av Åströms teori om sentripetal kraft og Gilligans teori om nettverk, medfører at for kvinner vil handlinger som innebærer interaksjon vil være langt mer interessante å fortelle om, enn individuelle prestasjoner. Ut fra en slik tankegang vil det være naturlig at kvinner forteller mer om fars aktiviteter med barna enn menn gjør.

Det fremkommer imidlertid et interessant mønster når jeg ser hvilke innsamlinger informantene tilhører:

Figur 7: Fars aktiviteter med barna fordelt over de tre innsamlingene.

Mens bare et par mannlige informanter fra hver av de to første innsamlingene tar opp dette temaet, har nesten alle fra 1996-innsamlingen valgt å gjøre dette. Som jeg nettopp påpekte, er det mulig at kvinner fortalte mer om fars aktiviteter med barna fordi de fokuserte mer på menneskelige relasjoner. Ut fra dette kan det synes som om mennene i den siste innsamlingen også er blitt mer fokusert på sosiale samhandlinger. De mannlige informantene fra denne innsamlingen er blitt lengst eksponert for 70-tallets likestillingskamp om å ”mykgjøre” mannen. Det er dermed mulig at de er blitt mer sentripetalt påvirket enn de som tilhører de to tidligere samlingene.

⁶⁸ K6/64, K57/64, K136/81, K8/96 og K9/96.

⁶⁹ M25/96.

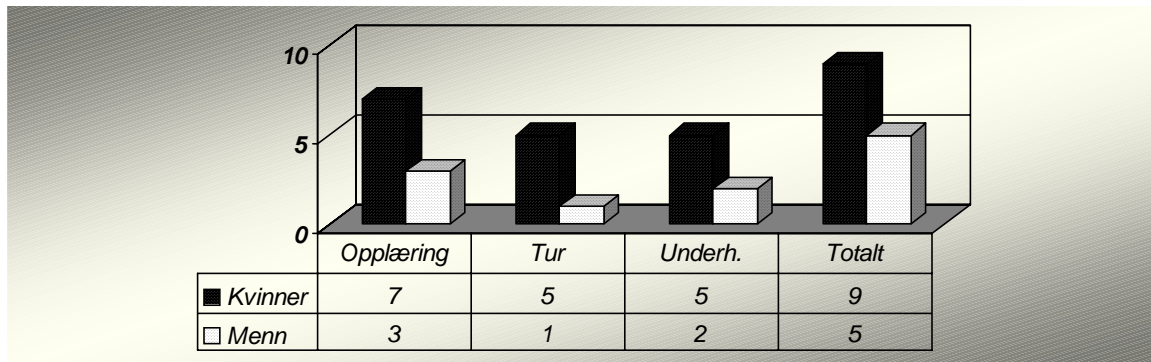
Et annet, og enda mer uventet, mønster som blir synlig gjennom denne tabellen, er at de kvinnelige informantene stort sett tilhører den første og den siste innsamlingen. Hvis den andre likestillingskampen hadde suksess i å påvirke menn i sentripetal retning, er det ikke urimelig å tenke at kampanjen rettet mot kvinner også var vellykket. Ut fra denne tankegangen skulle det være færre kvinnelige informanter jo senere innsamlingen ble gjort. Dette er overhodet ikke tilfellet. Det er 1981-innsamlingen som har et markant fravær av kvinnelige forteller innen temaet fars arbeid med barna. Årsaken kan muligens skyldes at kvinnene som leverte til 1981-innsamlingen er mye sterkere preget av likestillingskampen på 70-tallet, og dermed mer sentrifugalt fokusert. Starten av 1980-tallet skulle imidlertid gi likestillingskampen et hardt tilbakeslag. Noe av årsaken kan nok legges på den ekstremt offentlige krangelen i forbindelse med kvinnebevegelsestidsskriftet *Sirene*. Dette var et tidsskrift som i starten var "[...] en forbløffende, ertende og til tider provoserende blanding av humor, debatt og agitasjon" skriver Elisabeth Lønnå i boken *Stolthet og kvinnekamp* (Lønnå 1996: 279). Etterhvert havnet bladet i utakt med resten av kvinnebevegelsen, blant annet ved å fokusere på seksualitet uten å ta for seg de negative sidene som sexpress, prostitusjon og annet som var i ferd med å bli avdekket. Den hissige debatten som førte til at tidsskriftet *Sirene* gikk inn, foregikk i store aviser som for eksempel *Morgenbladet*. Dette, kombinert med inntoget av jappetiden som i seg selv medbrakte et dårlig klima for kvinnekamp, medvirket til at uttrykk som feminist og begreper som kvinnesak ble negativt ladet (Lønnå 1996: 276-278). Kvinnene ble igjen påvirket i sentripetal retning. Det kan være at kombinasjonen av kvinnebevegelsens offentlige skittkasting og generell antifeministiske holdninger i samfunnet har fått mine informanter til å ta tilbake de kjønstradisjonelle holdningene. Dette kan være grunnen til at menneskelige relasjoner igjen er mer i fokus hos de kvinnelige informantene som leverte til 1996-innsamlingen.

5.2.b.b. Mors aktiviteter med barna

Mens fars aktiviteter med barna i stor grad var frivillig og lystbetont, var barna en av mors arbeidspplikter. Det var hun som hadde ansvaret for å passe dem og for å oppdra dem. Dette betyr selvfølgelig ikke at samvær med barna kun var en tung plikt, men det er

vanskelig å skille mellom hvilke av de tingene mor gjorde sammen med barna som var arbeid og hva som var frivillig aktivitet. Av den grunn har jeg samlet all aktivitet med barna i en underkategori.

Til sammen skriver 14 stykker om dette temaet, hvorav 9 av dem er kvinner⁷⁰ og 5 er menn⁷¹.

Figur 8: Mors aktiviteter med barna.

Akkurat som med far, så nevnes turer som spesielle stunder for informantene, men her er det en tydelig overrepresentasjon av kvinner: 5 kvinner⁷² forteller om dette, mens kun 1 mann⁷³ gjør det samme. Den samme tendensen ser vi også i nesten alle de andre temaene. Det er 4 flere kvinner⁷⁴ enn menn⁷⁵ som skriver om opplæring mor ga dem, og 3 flere kvinner⁷⁶ enn menn som forteller at mor gjorde spesielle ting for å underholde dem. Generelt kan det påpekes at kvinner skriver mer utfyllende om mors aktiviteter med barna enn menn gjør. De dekker ofte også flere undertemaer. Det er imidlertid ingen forskjeller i hva slags type aktiviteter mor gjorde sammen med barna. Turene var ofte piknik-turer, mor sang mye og lærte opp barna til høflighet, ærlighet og pen fremferd.

⁷⁰ K6/64, K29/64, K57/64, K44/81, K112/81, K136/81, K8/96, K9/96 og K13/96.

⁷¹ M34/64, M62/64, M5/81, M4/96 og M25/96.

⁷² K6/64, K29/64, K44/81, K112/81 og K8/96.

⁷³ M34/64.

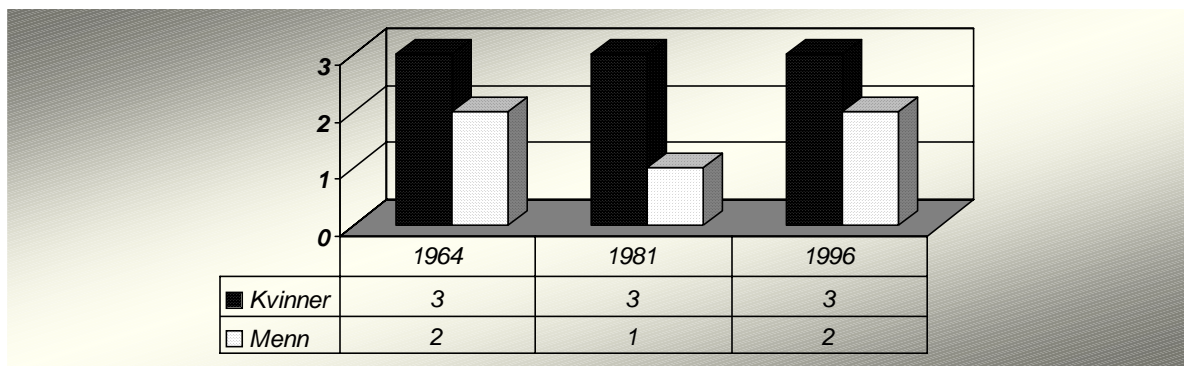
⁷⁴ K6/64, K29/64, K57/64, K44/81, K112/81, K8/96 og K9/96.

⁷⁵ M5/81, M4/96 og M25/96.

⁷⁶ K6/64, K112/81, K136/82, K9/96 og K13/96 (kun M62/64 og M5/81 skrive om mor og underholdning).

At det er kvinner som skriver mest om aktiviteter mor gjorde sammen med barna er ikke uventet. Informantenes mødre var tross alt rollefigur for de kvinnelige informantene, ikke for de mannlige. Dette gjør antagelig kvinnene mer oppmerksomme i forhold til moren. I tillegg hadde guttene større fysisk handlefrihet, mens jentene ofte var mer husbundne. Det sømmed seg ikke for jenter, og spesielt ikke for unge piker, å ”reke gatelangs”. Jentene tilbrakte dermed sannsynligvis mer tid med sine mødre enn guttene gjorde.

Som jeg viste under kapittel 5.2.b.a. Fars aktiviteter med barna, var det store forskjeller mellom de forskjellige innsamlingene når det gjaldt hvor mange av de mannlige informantene som hadde skrevet om det temaet. En slik forskjell finnes ikke når temaet er mors aktiviteter med barna.

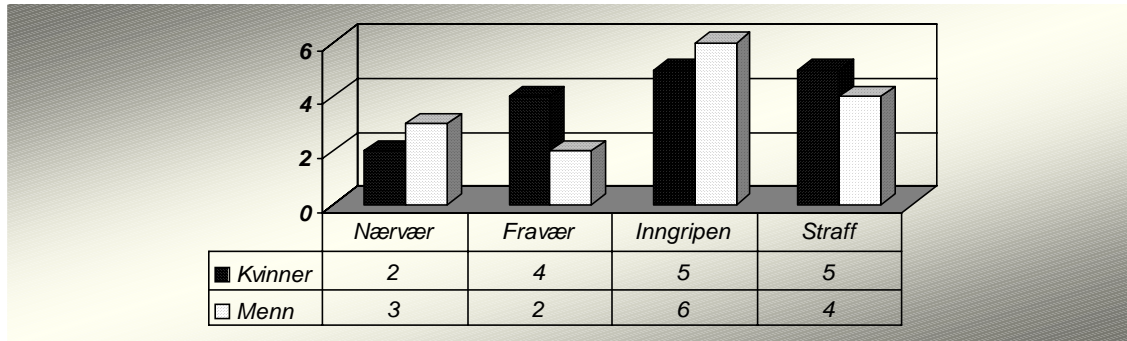

Figur 9: Mors aktiviteter med barna fordelt over de tre innsamlingene.

Både de kvinnelige og de mannlige informantene fordeler seg jevnt over de tre innsamlingene. En mulig årsak til dette kan være at mens mor alltid har vært regnet som nærværende, så har idealet om en nærværende far kommet de senere årene. Med dette mener jeg ikke at fedrene til de ”yngste” informantene var mer tilstede enn fedrene til de ”eldste”, men at informantene fra den siste innsamlingen vektlegger fars aktiviteter med barna mer enn de fra den første innsamlingen.

5.2.b.c. Nærvær, fravær, inngripen og straff

Det er en stereotyp oppfatning at 1900-tallet er preget av farsfravær og morsnærvær. Til tross for at tidligere undersøkelser påstår at denne epoken kjennetegnes ved et farsfravær, er ikke dette noe som mine informanter kommenterer eksplisitt i særlig grad.

Figur 10: Foreldres nærvær, fravær, inngripen og straff.

Kun 1 kvinne⁷⁷ og 2 menn⁷⁸ skriver om farens manglende tilstedeværelse, men den ene av de mannlige informantene legger til at faren var:

”[...] langt fra en fremmed for oss, vi visste godt hvor vi hadde ham, og hva han stod for” (25/96: kapt.1: 25).

Til tross for at det er så få som forteller at far var fraværende, er det bare såvidt litt over halvparten som skriver om aktiviteter far har gjort med barna i det hele tatt. Det er derfor ikke usannsynlig at han allikevel var en ganske fjern skikkelse i disse barnas oppvekst.

Det er litt flere som forteller at mor var nærværende eller fraværende. 5 kvinner⁷⁹ og 4 menn⁸⁰ tar opp dette temaet. Her er det imidlertid klare kjønnsforskjeller i forhold til om informantene skriver at mor var til stede eller ikke. Alle de mannlige informantene⁸¹ skriver at mor var nærværende, mens kun 2 av de kvinnelige⁸² gjør det. Det er derimot

⁷⁷ K8/96.

⁷⁸ M66/64 og M25/96.

⁷⁹ K29/64, K57/64, K72/64, K112/81 og K8/96.

⁸⁰ M66/64, M22/86, M10/96 og M25/96.

⁸¹ M66/64, M22/86, M10/96 og M25/96.

⁸² K29/64 og K57/64.

hele 4 kvinner⁸³ som skriver at mor ikke var tilstede⁸⁴. Allikevel er det ikke egentlig snakk om kritikk, men mer, slik Bjarne Hodne refererer Frykman og Löfgren: "[...] en lengsel i minnene etter mor; hun var alt for sjelden virkelig *nær* barnet" (Hodne 1986: 32).

Til tross for at de færreste informantene forteller direkte om hvorvidt foreldrene var nærværende eller ikke, blir dette emnet synliggjort gjennom et annet tema som jeg har kalt inngripen. 5 kvinner⁸⁵ og 7 menn⁸⁶ skriver at foreldre grep inn i livet deres og tok kontroll på en eller annen måte utover det vanlige. I to tilfeller skriver informantene at det var "foreldrene" som grep inn⁸⁷, mens alle de andre informantene spesifiserer at det var far eller mor som stod bak handlingen⁸⁸. Det er bare 1 som forteller at far grep inn ved et tilfelle og mor ved et annet⁸⁹. Resten skriver om dette i forbindelse med kun den ene foresatte. Interessant nok er det ingen kvinner som forteller at far utøvte kontroll gjennom en spesiell handling. Alle de kvinnelige informantene⁹⁰ forteller bare om mor. Til sammenligning er det 4 mannlige informanter⁹¹ som forteller om far, og 4 som forteller om mor⁹². Grunnen til at ingen kvinnelige informanter forteller at far grep inn, mens det er like mange kvinner og menn som forteller at mor gjorde det, finnes sannsynligvis i at det var mor som hadde ansvaret for barnas oppdragelse. De mannlige informantene som skriver om far, forteller at far grep inn i forhold til arbeid eller valg av høyere skole. Mors inngripen dreier seg i større grad om når informanten var barn eller i tidlig ungdomsår. Dette forsterker bildet av at mor hadde ansvaret for *barne*oppdragelsen, mens far overtok deler av ansvaret når sønnene kom i en viss alder, og ikke lenger ble regnet som barn. Døtrene synes derimot å ha tilhørt morens domene inntil de forlot hjemmet.

⁸³ K29/64, K72/64, K112/81 og K8/96.

⁸⁴ En kvinnelig informant skriver om begge deler: "Mor var så opptatt at frk. K. skulle be aftenbønn med meg. Jeg gråt stillferdig." (K29/64:4) og "Disse aftenene lå vi fire og sov rundt henne etter at vi først hadde hatt den hyggelige stunden med høytlesning. Mor sydde og Bjørn [eldste bror] leste [...]" (K29/64:5).

⁸⁵ K29/64, K112/81, K8/96, K9/96 og K3/96.

⁸⁶ M62/64, M66/64, M68/64, M4/96, M10/96, M14/96, M25/96.

⁸⁷ K3/96 og M62/64.

⁸⁸ En informant forteller om et tilfelle hvor "foreldrene" grep inn og et annet tilfelle hvor "far" grep inn.

⁸⁹ M25/96.

⁹⁰ K29/64, K112/81, K8/96 og K9/96.

⁹¹ M62/64, M68/64, M10/96 og M25/96.

⁹² M66/64, M4/96, M14/96, M25/96.

Selv om det nesten er like mange kvinner og menn som skriver om at mor har grepet inn, er det klare variasjoner knyttet til kjønn når det gjelder hva slags inngripen de forskjellige informantene forteller om. For eksempel når det gjelder skolegang, forteller 2 menn⁹³ at mor meldte dem på kurs, mens de 2 kvinnene⁹⁴ som forteller om samme tema skriver at mor fikk dem til å slutte på en skole – den ene for godt, den andre for å begynne på en annen skole. Det er allikevel to andre undertemaer, jobb og omgangskrets, som har mest markante kjønnsforskjeller. 2 menn⁹⁵ forteller at mor grep inn i forhold til jobb, enten ved å skaffe dem jobb eller få dem overflyttet. Ingen av kvinnene forteller om dette i det hele tatt. Derimot skriver 4 kvinnelige informanter⁹⁶ om hvordan mor krevde – og tok – kontroll over informantens omgangskrets, slik denne kvinnen skriver:

Da vi [informanten og hennes søster] blev eldre og kom i 14 – 15 års alderen var mor svært nøie med å vite hvem vi var sammen med (K112/81: 23).

Ingen av mennene forteller om noe tilsvarende. Verken far eller mor har gitt de mannlige informantene noen slags føringer på hvem de skulle, eller ikke skulle, omgås. Ut fra hva de skriver – eller nærmere bestemt hva de ikke skriver – er ikke dette et tema i det hele tatt. Årsaken til dette er at kvinner og menn hadde forskjellige krav i forhold til rykte og omgangskrets. Mens menn hovedsakelig ble definert ut fra sitt arbeid, ble kvinner i mye større grad bedømt ut fra sitt utseende, oppførsel og sine venner. Det var ofte den sosiale settingen, mer enn hennes aktive handlinger, som var med på å skape hennes omdømme. Overvåking av en ung kvinnes sosiale liv var dermed veldig viktig i forhold til hennes framtid og karriere, enten det gjaldt jobbmarked eller ekteskapsmarked.

Av alle informantene som forteller at foreldre grep inn i livet deres på usedvanlige måter, er det kun 2 informanter som uttaler seg negativt om dette. Den ene forteller om hva hun i ettertid anser som utilbørlig påvirkning ved ekteskapsvalg:

”Hun [mor] la ikke skjul på at det var den unge legen John som var best alternativ av de to. Men burde vel ikke ha blandet seg inn i livet mitt på det tidspunktet” (K9/96: 3).

⁹³ M66/64 og M25/96.

⁹⁴ K8/96 og K9/96.

⁹⁵ M4/96 og M14/96.

⁹⁶ K6/64, K112/81, K8/96 og K9/96.

Selv om det var vanlig at foreldrene ga samtykke ved valg av ektemake, både for døtre og sønner, er det ingen andre som er uttalte på at foreldre hadde innvirkning på valg av ektefelle – verken positivt eller negativt. Den andre informanten uttaler seg negativt på grunn av helt andre årsaker: Her er det *fravær av inngripen* som blir kritisert:

”Min far burde jo ha tatt meg i ørene å leiet meg tilbake til skolen...” (M52/81: 7).

Resten av de som tar opp dette temaet er enten nøytrale eller positive til den inngripen som foreldrene foretok.

En annen og mindre hyggelig måte å vurdere foreldres nærvær på, er å se hva informantene forteller om straff. I lang tid har foreldres rett til å tukte sine barn stått sterkt i Norge. Bildet av foreldre som gir ungene sine juling i tide og utide er blitt opprettholdt av eldre tiders lovbestemmelser og gamle ordtak. Det er allikevel viktig å påpeke at de samme lovbestemmelsene og ordtakene viser et ambivalent forhold til fysisk straff av barn. Christian Vs lov fra 1687, tillater fysisk tukt av barn (og tjenere), men legger samtidig begrensninger på hvordan dette skal foregå (Tønnesen 1982: 78). Også når det gjelder ordtak og annen folkelig tradisjon, er budskapet dobbelsidig, hvor en på den ene siden blir oppfordret til å tukte barnet fra fødselen av, mens en på den andre siden blir skamgjort om en legger hånd på småbarn (Tønnesen 1982: 75-79). Noe av grunnen til dette motstridende bildet, kan være at litteraturen ikke beskriver den faktiske virkelighet. Liv Kari Tønnesen påpeker i sin bok *Slik levde småbarna før* (1982), at det inntrykket en får gjennom samtidens oppdragelseslitteratur fra 1800-tallet er atskillig dystre, enn hva minnemateriale som omhandler samme periode gir (Tønnesen 1982: 87). Det er allikevel verdt å merke seg at loven som forbød fysisk og psykisk vold mot barn utøvet av deres foreldre ikke kom før i 1987 (Smith 1991: 54). Inntil da var det i prinsippet hvert enkelt foreldrepar som avgjorde hvordan barnet skulle bli straffet.

Mine informanter vokste dermed opp i et samfunn hvor det fortsatt var lov for foreldrene å benytte seg av korporlig straff når barna hadde vært ulydige. Tross dette er det ikke

flere enn 9 stykker⁹⁷ som tar opp temaet straff. 2 av disse⁹⁸ forteller kun om ikke-fysiske avstraffelser som husarrest og skjenneprekener. De 7 andre informantene⁹⁹ forteller om korporlig straff, som ris eller juling, ved en eller flere anledninger.

Til tross for at far regnes for å være familiens overhode, er det bare 1 informant som forteller at faren stod for utdelingen av straff, og heller ikke da blir det sagt med klare ord:

Jeg fikk klaps av baksiden av fars hårbørste en gang jeg satt i sengen og sutret for ingenting. Også barberremmen har jeg smakt et par ganger. Av mor fikk jeg ris en eneste gang da jeg ikke ville lære å strikke, jeg var 5 år (K9/64: 1b).

De andre informantene forteller enten at mor stod for avstraffelsen¹⁰⁰ eller forteller at de ble straffet uten å si hvem som utførte handlingen¹⁰¹. Det er heller ingen informanter som skriver en vurdering av denne type handling, hverken positiv eller negativ.

Den informantgruppen som forteller om 'straff' består av 5 kvinner og 4 menn, og det er klare kjønnsforskjeller i hva de forteller om. De to informantene som kun forteller om ikke-fysisk straff er begge kvinner. Bakgrunnen til at ingen mannlige informanter forteller om ikke-fysisk straff kan være at de kun ble avstraffet fysisk. Det er allikevel ingen menn som forteller dette eksplisitt, og det er dermed umulig å si om fraværet av temaet skyldes manglende erfaringer, eller om informantene har valgt å la være å skrive om det. Av de 4 som forteller at mor (og far i et tilfelle slik sitatet over viser) stod for avstraffelsen er det bare 1 mann, og han bruker denne fortellingen til å forklare hvorfor han og broren vokste opp hos sin farmor:

Min stemor hadde aldri vært noe vennlig stemt mot oss barn av første ekteskap, og hun ble ikke bedre i Bergen. Det ble mer juling enn mat (M28/64: 2).

⁹⁷ K6/64, K29/64, K57/64, K9/96, K13/96, M28/64, M66/64, M5/81 og M10/96.

⁹⁸ K57/64 og K13/96.

⁹⁹ K6/64, K29/64, K9/96, M28/64, M66/64, M5/81 og M10/96.

¹⁰⁰ K6/64, K29/64, K9/96 og M28/64.

¹⁰¹ M66/64, M5/81 og M10/96

Resten av mennene spesifiserer ikke hvem som utførte handlingen, bare at handlingen ble utført. Denne kjønnsforskjellen kan skyldes at kvinnene forteller om spesifikke hendelser, og dette kan være årsaken til at straffeutøveren blir nevnt. Det vil være mer naturlig å nevne hvem som utførte straffen når en beskriver en bestemt situasjon, istedenfor når en uttaler seg på et generelt grunnlag.

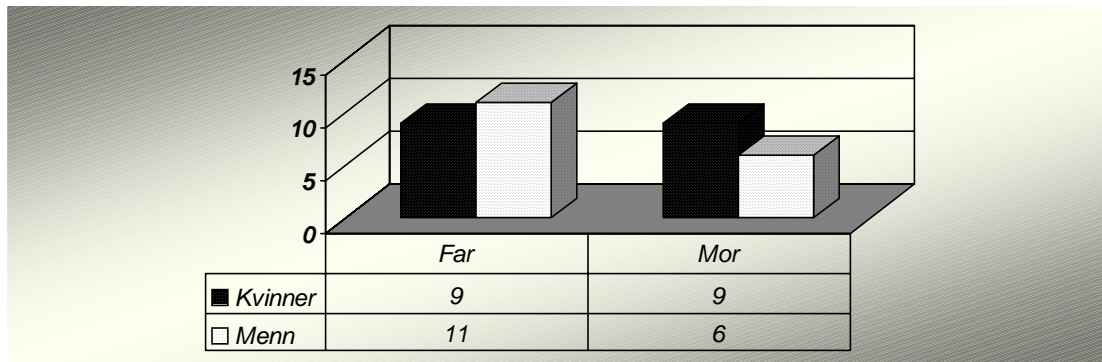
5.2.c. Foreldre og økonomi

Økonomi er et tema mine informanter kommer inn på til en viss grad. Datidens kjønnsrollemønster tilsa at menn skaffet familien driftsmidler og, etter eget forgodtbefinnende, fordelte en viss sum av dette til kvinnene for at de skulle stå for den daglige driften. Ektefelleloven fra 1927 fastslo imidlertid at kvinner skulle få tildelt penger til å holde husholdningen i gang, og i tillegg skulle hun ha en sum til personlig forbruk (Blom 1980: 68). Til tross for at loven hevdet at arbeid i hjemmet var jevngodt med arbeid utenfor hjemmet (H. Danielsen 2002: 156), har husarbeid i eget hjem aldri blitt ansett som inntjeningsarbeid på lik linje med lønnsarbeid. At økonomi ikke var et felles familieanliggende, kommer til syne i mitt materiale ved at ikke flere enn 2 informanter¹⁰² kun omtaler penger som noe foreldrene hadde sammen. De andre som tar opp temaet snakker spesifikt om mor eller far, og gir et bilde som støtter kjønnsstereotypien: Familiens økonomi avhang av far, og når han kjøpte ting var det hovedsakelig snakk om "store" ting som f.eks. eiendom eller luksusvarer. Når mor kjøper ting er det ofte mindre gjenstander eller bruksgjenstander, og de gangene hun blir satt i forbindelse med familieøkonomi er far som regel ute av bildet på grunn av dødsfall eller skilsmisse. Et annet gjennomgående trekk, er at informantene tar for seg flere undertemaer når de snakker om mor og økonomi, enn far og økonomi. Når det sistnevnte blir omtalt er det innen 3 forskjellige undertemaer: 'Gave', 'leie/kjøp' og 'familieøkonomi'. Mor omtales derimot gjennom hovedsakelig 5 underkategorier: 'Gave', 'leie/kjøp', 'familieøkonomi', 'barns bidrag' og 'regnskap'. De to ekstra temaene som dukker opp i forbindelse med mor kan sees som svært beskrivende av mors forhold til barna og til ektemannen. At det barna tjente gjennom småjobber og deltidsjobber ble

¹⁰² K3/96 og M30/81.

overlevert til mor, understreker at barna hørte til under mors domene. Det er hun som hadde ansvaret for dem og dermed også all inntekt de måtte ha. Kodingsenheten 'regnskap' innebærer at mor førte oversikt over husholdningsutgiftene. Regnskapet skulle gjøre det enkelt for ektemannen å se at ingen penger ble skuslet bort, men anvendt til familiens beste. Dette viser at mor ikke var en uavhengig og selvstendig økonomisk enhet, men underlagt ektemannens kontroll. Sammen viser disse to temaene det tradisjonelle kjønnshierarkiet i familien, hvor barna kontrolleres av mor, mens mor på sin side blir kontrollert av far.

Kjønnsfordelingen blant informantene gir et interessant bilde: 9 kvinner¹⁰³ og 11 menn¹⁰⁴ knytter far og økonomi sammen, mens 9 kvinner¹⁰⁵ og 6 menn¹⁰⁶ gjør det samme med mor.

Figur 11: Foreldre og økonomi.

Mens like mange kvinner skriver om far som om mor, er det nesten dobbelt så mange menn som skriver om far i forbindelse med økonomi enn de som gjør det om mor. Jeg skal se litt nærmere på mulige årsaker til dette:

¹⁰³ K6/64, K29/64, K56/64, K57/64, K72/64, K44/81, K112/81, K136/81 og K8/96.

¹⁰⁴ M34/64, M66/64, M68/64, M4/81, M5/81, M30/81, M52/81, M4/96, M10/96, M22/96 og M25/96.

¹⁰⁵ K29/64, K56/64, K57/64, K112/81, K136/81, K3/96, K8/96, K9/96 og K17/96.

¹⁰⁶ M62/64, M4/81, M5/81, M4/96, M14/96 og M25/96.

At far er den som skaper de store økonomiavhengige forandringene, forklarer hvorfor like mange kvinner skriver om far som om mor:

[...] men i 7 uker som vi hadde sommerferie var vi alle sammen i Maridalen. Far hadde kjøpt en del av sitt gamle barndomshjem, som han kaldte Turterbakken (K72/64: 2).

Fars økonomi var veldig synlig i og med at hele familiens velstand var avhengig av den. De innkjøp og investeringer han foretok, var oftest så store at de påvirket informantenes liv over lengre tid. Det er derfor naturlig at de blir husket og nevnt ved erindringer av livsminner.

En mulig årsak til hvorfor det er færre menn som forteller om mor og økonomi enn som forteller om far og økonomi, finnes antageligvis i manglende felles livserfaring. Idealet om mannen som eneforsørger var lenge dominerende, og selv langt opp i 1980-årene ble hustruens inntekt ansett som en bi-inntekt nesten uansett faktisk lønn. Mennene vil derfor ha tilnærmet samme økonomiske erfaringer som fedrene, hvor mannen stod for inntjeningen og de store utgiftene, mens kvinnen fikk tildelt husholdningspenger. Han vil derfor ikke ha egenopplevelse av de daglige utgiftene i særlig grad, og dermed vil det sannsynligvis ikke dukke opp som tema når han skriver om foreldre og økonomi. De kvinnelige informantene derimot, vil selv ha gjennomlevd et liv med økonomisk organisering tilsvarende mødrenes:

Min mor satt hver aften med regnskap for dagen. Når måneden var ute summerte hun opp og diskuterte da gjerne priser og lignende med min far [...] Jeg har selv aldri ført så nøiagtig regnskap. Min mor syntes det var interresant [sic], mens jeg ble lei meg, når jeg ikke fikk det til å stemme. Da jeg beklaget meg over det til henne, sa hun. ”Du ligner bestemor Andersen, det kan du være glad for. Enhver har det på sin måte. Så trøstet jeg meg med det, og prøvet ialfald å holde min mann ajour med hva jeg brukte (K57/64: 23).

Slik erfaring hos kvinnene medfører sannsynligvis en større oppmerksomhet mot mødrenes forhold til økonomi og deres forbruk. I kapittelet om foreldres arbeid kom jeg inn på at gjenkjenning var med på å aktualisere minner om foreldrenes arbeid; ved å utføre de samme typer aktiviteter som far eller mor gjorde, har en lettere for å huske handlinger de utførte. På samme måte vil manglende erfaringer på visse områder øke sannsynligheten for at en ikke husker hva far eller mor gjorde på de samme områdene.

Det er allikevel andre mulige forklaringer på at flere kvinner enn menn forteller om mors økonomi. 4 informanter¹⁰⁷ (alle er kvinner) mistet faren sin før de var i skolealder, og ytterligere 5 informanter (2 kvinner¹⁰⁸ og 3 menn¹⁰⁹) mistet far før de ble konfirmert. Av alle de 9 som mistet sine fedre tidlig, er det kun 1 som får stefar¹¹⁰, resten levde i et hushold med enslig mor og eventuelle søsken. I alle tilfellene hvor informanter setter familiens økonomi i avhengighet av mor, så er far *alltid* ute av familiebildet. I denne sammenheng blir det naturlig at flere kvinner enn menn forteller om mor og økonomi, siden det er flere kvinner som mistet far i en tidlig alder. Allikevel ser det ikke ut til at dette kan være hele årsaksforklaringen. Hvis vi ser på hvor mange av hvert kjønn som forteller at familiens økonomi avhang av far, er det bare 3 kvinner¹¹¹ mot 6 menn¹¹². Sannsynligvis dreier det seg om en kombinasjonsforklaring. Flere kvinner kvinner enn menn mistet far i tidlig alder, og skriver dermed om mor i forbindelse med familiens økonomi. Av de kvinnene som vokste opp med far til stede, er det få som forteller at familieøkonomien avhang av far, fordi de ikke har fått aktualisert den type erfaring gjennom eget levd liv. På samme måte forteller de mannlige informantene mer om far og økonomi fordi de selv har slike erfaringer på dette området. Mors ansvar og muligheter i forhold til familieøkonomien har mennene derimot liten innsikt i siden de selv aldri har vært i tilsvarende situasjon. Det er derfor sjelden et tema når menn forteller om familieøkonomi.

¹⁰⁷ K29/64, K54/81, K112/81 og K9/96.

¹⁰⁸ K44/81 og K136/81.

¹⁰⁹ M4/81, M4/96 og M14/96.

¹¹⁰ M4/96.

¹¹¹ K29/64, K56/64 og K112/81.

¹¹² M34/64, M68/64, M4/81, M5/81, M52/81 og M25/96.

Et annet område hvor det er klare kjønnsforskjeller er kodingsenheten 'barns bidrag'. Dette er et tema som kun forekommer i sammenheng med mor. 1 kvinne¹¹³ og 5 menn¹¹⁴ skriver at de bidro til å bedre familiens økonomi gjennom arbeid:

Det var en både kry og stolt gutt som leverte ukelønnen sin til mor, som både ble overrasket og meget rørt. Pengene skulle gå til innkjøp av klær sa hun (M5/81: 6).

At det ikke er flere informanter som omtaler temaet og at kjønnsfordelingen er så skjev som den er, sammenfaller med de historiske statistikkene. Ingeborg Fløystad skriver i *Norges Kulturhistorie* (1980) at i de store byene som Kristiania, Bergen og Trondheim var det ganske vanlig at barn hadde lønnsarbeid mens de var i skolepliktig alder: I 1914 var tallene 10 % for jenter og 26.5 % for gutter. Riktignok ble det stort sett forbudt å ansette barn under 15 år i 1936, men visse typer arbeid ble ikke omfattet av loven. Et av unntakene gjaldt lettere arbeid som for eksempel budtjenester. Der var aldersgrensen 12 år (Fløystad 1980: 50). Mine informanter ble sannsynligvis ikke rammet av denne loven, fordi de stort sett arbeidet med lettere arbeid. En kan dermed anta at prosentmessig speiler mitt materiale de faktiske forholdene i hele den perioden mine informanter var barn.

5.2.d. Foreldres personalia

22 informanter oppgir personlige data om far, og 21 gjør det samme om mor. Med personlige data mener jeg her alt som berører navn, fødsel, død, giftemål og hjemsted. Kjønnsfordelingen er ganske lik både når det gjelder mor (11 kvinner¹¹⁵ og 9 menn¹¹⁶), og når det gjelder far (12 kvinner¹¹⁷ og 9 menn¹¹⁸). Forskjellene mellom kjønnene

¹¹³ K56/64.

¹¹⁴ M62/64, M4/81, M5/81, M10/96 og M25/96.

¹¹⁵ K6/64, K29/64, K56/64, K57/64, K72/64, K44/81, K112/81, K122/81, K3/96, K8/96 og K17/96.

¹¹⁶ M28/64, M34/64, M62/64, M66/64, M5/81, M4/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

¹¹⁷ K6/64, K29/64, K57/64, K72/64, K44/81, K54/81, K112/81, K122/81, K136/81, K8/96, K9/96 og K17/96.

¹¹⁸ M28/64, M34/64, M62/64, M66/64, M4/81, M4/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

kommer først til syne når en ser på *hvem* som oppgir *hvilke* type persondata. I tråd med Åströms teori om at kvinner er mer sentripetalt preget enn menn, vil kvinner være mer fokusert på andre mennesker generelt, og rent spesifikt har de tradisjonelt sett hatt ansvar for å huske personlige merkedager. En overvekt av kvinner vil derfor være i samsvar med både teori og tradisjon. Materialet gir imidlertid ikke så tydelige signaler. Det er riktignok en liten overvekt av kvinner både når temaet er far og når det er mor, men bildet blir mer uklart når vi ser på hvem som oppgir flest opplysninger om hvilke foreldre. Når det gjelder far, er det flest kvinner som gir mest informasjon, men når temaet er mor er det menn som bidrar med flest persondata. En mulig årsak til at de mannlige informantene skriver mer om mor enn om far, er at mennene var mer knyttet til sine mødre enn sine fedre. Dette er naturlig, i og med at det var mor som hadde hovedansvaret for barna, og som tradisjonelt stod for den emosjonelle omsorgen i familien. Derfor vil slike personlige opplysninger være mer naturlig å nevne i forbindelse med mor enn med far. Disse argumentene gir imidlertid ikke forklaring på hvorfor det er menn som oppgir mest informasjon om mor, og ikke kvinner. Hvis det er slik at familien er kvinnens domene og at mor var den foresatte som hadde mest kontakt med barna, skulle det tilsi at flest kvinner skulle gi mest informasjon om mor. Forskjellene er imidlertid ikke store, men i forhold til teorien om at det er kvinner som vektlegger denne type informasjon, er det interessant. Det kan derfor synes at flere årsaker enn de som er nevnt ovenfor har innvirkning på dette temaet, men hva disse kan være blir rene spekulasjoner.

Den eneste store kjønnsforskjellen i kategorien foreldres personalia, finnes i kodingsenheten 'giftet'. Mens hele 9 kvinner¹¹⁹ forteller spesifikt at foreldrene giftet seg¹²⁰, er det kun 3 menn¹²¹ som gjør det samme, og i alle tre tilfellene er det snakk om at far/mor *gifter seg på nytt*. Giftet blir ofte omtalt som en "jentegreie". Historisk sett er kvinnene de som gjennomgår størst forandring gjennom å gifte seg. Ved giftet åpnet det seg en rekke muligheter som hadde vært stengt for den ugifte kvinne: Hun fikk (litt) større kontroll over eget liv, hun fikk eget hjem og seksuelliv ble tillatt. Selv om mennene

¹¹⁹ K6/64, K29/64, K57/64, K72/64, K44/81, K112/81, K122/81, K8/96 og K17/96.

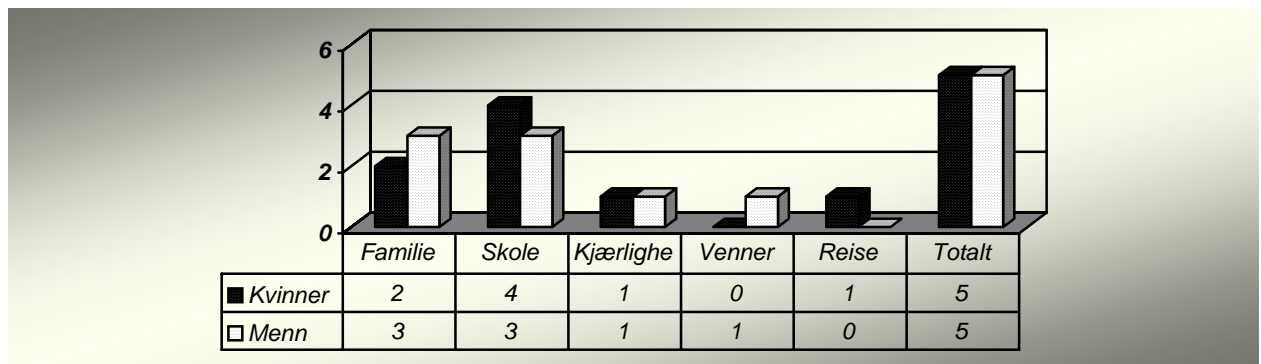
¹²⁰ Et interessant moment er at 1 kvinnelig informant ikke forteller at foreldrene giftet seg, men at "Han [faren] forlovet seg, giftet seg i 1876 og oppgav jussen". Om moren fortelles at hun ble presentert for sin kommende ektemann og at det ble "kjærlighet ved første blick" (K29/64:1).

¹²¹ M28/64, M4/96 og M14/86.

også fikk disse rettighetene gjennom ekteskap, er dette muligheter de har hatt i større eller mindre grad uansett. Gutter har tradisjonelt blitt oppfordret og oppdratt til selvstendighet og et liv utenfor foreldrenes kontroll når de når en viss alder, uavhengig av giftemål. Bryllupsfeiringen markerer derfor en større overgang for kvinnen enn for mannen og dette blir synliggjort ved at det er bruden som er i hovedfokus under bryllupet (Bringeus 1987: 131). Ut fra en slik bakgrunn er det naturlig at det er flest kvinnelige informanter som skriver at foreldrene giftet seg, siden giftemål ble ansett som et større vendepunkt for kvinner enn for menn.

5.2.e. Foreldres oppvekst

'Foreldres oppvekst' er en kategori som tar for seg det informantene skriver om foreldrenes liv før de giftet seg. 5 menn¹²² og 5 kvinner¹²³ skriver om fars oppvekst, 9 kvinner¹²⁴ og 4 menn¹²⁵ gjør det samme om mor. Fars oppvekst blir nevnt gjennom fem forskjellige temaer, hvor hovedvekten ligger på 'familie' og 'skolegang'. Mors oppvekst blir beskrevet i forbindelse med åtte forskjellige temaer, men også her er hovedvekten på 'familie' og 'skolegang'. Hos far er forskjellene mellom kvinnelige og mannlige informanter minimale.

Figur 12: Fars oppvekst.

¹²² M66/64, M4/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

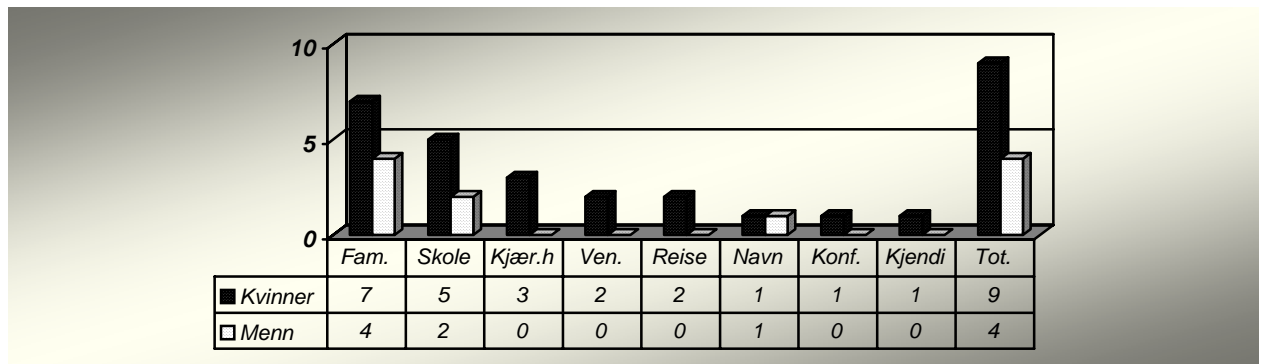
¹²³ K6/64, K29/64, K57/64, K122/81 og K8/96.

¹²⁴ K6/64, K29/64, K56/64, K57/64, K122/81, K136/81, K3/96, K8/96 og K17/96.

¹²⁵ M66/64, M4/96, M14/96 og M25/96.

I tillegg til familie¹²⁶ og skole¹²⁷ er det noen informanter som nevner kjærlighet¹²⁸ ¹²⁹, venner¹³⁰ og reise¹³¹, men som det kommer frem av tabellen, er dette ytterst få.

Dette bildet forandrer seg drastisk når det gjelder 'mors oppvekst'. Her er det nesten dobbelt så mange kvinner som menn som tar opp dette temaet. I tillegg dekker de kvinnelige informantene flere temaer og skriver generelt fyldigere enn mennene.

Figur 13: Mors oppvekst.

Som tabellen viser, er det også her familie som er det mest populære temaet innen kategorien mors oppvekst. Med 3 flere kvinner enn menn som skriver om dette temaet er det en viss kjønnsforskjell. Det mest interessante er imidlertid at av de 9 kvinnene som forteller om mors oppvekst, er det bare 7 som tar for seg temaet 'mors familie' (Fam.)¹³², mens *alle* de mannlige informantene som forteller om mors oppvekst også forteller om hennes familie. Det nest største temaet omhandler mors skolegang (Skole), og selv om dette er et tema som er belyst av færre informanter, er det visse kjønnsforskjeller her også. Mens over halvparten av kvinnene¹³³ forteller om dette, er det kun 2 menn¹³⁴ som

¹²⁶ K6/64, K122/81, K3/96, M66/64, M4/96 og M25/96.

¹²⁷ K6/64, K29/64, K57/64, K8/96, M66/64, M14/96 og M25/96.

¹²⁸ K122/81 og M25/96.

¹²⁹ Med "kjærlighet" mener jeg fortellinger om forelskelser og romantiske forbindelser. I praksis vil det her si at informanten forteller om foreldrenes forlovelse. Det er hvem som er hovedperson som bestemmer om fortellingen ble klassifisert under far eller mor.

¹³⁰ M25/96.

¹³¹ K122/81.

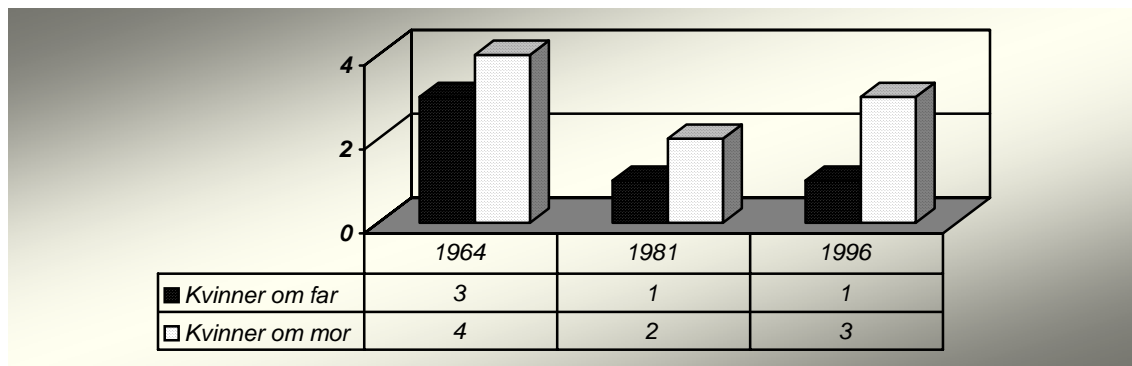
¹³² K6/64, K56/64, K57/64, K122/81, K136/81, K8/96 og K17/96.

¹³³ K6/64, K29/64, K3/96, K8/96 og K17/96.

¹³⁴ M66/64 og M25/96.

gjør det samme. Tabellen synliggjør også at det kun er 1 mann¹³⁵ som skriver noe om mors oppvekst ut over familie og skolegang. Til sammenligning er det 4 kvinner¹³⁶ som skriver om temaer som kjærlighet (kjær.), venner (ven.), kallenavn (navn), konfirmasjon (konf.) eller kjendis (kjend).

En annen kjønnsforskjell kan knyttes til et tidsperspektiv. Av de kvinnene som forteller om foreldrenes oppvekst, er det overvekt av de som tilhører 1964-innsamlingen.

Figur 14: Kvinner om foreldres oppvekst, fordelt på de tre innsamlingene.

Dette kommer spesielt tydelig frem når det er snakk om fars oppvekst. Her er det 3 informanter fra 64-innsamlingen¹³⁷, og bare 1 fra hver av de to andre¹³⁸. Årsaken kan muligens være at 3 av de kvinnelige informantene fra 1981-innsamlingen¹³⁹ mistet faren sin mens de ennå var barn. Dermed øker sannsynlighet for at de ikke husker, eller ikke er blitt fortalt, historier fra fars oppvekst. Imidlertid er det like få kvinner som skriver om fars oppvekst i den siste innsamlingen, uten at far forsvant ut av livene deres da informantene var barn. Årsaksforklaringen må dermed finnes andre steder.

På mennenes side er det helt tydelig motsatt tendens:

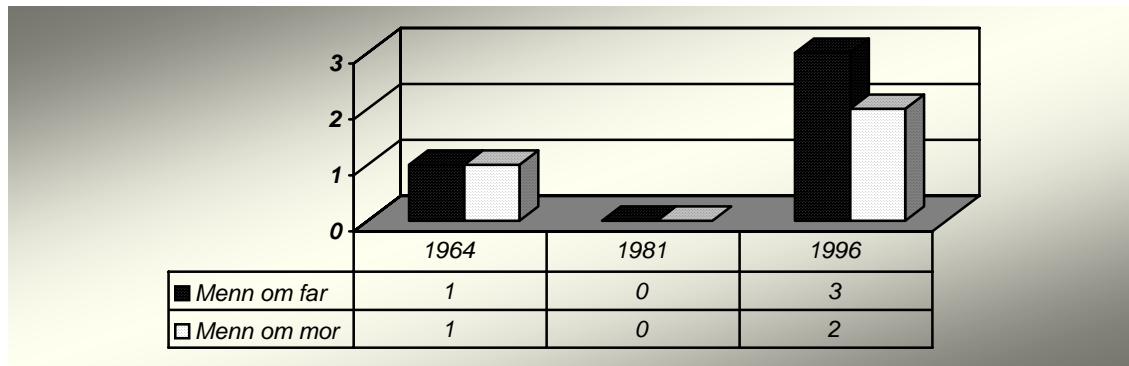
¹³⁵ M66/64.

¹³⁶ K6/64, K29/64, K122/81 og K17/96.

¹³⁷ K6/64, K29/64 og K57/64.

¹³⁸ K122/81 og K8/96.

¹³⁹ K54/81, K112/81 og 136/81.

Figur 15: Menn om foreldres oppvekst, fordelt på de tre innsamlingene.

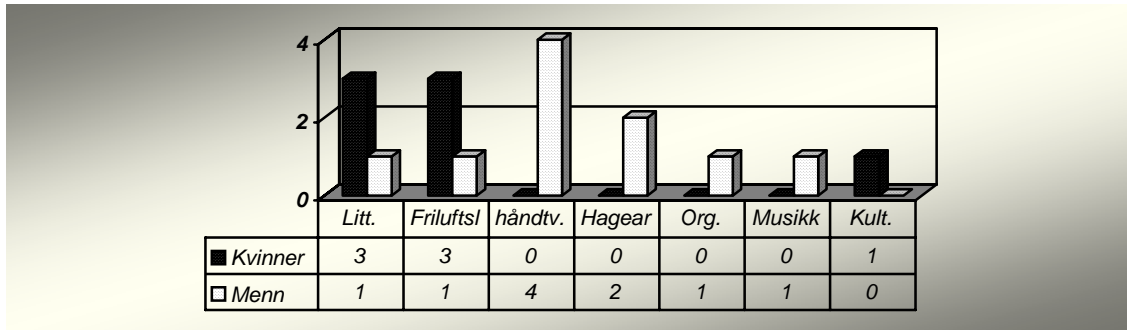
Nesten ingen mannlige informanter fra de to første innsamlingene forteller om foreldrenes oppvekst¹⁴⁰, mens flere fra 1996-innsamlingen gjør det. Som det framgår av tabellen er det liten forskjell om temaet er far eller mor. Dette tyder på at hvilken innsamling informantene tilhører er en viktig faktor her. Sammenligner vi disse funnene med teorien om sentrifugal og sentripetal kraft, kan det synes som menn er blitt mer sentripetale jo senere innsamlingen er foregått. Hos kvinnene kan det derimot se ut til at senere innsamling viser mer sentrifugalt konsentrerte kvinner. Bildet er allikevel ikke så tydelig som hos mennene, fordi det er hovedsakelig når temaet er far at denne tendensen er merkbar. Når temaet er mor, er informanttallet høyere ved alle innsamlingene.

5.2.f. Foreldres fritidssysler

I følge Åströms teori om at kvinner blir mer sentripetalt styrt, dvs. at deres fokus rettes mot andre personer, mens menn styres mot fokus på egen person, skulle temaet 'foreldres fritidssysler' være dominert av kvinnelige fortellere. Dette er imidlertid ikke tilfelle når temaet er 'fars fritidssysler', hvor det er like mange kvinner og menn som skriver¹⁴¹. Kjønnsforskjellene kommer imidlertid frem når jeg ser på hvem som forteller hva.

¹⁴⁰ M66/64

¹⁴¹ 6 kvinner: K6/64, K57/64, K44/81, K8/96, K13/96 og K17/96.
6 menn: M62/64, M4/96, M10/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

Figur 16: Fars fritidssysler.

De kvinnelige informantene forteller om fars interesser innen litteratur (litt.) og friluftsliv (friluftsl.)¹⁴². Riktignok gjør også mennene dette¹⁴³, men ikke i samme grad. De største temaene hos mennene omhandler områder kvinnene ikke nevner i det hele tatt: Håndtverk (håndtv.)¹⁴⁴ ¹⁴⁵ og hagearbeid (hagearb.)¹⁴⁶. En del av kjønnsforskjellene her kan selvfølgelig trekkes dithen at de forskjellige fedrene hadde forskjellige interesser. Det er allikevel litt merkelig om ingen av de kvinnelige informantenes fedre drev med noen form for håndtverk eller hagearbeid, mens 4 av de mannlige informantene forteller at deres fedre syslet med dette. Årsaken kan ligge i at håndtverk ble, og fortsatt blir, regnet som en mansk aktivitet. Dette er et typisk maskulint domene, og de kvinnelige informantene har antageligvis sjelden eller aldri befunnet seg med denne type arbeid. Temaet blir ikke aktivisert gjennom egne erfaringer og dermed heller ikke gjennom prosessen med å erindre sitt eget liv. Mennene, derimot, har levd med en kjønnsrolle hvor evner innen håndtverk regnes som en selvfølge – en del av opplevelsen av å være mann. Det er derfor sannsynlig at de mannlige informantene er blitt minnet om fars håndtverk gjennom egen aktivitet og erindringer om eget liv.

Argumenter for denne slutningen får vi ved å se på hva som blir fortalt om mors hobbyer og interesser.

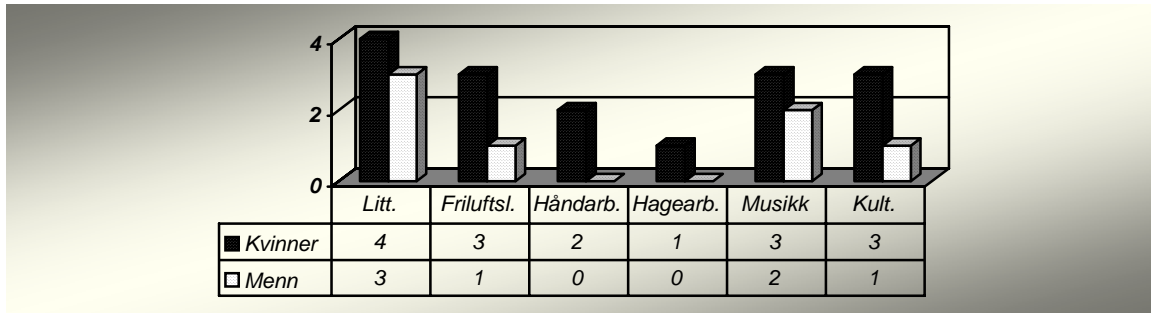
¹⁴² K6/64, K57/64, K44/81, K8/96 og K13/96 (K44/81 skriver om både litteratur og friluftsliv).

¹⁴³ M14/96 og M25/96.

¹⁴⁴ Med håndtverk mener jeg her de tradisjonelt mannlige håndtverksaktiviteter som snekring, rørlegging, muring og lignende.

¹⁴⁵ M62/64, M4/96, M10/96 og M22/96.

¹⁴⁶ M62/64, M4/96, M22/96 og M25/96 (M22/96 skriver om både håndtverk og hagearbeid).

Figur 17: Mors fritidssysler.

Det er en klar overvekt av kvinner som forteller om mors fritidssysler: 10 kvinner¹⁴⁷ mot 4 menn¹⁴⁸. Også her blir det fortalt mest om litteratur (litt.) og friluftsliv (friluftsl.). 7 kvinner¹⁴⁹ skriver at mor brukte tid på litteratur og friluftsliv, mens nesten alle mennene¹⁵⁰ gjør det samme. I tillegg blir det fortalt at hun interesserte seg for kulturaktiviteter som musikk¹⁵¹ og teater, kino eller radio (kult.)¹⁵². Det er imidlertid to temaer de mannlige informantene ikke berører i det hele tatt: 'Mors håndarbeid' (håndarb.) og 'mors hagearbeid' (hagearb.). Derimot er det 2 kvinner¹⁵³ som forteller at mor drev med håndarbeid og 1 kvinne¹⁵⁴ som skriver at mor drev med hagearbeid¹⁵⁵. På samme måte som håndverk er en typisk mansaktivitet, er håndarbeid en typisk kvinneaktivitet. Det er derfor sannsynlig at det har sammenheng med kjønns spesifikk aktualisering av minner, som er årsaken til at kun kvinner forteller om håndarbeid. I og med at kun 1 kvinne forteller om 'mors hagearbeid', kan det tyde på at få mødre drev med den type aktiviteter. Til sammenligning er det kun 2 informanter som tar opp temaet 'fars hagearbeid'. Med tanke på at mine informanter har vokst opp i by, er det stor sannsynlighet for at familien ikke har hatt hage. Dette kan forklare hvorfor så få forteller om hagearbeid, uansett hvem som utførte det.

¹⁴⁷ K6/64, K29/64, K56/64, K57/64, K44/81, K112/81, K122/81, K8/96, K13/96 og K17/96.

¹⁴⁸ M62/64, M5/81, M14/96 og M25/96.

¹⁴⁹ K57/64, K44/81, K112/81, K122/81, K8/96, K13/96 og K17/96.

¹⁵⁰ M5/81, M14/96 og M25/96.

¹⁵¹ K6/64, K56/64, M62/64 og M5/81.

¹⁵² K57/64, K112/81, K122/81, K17/96 og M25/96.

¹⁵³ K6/64 og K57/64.

¹⁵⁴ K29/64.

¹⁵⁵ Mor og temaene håndarbeid og hagearbeid blir nevnt av flere informanter, men da er det spesifikt knyttet opp til husarbeidskategorier som klesproduksjon og matlaging, og jeg har dermed behandlet dem under de kategoriene.

At det er flest kvinner som forteller om mors fritidssysler, kan selvfølgelig tas til inntekt for Åströms og Gilligans teorier om at kvinner er mer oppmerksomme mot andre mennesker, men det forklarer ikke hvorfor det ikke var flertall av kvinner som fortalte om fars hobbyer og interesser. Det kan synes som at et like viktig element er fortellerens kjønn og den omtalte personens kjønn. Det er sannsynlig at informantene har vært mest oppmerksomme, og dermed fortalt mest, om den av foreldrene som var deres rollemodeller. I og med at far var rollemodell for sine sønner og mor for sine døtre, er det derfor naturlig at de mannlige informantene forteller om far og de kvinnelige om mor. Dette blir underbygd av at visse temaer kun blir omtalt av kvinner eller menn. Det er bare kvinner som forteller at mor drev med håndarbeid og hagearbeid, mens kun menn forteller at far drev med håndverk og hagearbeid. Når det gjelder håndarbeid og håndverk, er dette ekstremt kjønnsesifikke sysler. Det er derfor ikke uventet at kjønnsfordelingen er som den er. Jeg foreslo i avsnittet over at få informanter vokste opp med hage, og dette var grunnen til å kun 3 forteller at far eller mor syslet med slikt. Allikevel er det verdt å merke seg at de 2 mennene forteller kun om far, mens kvinnen kun forteller om mor. I tillegg viser et nærmere ettersyn at det hagearbeidet far og mor utførte ikke er samme type arbeid. De 2 mannlige informantene¹⁵⁶ beskriver far som den rene gartneren. Han planter busker, trær og anlegger plen. Den kvinnelige informanten forteller om:

”[...] blomster som mor alltid hadde dyrket med stor omhu og stort hell”
(K29/64: 4).

Det kan med andre ord virke som om informantene forteller om temaer de selv har personlig erfaring i. Kvinner forteller dermed om kvinnespesifikke områder, mens menn forteller om mannsspesifikke områder.

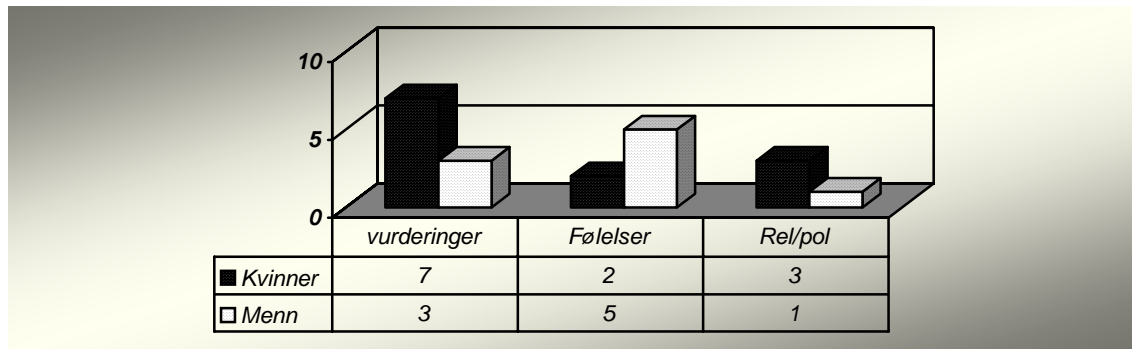
Når det gjelder hvilke innsamlinger de forskjellige informantene tilhører er det relativt lik fordeling hos kvinnene, både når det gjelder far og mor. Hos mennene er det en klar

¹⁵⁶ M22/96 og M25/96.

overvekt fra den siste innsamlingen, spesielt når de forteller om fars fritidssysler¹⁵⁷. Dette gir indikasjoner på at det har vært en utvikling hos menn hvor de menneskelige sidene ved foreldrene er blitt vektlagt i nyere tid.

5.2.g. Refleksjoner angående foreldre

Kontekstenheten 'refleksjoner' innbefatter alt informantene har skrevet om holdninger, følelser og livssyn foreldrene har hatt, samt personlige vurderinger av far og mor. 10 kvinner¹⁵⁸ og 6 menn¹⁵⁹ oppgir slik informasjon om far, mens 13 kvinner¹⁶⁰ og 11 menn¹⁶¹ tar opp slike temaer om mor. Som vi ser, finnes den største kjønnsforskjellen i tilknytning til far. Her er det dobbelt så mange kvinnelige informanter som mannlige.

Figur 18: Refleksjoner angående far.

Det viser seg imidlertid at det er store kjønnsforskjeller mellom de tre kodingsenhetene. 'Vurderinger' er direkte utsagn om hvordan informantene oppfattet sine fedre. Det er dette temaet som har den største differansen mellom kvinnelige og mannlige fortellere: 7 kvinner¹⁶² og 3 menn¹⁶³. Hovedsakelig fortelles det om hvor flink, snill og arbeidsom far var. Det andre temaet med et flertall av kvinnelige fortellere er 'religion/politikk'

¹⁵⁷ 1 fra 1964-innsamlingen og alle fra 1996-innsamlingen forteller om fars fritidssysler. Det er 1 fra hver av de to første innsamlingene, og 2 informanter fra den siste som forteller om mors fritidssysler.

¹⁵⁸ K6/64, K56/64, K57/64, K72/64, K44/81, K3/96, K8/96, K13/96 og K17/96.

¹⁵⁹ M66/64, M5/81, M52/81, M10/96, M22/96 og M25/96.

¹⁶⁰ K6/64, K29/64, K56/64, K57/64, K72/64, K44/81, K54/81, K112/81, K122/81, K136/81, K3/96, K8/96, K9/96 og K17/96.

¹⁶¹ M28/64, M34/64, M66/64, M4/81, M5/81, M52/81, M4/96, M10/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

¹⁶² K72/64, K44/81, K122/81, K3/96, K8/96, K13/96 og K17/96.

¹⁶³ M5/81, M22/96 og M25/96.

(rel/pol), hvor det er 3 kvinnelige informanter¹⁶⁴ og 1 mannlig¹⁶⁵. Denne kodingsenheten gir oss innblikk i fedrenes politiske eller religiøse tilhørighet. Selv om det er veldig få som skriver om dette, er det interessant at alle sammen tilhører innsamlingen fra 1964. Hva som er årsaken er derimot uklar. Det siste temaet innen kontekstenheten 'refleksjoner om far', er kodingsenheten 'følelser'. Her er det uventet dobbelt så mange mannlige fortellere som kvinnelige. Dette temaet inneholder utsagn informantene har om hva far følte i en eller annen situasjon:

Far visste ikke noe bedre å foreta seg enn å ta på hatt og frakk, ta med vesken sin og ta toget til byen. Som de fleste andre, var han rådvill – det var jo ingenting å holde seg til (K8/96: 15).

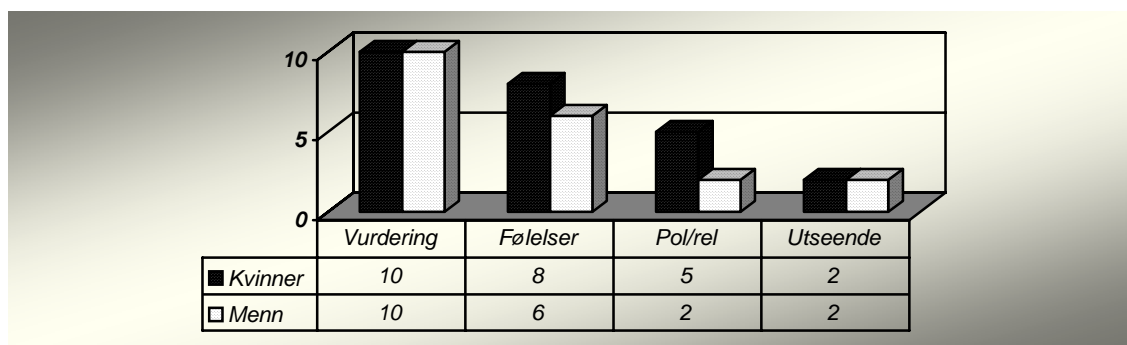
Kjønnsforskjellene finnes kun i hvor mange som forteller om dette temaet. Måten de forteller på er derimot lik.

Temaet 'refleksjoner om far' er i følge teoriene, et typisk kvinnetema med sitt fokus på tolkning av andre personers handlinger og følelser. Til tross for at det er dobbelt så mange kvinner som menn som beveger seg inn på dette temaet, dekker hver enkelt kvinne færre undertema enn hver enkelt mann. En mulig årsak er at kvinnelige informanter ikke har hatt like mye å gjøre med far som mannlige har hatt, og av den grunn var deres erfaringer med ham som person begrenset. Denne hypotesen synes å bli motbevist siden det er kvinnelig flertall som tar opp temaet 'vurderinger'. Imidlertid kan dette muligens forklares med at menn har hatt sine fedre som rollemodeller, som ideal. Vurderinger av dette idealet kan bli vanskeliggjort fordi en selv arbeider for å fylle denne rollen. Kvinnene, som ikke har hatt far som rollemodell, er derimot friere til å skrive vurderinger om far, fordi det ikke berører deres egen rolleforståelse.

Når det gjelder mor, er det bare 2 flere kvinner enn menn (13 kvinner og 11 menn) som forteller om dette temaet. Dette lille kvinnelige flertallet gjenspeiles i nesten alle kodingsenhetene under kontekstenheten 'refleksjoner om mor':

¹⁶⁴ K6/64, K56/64 og K57/64.

¹⁶⁵ M66/64.

Figur 19: Refleksjoner om mor.

Det mest populære temaet har allikevel like mange kvinnelige som mannlige fortellere. I kontekstenheten 'refleksjoner om far', hadde kodingsenheten 'vurderinger' et flertall av kvinnelige fortellinger. Hypotesen min var at disse kvinnene kunne gi vurderinger av far lettere enn mennene, fordi det ikke berørte dem på et identitetsnivå. Ut fra dette resonnementet skulle en anta at menn ville være i flertall når konteksten er mor. Tabellen viser derimot ingen kjønnsforskjell. Mor var den personen som hadde hovedansvaret for barna og var "alltid hjemme". Det er derfor sannsynlig at de kvinnelige og de mannlige informantene har et stort erfaringsgrunnlag å trekke på når temaet er mor. Dette kommer til syne ved at like mange kvinner og menn gir vurderinger av mor. Andre årsaker er imidlertid mulige. Det store antallet menn som skriver vurderinger i forbindelse med mor, kan forklares ut fra hypotesen om at det er lettere å gi vurderinger om personer som en selv ikke identifiserer seg med. At to tredjedeler av de kvinnelige informantene gir vurderinger av en person som generelt sett er å regne som rollefigur må dermed ha andre årsaker. En mulig grunn kan være den kjønns spesifikke oppdragelsen som gjør at kvinner forteller mer om menneskene rundt seg enn menn gjør. Sentripetalt fortellerfokus kan dermed være årsaken til at så mange kvinner skriver vurderinger, uansett om det er snakk om far eller mor. En svak støtte til denne forklaringen er å snu perspektivet: Kun 1 mannlige informant skriver ikke noen vurderinger om mor¹⁶⁶, mens det samme gjelder 3 kvinnelige informanter¹⁶⁷. Det er dermed flere kvinner som *har valgt å la være* å oppgi slik informasjon enn et er menn.

¹⁶⁶ M34/64.

¹⁶⁷ K6/64, K57/64 og K136/81.

Et tema som bare dukker opp i forbindelse med mor, er kodingsenheten 'utseende'. 2 kvinner¹⁶⁸ og 2 menn¹⁶⁹ forteller hvordan mor så ut. Grunnen til at far ikke blir nevnt i sammenheng med et slikt tema, skyldes antagelig at mansrollen ikke hadde samme fokus på utseende som kvinnenrollen. Mens mennenes viktigste evne var hvorvidt de kunne brødfø seg selv og sin familie, var "skjønnhet" en egen verdi for kvinner. Det er på denne måten 2 av informantene beskriver mor:

Hun var rank og meget vakker (K29/64:1).

De to andre informantene som beskriver mors utseende, gjør derimot dette for å forklare et annet poeng¹⁷⁰. Mitt materiale er dermed ikke dekkende nok til å illustrere at skjønnhet er en viktigere egenskap for kvinner enn for menn, men det er verdt å merke seg at i forbindelse med far blir ikke utseende nevnt i det hele tatt.

5.3. Egenetablert kjernefamilie

Mens arbeidsfellesskapet og det å føre slekten videre var hoveddrivkraften til å inngå ekteskap i det førindustrielle samfunnet, ble kjærlighet etterhvert et nøkkelord når en snakket om giftemål. Frykman og Löfgren skriver i boken *Det kultiverte mennesket* (1994) at ut over 1800-tallet ble kjærlighet det bindemiddel som holdt familien samlet, i motsetning til produksjonsfellesskapet som var tidligere. De sier at den romantiske kjærligheten "[...] først og fremst blir kvinnens prosjekt og mulighet til identifikasjon [...]" (Frykman og Löfgren 1994: 78). Hvis dette er riktig, og med tanke på at kvinner er mer sentripetalt oppdratt enn menn, kan vi forvente at flest kvinner skriver om egenetablert familie. Det er derfor noe overraskende at kjønnsforskjellen i hvor mange som skriver om dette temaet ikke er større enn én person: 12 kvinner¹⁷¹ og 11 menn¹⁷² forteller om egenetablert kjernefamilie. Årsaken til at 3 kvinner¹⁷³ og 4 menn¹⁷⁴ ikke

¹⁶⁸ K29/64 og K3/96.

¹⁶⁹ M66/64 og M10/96.

¹⁷⁰ Begge informantene forteller om mors utseende i forbindelse med uventet ankomst av en liten søster.

¹⁷¹ K6/64, K29/64, K57/64, K44/81, K54/81, K112/81, K122/81, K3/96, K8/96, K9/96, K13/96 og K17/96.

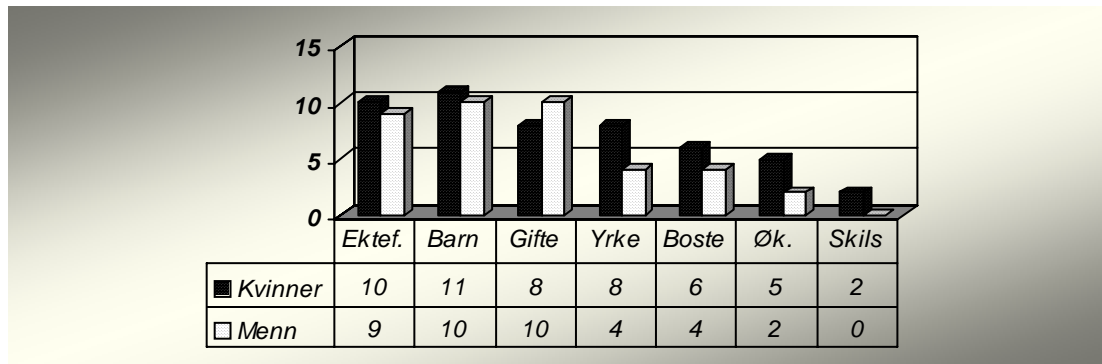
¹⁷² M28/64, M34/64, M62/64, M66/64, M68/64, M4/81, M11/81, M30/81, M14/96, M22/96 og M25/96.

¹⁷³ K56/64, K72/64 og K136/81

¹⁷⁴ M5/81, M52/81, M4/96 og M10/96.

nevner ekteskap i det hele tatt, kan skyldes at de ikke giftet seg; men det er imidlertid bare 1 kvinne som uttaler dette direkte¹⁷⁵.

De kvinnelige informantene tar opp syv forskjellige temaer¹⁷⁶, mennene tar opp seks¹⁷⁷.

Figur 20: Egenetablert kjernefamilie.

Som vi ser, er det flest kvinner som skriver innen de forskjellige temaene, med unntak av temaet 'giftet' (giftet.). Temaet 'ektefelle' (ektef.) dekker alt informantene forteller om ektefellen, såfremt det ikke omhandler ektefellens yrke siden jeg tar opp dette i en egen kategori. Det er alt fra hendelser hvor ektefellen var involvert til mer inngående beskrivelser av personen, eller bare rene data som navn, født, død og lignende. Like mange kvinnelige informanter gir informasjon om ektefellen som person¹⁷⁸, som de som oppgir data¹⁷⁹. Hos de mannlige informantene er det derimot klare forskjeller, hvor det er nesten tre ganger så mange som har skrevet om ektefelles data¹⁸⁰ enn de som forteller om hennes personlighet¹⁸¹. Dette er et resultat som støtter teorien om at kvinner er mer sentripetalt styrt enn menn, og av den grunn vektlegger de kvinnelige informantene personene og ikke bare de kalde fakta. Dette blir allikevel ikke understøttet når informantene skriver om barn. Her er det data, og ikke informasjon om personlighet, som fortelles av de fleste, uten forskjeller mellom kvinner og menn.

¹⁷⁵ K56/64

¹⁷⁶ Ektefelle, ektefelles yrke, barn (og deres barn), giftemål, bosted, økonomi og skilsmisse.

¹⁷⁷ Ektefelle, ektefelles yrke, barn (og deres barn), giftemål, bosted og økonomi.

¹⁷⁸ K56/64, K57/64, K112/81, K122/81, K3/96, K9/96 og K17/96.

¹⁷⁹ K29/64, K44/81, K54/81, K112/81, K122/81, K3/96 og K8/96.

¹⁸⁰ M28/64, M62/64, M66/64, M68/64, M4/81, M11/81, M30/81, M14/96 og M25/96.

¹⁸¹ M66/64, M14/96 og M25/96.

Det sier seg selv at de som forteller om ektefellene sine er, eller har vært, gift, men ut fra tanken om at bryllupet er et av kvinners høydepunkter i livet, ville det være interessant å se hvem og hvor mange som forteller spesifikt at de giftet seg. Overraskende nok blir dette temaet omtalt av flere menn¹⁸² enn kvinner¹⁸³. Dette hinter om at bryllupet kan regnes for være minst like viktig for menn som for kvinner, og alle unntatt 1 mann¹⁸⁴ oppgir årstallet for når de giftet seg. En videre undersøkelse av hva som blir fortalt peker derimot til tesen om at bryllupsdagen er brudens dag: Over halvparten av kvinnene¹⁸⁵ gir beskrivelser av bryllupsdagen, kun 1 mann¹⁸⁶ gjør det samme. Dette tyder på at denne begivenheten er en større merkedag for kvinner enn for menn. De mennene som skriver noe ut over hvilket år de giftet seg¹⁸⁷, skriver oftest kommentarer til selve ekteskapet:

”Det fornuftigste jeg har gjort var å gifte meg” (M66/64: 22).

Bare 3 kvinner¹⁸⁸ skriver kun kommentarer til selve ekteskapet. Det er imidlertid interessant at den mannen som beskriver bryllupsdagen, og de få kvinnene som gir kommentarer i forbindelse med ekteskapet, tilhører alle sammen 1996-innsamlingen. Dette kan tyde på at det har vært en utvikling for begge kjønnene, hvor kvinner er blitt påvirket i sentrifugal retning, mens menn er blitt påvirket i sentripetal retning.

Det temaet med størst forskjell blant kjønnene er ektefelles yrkesliv: 8 kvinner¹⁸⁹ mot 5 menn¹⁹⁰ skriver om dette. Alle de 8 kvinnene forteller om ektemennenes lønnsarbeid, og bare 1 kvinne forteller at mannen gjør arbeid i hjemmet¹⁹¹. At ikke flere forteller at menn gjorde husarbeid, skyldes sannsynligvis at kun et fåtall av mennene gjorde dette på fast basis. De aller fleste av informantene mine har levd mesteparten av sitt liv med en skarp

¹⁸² M28/64, M34/64, M62/64, M66/64, M68/64, M4/81, M11/81, M30/81, M22/96 og M25/96.

¹⁸³ K6/64, K54/81, K112/81, K122/81, K3/96, K9/96, K13/96 og K17/96.

¹⁸⁴ M4/81 sier at han blir gift i forbindelse med en oppsummering av hvordan det har gått med kameratflokket: ”[...] og at vi alle 4 kamerater blev gifte [...]” (M4/81:17).

¹⁸⁵ K6/64, K54/81, K112/81, K122/81 og K9/96.

¹⁸⁶ M25/96.

¹⁸⁷ M66/64, M68/64, M4/81, M22/86 og M25/96.

¹⁸⁸ K3/96, K9/96 og K13/96.

¹⁸⁹ K6/64, K54/81, K112/81, K122/81, K3/96, K8/96, K9/96, K13/96 og K17/96.

¹⁹⁰ M66/64, M11/81, M14/96, M22/86 og M25/96.

¹⁹¹ K3/96 skriver: ”Jeg har måttet forlange at også han deltar i husarbeid og matlaging, skjønt det meste faller på meg” (K3/96:23).

kjønnsdeling av arbeidsplikter, hvor menn arbeidet ute i samfunnet mens kvinner hadde ansvar for hjemmet. 3¹⁹² av de 5 mennene som skriver om hustruens arbeid, forteller om hennes lønnsarbeid. Grunnen til at dette tallet er så lavt kan være at de andres hustruer ikke utførte denne type arbeid – ihvertfall ikke etter at de ble gift. Når det gjelder arbeid i hjemmet derimot, er det svært lite sannsynlig at kun 2 av de mannlige informantene har hatt en hustru som har arbeidet med husarbeid. Grunnen kan være at alt i alt er det veldig få som forteller om ektefelles arbeid, enten det er lønnsarbeid eller husarbeid. Det kan synes som om ektefelles arbeid ikke er prioritert når informantene skal fortelle om livet sitt. Men de som gjør det, vektlegger lønnsarbeid fremfor husarbeid, og det er flere kvinner enn menn som forteller.

Bosted er et tema som 6 kvinner¹⁹³ og 4 menn¹⁹⁴ har valgt å skrive om. De fleste av dem nevner steder de har bodd etter at de giftet seg, men 3 kvinner¹⁹⁵ og 1 mann¹⁹⁶ forteller om det første stedet de bodde etter at de giftet seg. At det er flest kvinner som skriver om dette, kan ha sammenheng med at det nesten bare var kvinner som fortalte om bryllupet. Kari Wærness sier i *Det moderne Norge* (1982) at: ”Helt fram til i dag har det å gifte seg og etablere et nytt hushold falt sammen i tid” (Wærness 1982: 16). Det var derfor ikke uvanlig at en flyttet inn i det nye bostedet som avslutningen på bryllupsfeiringen. Av den grunn vil det være naturlig for de som forteller om bryllupsfeiringen å avslutte beretningen med at de flyttet inn i eget hjem. Ved nærmere ettersyn er det likevel kun 1 kvinne¹⁹⁷ og 1 mann¹⁹⁸ som forteller om dette temaet i forbindelse med beskrivelse av bryllupet. De 2 andre kvinnene forteller om bosted i forbindelse med giftemålet¹⁹⁹. ’Bosted’ er allikevel ikke et tema som blir utbrodert i særlig grad, men fungerer mer som ”knagger” til å henge fortellinger på.

¹⁹² M11/81, M14/96 og M22/86.

¹⁹³ K6/64, K3/96, K8/96, K9/96, K13/96 og K17/96.

¹⁹⁴ M66/64, M14/96, M22/96 og M25/96.

¹⁹⁵ K6/64, K3/96 og K9/96,

¹⁹⁶ M25/96.

¹⁹⁷ K9/96.

¹⁹⁸ M25/96.

¹⁹⁹ 1 av de kvinnene forteller egentlig om at de giftet seg i forbindelse med beretningen om bolig: ”Vi hadde giftet oss for ikke å ”bringe skam” over foreldrene ved at vi måtte bo på mitt rom i byggetiden” (K3/96:18).

Til tross for at det kun er 7 informanter som forteller om økonomi (øk.) etter at de er blitt gift, er det klare kjønnsforskjeller i hva de forteller. Det er 4 av de 5 kvinnelige informantene som skriver om negativ økonomi²⁰⁰, dvs perioder i livet hvor de har hatt dårlig råd. Den siste kvinnen²⁰¹ forteller at hun hadde kontroll på økonomien, fordi mannen ikke var interessert i den slags. De 2 mannlige informantene²⁰² forteller at økonomi ble avgjort sammen med kona:

Vi hadde et ganske stramt budsjett de første årene, men hadde fra første stund etablert et åpent forhold om økonomien (M25/96: kapt.3: 8).

Dette er det nærmeste noen av mennene kommer å fortelle at de hadde perioder med dårlig økonomi etter at de ble gift, og formuleringen over gir inntrykk av en valgmulighet som ikke finnes i kvinnenens utsagn:

Det ble sykdom og slit og dårlig råd (K9/96: 3).

Yrkesliv er et sterkt identifikasjonselement for menn. Av den grunn kan det at de ikke tjente nok til å gi familien gode økonomiske kår, bli sett på som et personlig nederlag. Det er derfor en mulighet at de mannlige informantene har valgt å ikke fortelle om dette. Noe som taler imot denne hypotesen er at det kun er 1 mann²⁰³ som lar det skinne gjennom at de hadde god økonomi, gjennom å fortelle at familien anskaffet seg hytte. Ingen andre menn forteller om tilsvarende statussymboler, eller sier direkte at økonomien var god. En annen forklaring kan være at det er kvinnene som har hatt ansvaret for den daglige økonomien, og i dårlige tider var det opp til dem å være oppfinnsomme og sørge for at husholdet fikk dekket sine nødvendige behov innen mat og klær. De har dermed følt dårlig økonomi tettere på kroppen, og har følgelig mer å fortelle om enn de mannlige informantene har.

²⁰⁰ K54/81, K122/81, K9/96 og K17/96.

²⁰¹ K112/81.

²⁰² M66/64 og M25/96.

²⁰³ M66/64

Temaet 'skilsmisse' (skilsm.), er det kun 2 informanter²⁰⁴ som skriver om, og begge er kvinner. Det er mulig at ingen andre informanter som skilte seg, da skilsmisse tross alt var ganske uvanlig til langt opp på 1960-tallet. En annen årsak kan også være at alle mine informanter har vokst opp med et verdigrunnlag som hovedsakelig tilsa at skilsmisse var sosialt negativt. Det er derfor ikke et tema en ønsker å trekke frem, hvis det ikke er helt nødvendig, for eksempel ved at informantene gifter seg på nytt. Det er nettopp dette som er tilfelle med begge informantene mine som forteller om en skilsmisse: De giftet seg på nytt.

5.4. Slekt

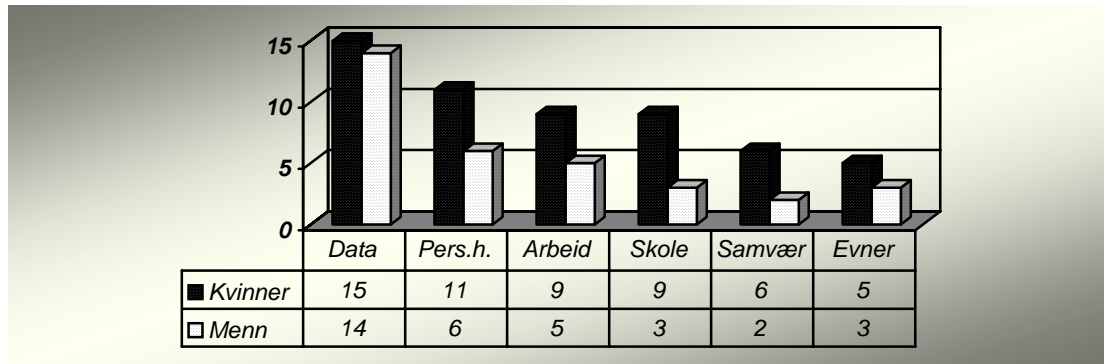
Av familien er det som regel foreldrene som har betydd mest for et menneske, men også andre familiemedlemmer har som oftest hatt innvirkning – om enn i varierende grad. Dette gjelder også for mine informanter. Jeg vil imidlertid kun presentere et kort resymé av materialet, fordi analysen viste mønstre som var sterkt sammenfallende med analysen av kodingsenhetene 'foreldre' og 'egenetablert kjernefamilie'. Først og fremst er det snakk om søsken, besteforeldre, tanter og onkler. I noen tilfeller introduseres steforeldre og stesøsken, og etterhvert også svigerfamilie. Det viste seg å være funksjonelt å dele slekt inn i tre forskjellige kategorier: 'Søsken', 'besteforeldre' og 'annen slekt'. Det er allikevel samme type temaer som blir trukket frem uansett hva slags slektninger det er snakk om. Forskjellene finnes i hvordan de blir vektlagt, og i kjønnsfordelingen hos informantene. Kodingsenhetene som blir mest brukt er 'data', 'personlighet', 'bosted', 'arbeid', 'skole' og 'samvær'. To av dem krever nærmere forklaring: Data inneholder alle typer grunninformasjon om slektningene: Navn, født, død, alder og lignende. Personlighet inneholder informasjon som gir oss et bilde av hva slags type mennesker de var:

Min 3-års bror syntes det var morsomt å lære navnene på dyrene i zoologien
(K6/64: 8).

²⁰⁴ K122/81 og 8/96

Det er sjelden en direkte vurdering av slektningene, men små episoder som gir oss innblikk i deres personligheter, slik som i eksempelet over.

Alle, med unntak av 1 mannlig informant²⁰⁵, forteller om søsken.

Figur 21: Søsken.

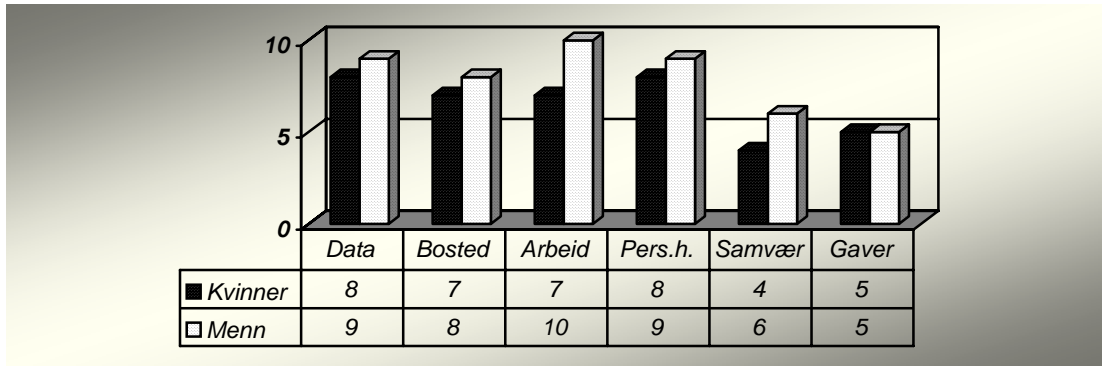
Som det fremkommer av tabellen er det de kvinnelige informantene som dominerer i antall innen hvert tema. Det er også de som forteller om flest temaer innen denne kontekstenheten. I tillegg er dette antallet relativt likt for alle tre innsamlingene. Hos mennene derimot, er det en klar forskjell mellom de to første innsamlingene og den siste. De mannlige informantene dekker over dobbelt så mange temaer i den siste innsamlingen, som i den første.

Besteforeldre blir omtalt av 13 kvinner²⁰⁶ og 11 menn²⁰⁷.

²⁰⁵ M68/64. Det fremkommer heller ikke om han er enebarn.

²⁰⁶ K6/64, K29/64, K56/64, K57/64, K72/64, K44/81, K112/81, K122/81, K136/81, K3/96, K8/96, K13/96 og K17/96.

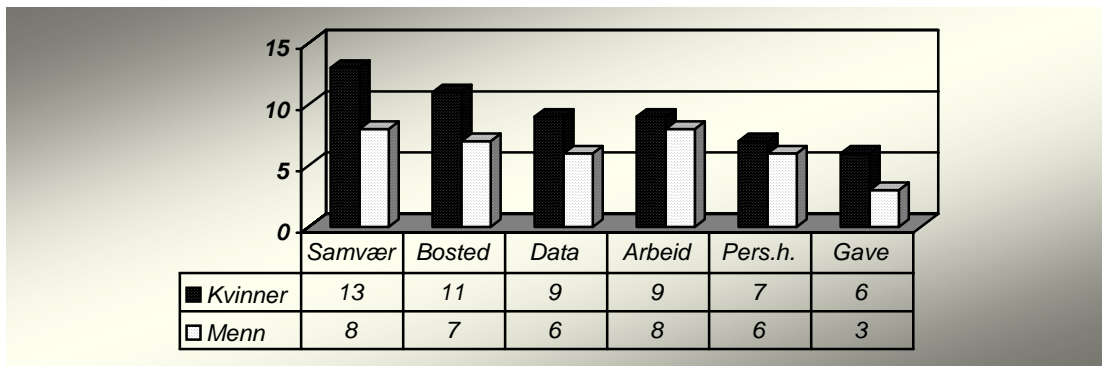
²⁰⁷ M28/64, M62/64, M66/64, M68/64, M5/81, M30/81, M4/96, M10/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

Figur 22: Besteforeldre.

Til tross for at det er 2 flere kvinnelige informanter som forteller om besteforeldre enn mannlige informanter, er det flest menn i alle de store temagruppene. Det eneste unntakene er kodingsenheten 'gaver', hvor det er like mange kvinner²⁰⁸ som menn²⁰⁹. Fordelingen over de 3 innsamlingene viser visse forskjeller mellom kjønnene: Kvinnene holder seg jevnt, mens hos mennene er det færrest fra 1981-innsamlingen og flest fra 1996.

Alle kvinnene og 10 av mennene²¹⁰ forteller om 'annen slekt'.

Figur 23: Annen slekt.

²⁰⁸ K6/64, K112/81, K136/81, K3/96 og K8/96.

²⁰⁹ M4/96, M10/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

²¹⁰ M28/64, M66/64, M4/81, M5/81, M52/81, M4/96, M10/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

Her er det samme mønster som tilfellet var ved kodingsenheten 'søsken'. Det er flest kvinner som forteller om 'annen slekt' og det er kvinnene som er i flertall på alle temaene. Siden alle kvinnene tar opp dette temaet er de naturlig nok jevnt fordelt over de tre innsamlingene. Blant de mannlige informantene derimot, er det merkbare forskjeller med 2²¹¹ som skriver om 'annen slekt' i den første innsamlingen, 3²¹² i den andre og alle i den siste.

Når jeg oppsummerer kontekstenheten 'slekt', ser jeg at det er temaene 'data' og 'bosted' som blir omtalt av flest informanter. Årsaken til dette kan være at det er vanlig å knytte mennesker opp til faste punkter som steder, alder og lignende. Denne teorien blir imidlertid motbevist av kodingsenheten 'annen slekt' hvor 'samvær' er det flest skriver om. I autobiografier, hvor en har begrenset plass på grunn av tid og krefter, blir kun det informantene anser som viktigst omtalt. 'Annen slekt' består av perifere slektninger som tanter, onkler, søskenbarn og lignende. I de tilfeller informantene omtaler denne typen slekt, er det sannsynlig at det er *hendelsene* som blir vektlagt, ikke *hvilke slektninger* som var involvert. Informanten er derimot nærmere knyttet til søsken og besteforeldre, den første gruppen gjennom felles oppvekst, og den andre gruppen ved direkte arv. Det vil derfor være viktigere å gi opplysninger om personene, ikke kun om situasjoner de var til stede. Ved å oppgi personlig informasjon så og si bekrefter informantene disse personenes eksistens. Materialet mitt er allikevel ikke stort nok til at dette blir noe annet enn rene spekulasjoner, men det er tydelige tendenser som peker i en slik retning.

5.5. Oppsummering

For de fleste mennesker er det i forhold til familiemedlemmer at en har de viktigste sosiale relasjonene. Det er derfor naturlig at de fleste kommer inn på temaet familie når de skal fortelle om livet sitt. Av den grunn valgte jeg å gå nærmere inn på dette temaet når jeg skulle se hvilke kjønnsforskjeller som fantes når kvinner og menn fortalte om livet sitt. Det mine informanter fortalte om familie kunne deles inn i fem

²¹¹ M28/64 og M68/64.

²¹² M4/81, M5/81 og M52/81.

hovedkategorier: 'Foreldre', 'egenetablert kjernefamilie', 'søsken', 'besteforeldre' og 'annen slekt'. Jeg valgte å presentere analysen av kontekstenhetene 'foreldre' og 'egenetablert kjernefamilie', mens kategoriene 'søsken', 'besteforeldre' og 'annen slekt' av praktiske hensyn kun ble presentert gjennom korte resymeer.

For å kunne sammenligne hva kvinner og menn skrev om familie ble hovedkategoriene delt opp i underkategorier der det var nødvendig. Temaet 'foreldre' ble sortert i åtte undergrupper, mens det ikke var behov for ytterligere kategorisering for temaet 'egenetablert kjernefamilie'.

5.5.a. Kjønnforskjeller

Næranalyse av kontekstenheten 'familie' frembrakte at generelt sett var det flest kvinner som berørte de forskjellige kodingsenhetene, og det var også de som skrev mest. Det var allikevel klare forskjeller avhengig av hvorvidt temaene omhandlet far eller mor. Av de åtte kodingsenhetene som informantene skrev om far, var det fire hvor det var flertall av mannlige informanter²¹³, tre hvor det var flertall av kvinnelige informanter²¹⁴ og ett tema hvor det var tilnærmet lik kjønnsfordeling²¹⁵. Dette bildet er helt forandret når de åtte kodingsenhetene knyttes til mor. Her er det to temaer hvor det er like mange kvinner som menn²¹⁶, resten blir dominert av kvinner²¹⁷. Som regel er det informantgruppen som er i flertall som forteller mest innen det bestemte temaet. Det eneste unntaket er far og refleksjoner. Her er det flertall av kvinner, men det er menn som forteller mest.

Kontekstenheten 'egenetablert kjernefamilie' har nesten lik kjønnsfordeling når det gjelder hvor mange som forteller om dette: Det er 1 kvinne mer enn menn. Forskjellen ligger i hva de forteller. De fleste mennene begrenser seg til de "kalde fakta", mens flertallet av kvinnene oppgir utfyllende opplysninger.

²¹³ Fars arbeid, fars inngripen, fars økonomi og fars fritid.

²¹⁴ Fars aktiviteter med barna, fars personalia og refleksjoner om far.

²¹⁵ Fars fortid.

²¹⁶ Mors inngripen og mors personalia.

²¹⁷ Mors arbeid, mors aktiviteter med barna, mors økonomi, mors fortid, mors fritid og refleksjoner om mor.

Ved gjennomgang av kontekstenehetene 'søsken', 'besteforeldre' og 'annen familie' fremkom det et mønster som var veldig likt det jeg hadde funnet hos 'foreldre' og 'egenetablert kjernefamilie': Det var stort sett flest kvinner som hadde skrevet om dette, og de oppga mest informasjon.

I forbindelse med analysen av kategoriene 'foreldre', 'egenetablert kjernefamilie', 'søsken', 'besteforeldre' og 'annen familie', har jeg pekt på to hovedforklaringer for de kjønnsforskjellene jeg har funnet. At kvinner skriver mest om mor og at menn skriver mest om far, kan forklares ut fra at foreldre er barnas rollemodeller i stor grad. Av den grunn vil kvinner være mer fokusert på mor, mens menn vil være mest oppmerksomme på far. Dette kan imidlertid ikke være hele forklaringen på dominansen av kvinnelige fortellere innen nesten alle temaene. Carol Gilligans teori om hierarki og nettverk gir oss mulighet til å forklare at kvinner forteller mest, samtidig som at menn er i flertall når temaet dreier seg om far. Ifølge henne rangerer menn sosiale relasjoner i et hierarkisk mønster, og de anser toppen av hierarkiet som den mest attråverdige plasseringen. I samsvar med denne tankegangen vil familien være bygd opp etter den tradisjonelle familiestrukturen hvor far sitter som majestet over resten av kjernefamilien. Menn vil hige etter den posisjon far innehar, og det er derfor naturlig at de skriver mest om ham. Kvinner, i følge Gilligan, ser familien bygd etter et nettverksmønster. For dem er den beste posisjonen i midten av nettverket hvor en har kontakt med alle aktørene i det spesifikke sosiale systemet. Mor er den som tradisjonelt har hatt ansvaret for fordeling av de daglige goder innen familien, og dermed innehatt den posisjonen kvinner har ansett som viktigst. Av den grunn vil kvinner være mest oppmerksomme i forhold til mor, men på grunn av nettverkstankegangen vil det å ha oversikt over alle andre i familien også være veldig viktig. Dette speiles i autobiografiene ved at kvinner skriver mest om mor, samtidig som de andre familiemedlemmene også er fremtredende temaer.

En annen innfallsvinkel til å forklare kjønnsforskjeller er Lissie Åströms bruk av begrepene sentrifugal og sentripetal kraft. Hun mener at kvinners oppdragelse har overvekt av sentripetal styring, til selvoppofrelse, mens menns oppdragelse domineres av

sentrifugal styring, til selvutvikling. Kvinner, som da er blitt oppdratt til å fokusere på andre, vil dermed også skrive mer om andre familiemedlemmer når de forteller om livet sitt. Menns oppdragelse gir dem derimot fokus på egen utvikling og av den grunn vil ikke andre familiemedlemmer være like interessante å fortelle om når temaet er eget liv. Denne teorien blir understøttet når jeg ser på hvilke utviklinger som skjer over tid.

5.5.b. Tidsutvikling

Mitt materiale ble samlet inn gjennom tre innsamlinger i årene 1964, 1981 og 1996, hvor et av kriteriene var at informantene var født før henholdsvis 1900, 1915 og 1931. Som følge av dette gjennomlevde alle informantene mine deler av begge feministbølgene: Kvinneemansipasjonen varte fra midten av 1800-tallet og nesten hundre år fremover, og kjempet for at kvinner skulle få like formelle rettigheter som menn (Hagemann 1999: 137-138). En annen kvinnefrigjøringsbølge, som Ida Blom omtaler som ”Den nye kvinnebevegelsen”, startet rundt 1950-tallet og toppet seg i 1970-80-årene. Denne krevde holdningsendring i hvordan alle samfunnets medlemmer tenkte i forhold til kjønnsroller (Blom 1999: 327). Ettersom kvinnebevegelsene har vunnet frem sine saker, har samfunnet og menneskene i det tatt opp i seg disse forandringene i større eller mindre grad. Noen av disse omveltningene kommer til syne når jeg sammenlignet informantene fra de forskjellige innsamlingene.

Kontekstenheten ’foreldre’ ble delt opp i åtte underkategorier, og i halvparten av disse²¹⁸ er det klar forskjell mellom de tidligste innsamlingene og den fra 1996, i forhold til hvor mange *menn* som forteller. Det er lite sannsynlig at denne forandringen i tid hos mennene kan forklares med at kvinner fikk formelle rettigheter. Kampen om formell likestilling er noe alle de mannlige informantene opplevde, og dermed skulle ikke denne kvinnefrigjøringen medføre tidsforskjeller. Derimot er det kun de informantene som leverte til innsamlingene i 1981, og spesielt de som leverte i 1996, som virkelig fikk oppleve den andre runden med likestillingskamp. Denne kampen som toppet seg på 70-80-tallet, fokuserte på holdningsendringer og søkte å påvirke kvinner i mer sentrifugal

²¹⁸ Foreldres arbeid, foreldres aktiviteter med barna, foreldres fortid og foreldres fritid.

retning og menn i mer sentripetal retning. Det at de mannlige informantene fra den siste innsamlingen skriver mer om andre familiemedlemmer enn de fra den tidligere innsamlingen, kan det tyde på at likestillingskampen har hatt en viss grad av suksess når det gjelder å påvirke menn i sentripetal retning.

Hos kvinnene derimot er det ingen tilsvarende utvikling. Det kan virke som om kvinners påvirkning i sentrifugal retning ikke har vært like utpreget som menns påvirkning i sentripetal retning.

6. Yrkesliv

Allerede fra en er liten blir spørsmålet stilt: ”Hva skal du bli når du blir stor?” På ungers vis fabulerte en om å bli politi, filmstjerne eller doktor. For rundt hundreogfemti år siden fikk sannsynligvis ikke barna dette spørsmålet – i hvert fall ikke pikebarna. Camilla Collett uttaler i skriftet *Fra de stummes lejr* (1877) at: ”Vår bestemmelse er at giftes” (Hagemann 1999: 188). I middel- og overklassen var det på den tiden en selvfølge at de skulle gifte seg og bli husmødre som sine mødre. Men heller ikke guttene fikk skalte og valte slik de selv ville; som regel fulgte sønner i sine fedres fotspor. Jobbet far på fabrikk, var det sannsynlig at sønnen ville gjøre det samme. For å få en privilegert stilling i samfunnet måtte en ha utdanning. Dette kostet penger, og for å få råd til dette måtte en som oftest allerede være privilegert. Mulighetene for å avansere på den sosiale stigen var dermed relativt få. Dette forandret seg imidlertid drastisk i løpet av 1900-tallet. Økningen av funksjonæryrkene, samt forandringer i skolevesenet (for eksempel innføringen av enhetsskolen i 1920), ga stadig flere mulighet til å foreta en klassereise oppover i samfunnet. Det var allikevel en god del restriksjoner i yrkeslivet, spesielt i forhold til kvinner. Jeg vil derfor gi en kort innføring i hvordan arbeidsmarkedet artet seg i løpet av det tjuende århundre.

6.1. Arbeidshistorikk

I den eldste autobiografi-innsamlingen (1964), var et av deltagerkravene å være født før 1900. De manuskriptene jeg har benyttet meg av, er skrevet av mennesker som hovedsakelig er født mellom 1880 og 1895²¹⁹. Den siste innsamlingen krevde at fortelleren var født før 1930, og de fleste i denne gruppen er født på 1920-tallet²²⁰. Fredrik Engelstad skriver i boken *Det norske samfunn* (1986) at: ”En norsk mann født i 1910 begynte i yrkesarbeid da han var 15 år, og ble stående i jobb til rundt 1975” (Engelstad 1986: 85). Med en tilsvarende arbeidslengde hos mine informanter, kan jeg regne med at de fleste fra den første innsamlingen trådte inn i arbeidslivet rundt 1905, mens hovedtyngden av informantene fra 1996-innsamlingen pensjonerte seg rundt 1985. Til sammen har mine informanter arbeidserfaring som strekker seg over nesten 80 år.

²¹⁹ Kun 1 informant er født utenom denne tidsperioden: M34/64 er født i 1871.

²²⁰ Også her er det unntak: 3 informanter er født på 1910-tallet (K9/96, M4/96 og M10/96) og 1 er født i 1906 (K17/96).

Fritid er et relativt nytt begrep, og på begynnelsen av 1900-tallet var den normale arbeidsdagen veldig lang. Kirsten Danielsen sier i boken *Slike gutter* (1992) at: ”I 1900 var arbeidstiden for en industriarbeider tolv timer. Han arbeidet på lørdagene og hadde ingen rett til betalt ferie” (K. Danielsen 1992: 21). Dette ble forbedret i 1918 da åttetimersdagen ble innført for alle, men det var ikke før i 1968 at 40 timers arbeidsuke og 25 dagers ferie i året ble lovfestet.

Rundt 1920-tallet begynte krisetiden i norsk arbeidsmarked. Knut Kjeldstadli skriver i *Oslo bys historie* (1990), at den arbeidsløsheten som startet i 1920, ”[...] aldri riktig slapp taket før ut i andre verdenskrig” (Kjeldstadli 1990, bind 4: 178). Han påpeker at det hovedsakelig var arbeiderklassen som ble rammet av krisen på arbeidsmarkedet (86 % av de mannlige ledige var arbeidere), men også middelklassen og overklassen ble tydelig berørt (Kjeldstadli 1990, bind 4: 179). Fra andre verdenskrig ble det bedre tider og arbeidsledigheten holdt seg lav lenge. Ikke før 1989 begynte denne prosentandelen å øke betraktelig, men den har fortsatt til dags dato ikke vært i nærheten av den krisetiden som toppet seg i 1933 (Aschehoug og Gyldendals Store Norske leksikon 1995, bind 1: 446).

I boken *Norske damer gjennom 100 år* (1999), skriver Inger-Lise Finstad at i 1912 ble de fleste embeter åpnet for kvinner²²¹. Til tross for dette var arbeidsmarkedet helt forskjellig for kvinner og menn. Gro Hagemann viser i boken *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* (1999) at: ”Også der arbeidet i prinsippet var likt, som i mange av de nye tjenesteyrkene, ble forskjeller innbygd som gjorde at kvinnearbeid og mannsarbeid sjelden var identisk verken med hensyn til lønn eller til oppgaver [...] slik at forholdet mellom kvinner og menn ble preget av segregering og hierarki” (Hagemann 1999: 184). Et forsøk på å forandre dette var prinsippet om likelønn som staten innførte i 1920 (Finstad 1999: 29), men Hagemann påpeker at effekten uteble blant annet på grunn av forskjeller i tilleggslønninger (Hagemann 1999: 265). Lars Johannessen Kirkebøen viser i hovedfagsavhandlingen *Lønn som fortjent* (2005) at ”Kvinner har gjennomgående lavere

²²¹ Statsrådsembeter, geistlige, diplomatiske og militære embeter var unntatt.

livsløpsinntekter enn menn” (Kirkebøen 2005: 3). Dette viser at til tross for stadige statlige tiltak, er likelønn fortsatt en utopi.

Da krisetiden i det norske arbeidsmarkedet startet, fikk dette spesielt store konsekvenser for de kvinnelige arbeiderne. Kari Melby sier i boken *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* (1999) at arbeidsløsheten medførte et syn på arbeid og lønn som et felles gode, og denne holdningen ga grunnlag for en kampanje mot gifte kvinners lønnsarbeid. Allerede i 1925 kom de første vedtakene i LO mot at begge ektefellene i et ekteskap skulle ha lønnet arbeid. I praksis betydde dette at kun mannen skulle være yrkesaktiv. Ikke før i 1932 begynte stemningen å snu (Melby 1999: 263), og i 1939 kom Høyesterett med en kjennelse som kunngjorde at giftemål ikke var gyldig oppsigelsesgrunn (Kjeldstadli 1990, bind 4: 173).

Til tross for dette rettsvedtaket, var det ikke før på 1960-tallet at det ble en økning i antallet gifte kvinner som tok seg lønnsarbeid utenfor hjemmet. Riktignok hadde den generelle kvinnelige arbeidsdeltagelsen alltid vært relativt lav. I boken *Med kjønnsperspektiv på norsk historie* (1999) fremkommer det at i 1875 var kun 31.8 % av kvinnene over 15 år i lønnet arbeid. I 1910 hadde dette tallet steget til 33 %, for så å synke jevnt til 1960 hvor bare 23.8 % av kvinner over 15 år var ute i arbeid. I 1970 steg andelen opp til 25.4 % igjen (Blom og Sogner 1999: 345), og dette tallet har økt jevnt frem til i dag hvor ca 66 % av de arbeidsføre kvinnene er i ute i lønnsarbeid (SSB 2006²²²)²²³. Frem til 1960 var det hovedsakelig ugifte og tidligere gifte kvinner som hadde betalt arbeid. I 1875 var det kun 3.4 % av de gifte kvinnene som hadde dette. Til tross for den lovmessige utviklingen skulle denne andelen kun stige til 9.5 % i løpet av de neste 85 årene. Resten av de gifte kvinnene arbeidet med hus og familie. Av denne grunn blir perioden 1900-1950 omtalt som husmorens gullalder. Fra 1960 var denne epoken slutt, og over den neste tiårsperioden økte gifte kvinners deltagelse på lønnsarbeidsmarkedet med over 100 % (Blom og Sogner 1999: 345). Denne kraftige stigningen fortsetter, og Ida Blom påpeker at i 1979 hadde ”[...] 70 % av beskattede

²²² Tallene er hentet fra Statistisk Sentralbyrås nettsider.

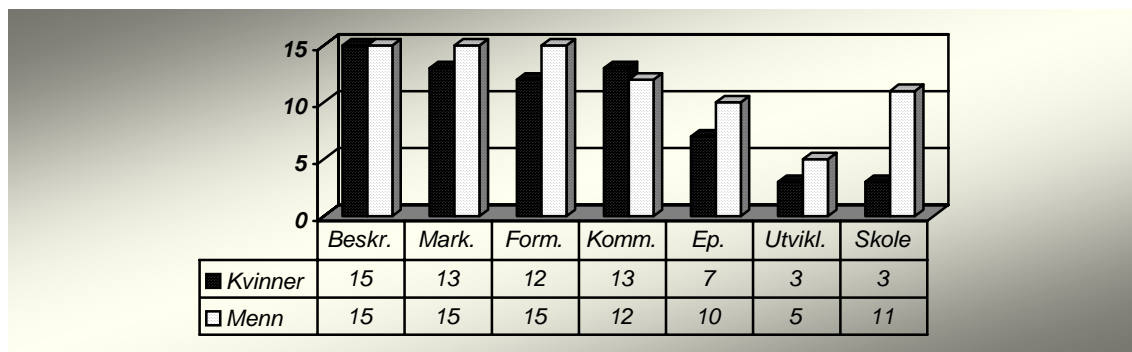
²²³ For menn over 15 år, har sysselsettingen sunket fra 91.4 % i 1875 (Blom og Sogner 1999: 345) til ca 72 % i dag (SSB 2006).

ektepar to skattbare inntekter” (Blom 1999: 313). I dag er det vanlig med lønnsarbeid uansett kjønn og sivilstand.

6.2. Materialfunn

Når jeg kategoriserte det mine informanter har skrevet om arbeid, dukket det et definisjonsspørsmål opp: Hva mener jeg med arbeid? Fredrik Engelstad skriver i boken *Det norske samfunn* (1986) at: ”Arbeid er målrettet virksomhet som sikter mot individers forsørgelse, der personen som utfører den gitte aktiviteten i prinsippet er substituerbar” (Engelstad 1986: 70). Denne definisjonen dekker hva jeg i dette kapitlet kaller lønnsarbeid. Den dekker derimot ikke det arbeid som kvinnene har utført i stillingen som husmor. En husmor kan vanskelig defineres som substituerbar, men samtidig kan en ikke hevde at det husmødrene gjorde i hjemmet ikke var arbeid. Jeg vil derfor korte ned Engelstads definisjon av arbeid til *målrettet virksomhet som sikter mot individers forsørgelse*. Alle mine informanter skriver om arbeid de har hatt, og det er hovedsakelig lønnsarbeid de forteller om. Det er bare 1 kvinne som kun forteller om sitt arbeid som husmor²²⁴. Årsaken til dette er høyst sannsynlig at hun ikke har hatt lønnsarbeid, men har jobbet som husmor hele sitt liv. Alle de andre kvinnene forteller om lønnsarbeid, enten i tillegg til, eller istedenfor, arbeid i hjemmet.

Hva informantene forteller om sitt arbeid kan deles opp i syv forskjellige kodingsenheter: ’Arbeidsbeskrivelser’ (Beskr.), ’jobbmarked’ (Mark.), ’formalia’ (Form.), ’kommentarer’ (Komm.), ’episoder’ (Ep.), ’fagutvikling’ (Utvikl.) og ’skolejobb’ (Skole).

Figur 24: Yrke.

²²⁴ K57-64.

Med unntak av 'skolejobb' omhandler alle temaene informantens *yrke*, det vil si det arbeid informantene utførte for å livnære seg. Og alle forteller *noe* om yrket sitt.

Som det fremkommer av tabellen er det menn som dominerer innen de fleste temaene, men det er variabelt hvor stort dette flertallet er. Fire av de største kodingsenhetene, 'beskrivelser', 'marked', 'formalia' og 'episoder' har kun små kjønnsforskjeller, det samme gjelder den noe mindre kategorien 'utvikling'. I motsetning til kontekstenheten 'familie' er det få forskjeller mellom kjønnene. Dette gjelder både den tallmessige fordelingen i forhold til kodingsenhetene, og når det gjelder hva som kodingsenhetene omhandler. I tilknytning til min problemstilling vil det derfor være lite hensiktsmessig å fordele undertemaene til 'yrkesliv' i separate kapitler, fordi det ikke er behov for å kategorisere materialet i ytterligere kodingsenheter. Jeg vil dermed avgrense meg til kort å avklare hva disse temagruppene inneholder:

'Arbeidsbeskrivelser' er et tema som blir tatt opp av alle mine informanter. Denne kategorien inneholder konkrete beskrivelser av informantenes arbeid og arbeidsplass, slik en mannlig informant forteller om sitt arbeid som trykningssjef i et forlag:

Min oppgave var å fordele manuskriptene til trykkeriene, gi beskjed om skriftsort, format rettskrivning, papir og opplag, føre kartotek over korrektursending og trykning, kjøpe trykkpapir og kontrollere prisene. Sist men ikke minst passe på at bøkene ble ferdig i rett tid (M28/64: 10).

Denne type beskrivelse er typisk både for de kvinnelige og de mannlige informantene. Den eneste kjønnsforskjellen ligger i hvor mye de forteller om dette temaet. Mennene har en viss tendens til å skrive lenger enn kvinnene, men hva de forteller er stort sett likt.

Temaet 'jobbmarked' omhandler hovedsakelig hvordan informantene startet og/eller avsluttet et jobbforhold. Det er noen flere som forteller om hvordan de anskaffet seg en

jobb (14 kvinner²²⁵ og 15 menn²²⁶), enn det er informanter som forteller at de sluttet i et arbeid (11 menn²²⁷ og 10 kvinner²²⁸), men i begge tilfeller er kjønnsforskjellen liten. I tillegg er det 6 menn²²⁹ og 3 kvinner²³⁰ som uttaler seg om det var stor eller liten tilgang på arbeid generelt. Årsaken til at menn er i flertall her, kan være at arbeidsledighet var et større problem for menn både økonomisk og sosialt. Elizabeth McKenna sier i boken *When work doesn't work anymore* (1997) at kvinner har to sosialt akseptable roller å veksle mellom: Yrkesaktiv og mor/husmor. Kvinner som slutter i arbeidslivet får automatisk tildelt mors- og/eller husmorsrollen. Menn har ikke noe lignende alternativ når de slutter i yrkeslivet. Dette blir tydelig ved at deres nye "tittel" ofte er yrkestittelen omtalt i fortid, for eksempel "tidligere journalist" (McKenna 1997: 225). Jobbmarkedets konjunkturer kunne derfor spille en større rolle for menns status enn for kvinner, og dette kan forklare menns større fokus på temaet enn hva de kvinnelige informantene utviser.

Når vi snakker om arbeid er ofte rammene rundt av viktighet. Disse rammene har jeg valgt å kalle 'formalia', og inkluderer stillingsnavn, arbeidstid og lønn. Alle mennene og 12 kvinner²³¹ oppgir formalia i forbindelse med eget arbeid:

Så begynte jeg på min første jobb. Den var godt betalt, 50.-kr. om måneden med kontortid 9 til 2 og 4 til 7 (K29/64: 25).

I mange tilfeller gir informantene en kort vurdering av lønnen og/eller arbeidstiden, slik som kvinnen gjør det i sitatet ovenfor, og det er få, om noen, forskjeller mellom kjønnene.

²²⁵ K6/64, K29/64, K56/64, K72/64, K44/81, K54/81, K112/81, K122/81, K136/81, K3/96, K8/96, K9/96, K13/96 og K17/96. Den eneste kvinnen (K57/64) som ikke forteller om jobbanskaffelse, skriver kun om husmorarbeid i forbindelse med eget yrkesaktivt liv.

²²⁶ M28/64, M34/64, M62/64, M66/64, M68/64, M4/81, M5/81, M11/81, M30/81, M52/81, M4/96, M10/96 M14/96, M22/96 og M25/96.

²²⁷ M28/64, M34/64, M62/64, M68/64, M11/81, M30/81, M4/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

²²⁸ K6/64, K56/64, K72/64, K54/81, K136/81, K3/96, K8/96, K9/96, K13/96 og K17/96.

²²⁹ M66/64, M68/64, M30/81, M4/96, M10/96 og M22/96.

²³⁰ K44/81, K54/81 og K3/96.

²³¹ K6/64, K29/64, K56/64, K72/64, K44/81, K54/81, K112/81, K136/81, K3/96, K9/96, K13/96 og K17/96.

'Episoder' er en kategori som betegner alle hendelsene informantene forteller om når de skriver om arbeidet sitt, og som ikke er ren deskriptiv informasjon om hva informanten gjorde i sitt daglige arbeid. Det er 10 menn²³² og 8 kvinner²³³ som forteller om episoder i forbindelse med arbeidet sitt:

Jeg husker en gang jeg var med en gutt som var ganske lang og med tilsvarende ben, vi skulle ned Norabakken og han fant ut at jeg var så lett at jeg likegodt kunne sette meg oppe på lasset for det var jo bare å holde igjen utfor bakken, hvilket han allikevel ikke maktet da kjærra etterhvert skjøt større og større fart. Lasset forskjøv seg slik at kjærra blev fortung og i sin nød så han ingen annen utvei enn å kaste seg tilside med det resultat at kjærrebena fikk kontakt med bakken, jeg gjorde en ufrivillig dobbelt saltomortale å havnet heldigvis uskadd mellom koffertene og andre saker. Det ene kjærrebenet brakk, men hellet var med oss da vi fant en rusten 4" spiker i rennestenen og fikk banket benet sammen igjen ved hjelp av en sten (M52/81: 8).

De fleste forteller småhistorier som eksempelet ovenfor, men det finnes selvfølgelig noen som forteller lengre historier og noen som forteller kortere. Den eneste tydelige forskjellen fremtrer når jeg ser på hvilke innsamlinger de forskjellige informantene tilhører. Mennene er relativt jevnt fordelt med 4 fra den første innsamlingen og 3 fra hver av de to siste. Hos kvinnene er det 3 fra 1964-innsamlingen, 5 fra 1981 og 0 (!) fra 1996. I følge den allmenne stereotype oppfatningen om at kvinner er mest opptatt av mennesker og deres forhold til hverandre, skulle en tro at 'episoder' ville være et svært populært tema. Slik det fremkommer av mitt materiale er det hovedsakelig i den midterste innsamlingen hvor dette er tilfelle. Også den første innsamling har ganske mange fortellere, men det er påfallende at det er ingen kvinner fra den siste innsamlingen som har tatt opp dette temaet. Det er nærliggende å tolke resultatet til at kvinnene fra 1996-innsamlingen er blitt mer sentrifugalt påvirket og fokuserer dermed mindre på mennesker de traff i forbindelse med yrkeslivet. Dette synes imidlertid ikke som en fullgod forklaring på grunn av den tidsmessige utviklingen mellom innsamlingene. En kan se det som sannsynlig at en sentrifugal påvirkning vil skje over tid, og med en slik tankegang skulle det vært flest kvinner som skrev om episoder i den første innsamlingen for så å bli

²³² M28/64, M34/64, M62/64, M68/64, M4/81, M11/81, M52/81, M4/96, M14/96 og M25/96.

²³³ K29/64, K56/64, K57/64, K44/81, K54/81, K112/81, K122/81 og K136/81.

færre jo nærmere vår egen tid innsamlingen skjedde. Da dette ikke er tilfelle, fremstår det som sannsynlig at andre årsaker har spilt inn, men det er vanskelig å se hvilke disse er.

'Fagutvikling' består av fortellinger og kommentarer om hvordan informantenes arbeidsområder har forandret seg over tid. Noen beskriver forandringer som har skjedd på deres spesifikke arbeidsplass, mens andre forteller om bransjens utvikling generelt. Det er også et par stykker som skriver om begge deler, slik som for eksempel denne mannlige informanten:

Innen mitt eget yrke har det også foregått en rivende utvikling. Da jeg ble ansatt i 1925 hadde vi i regnskapsavdelingen innbunnet stor kassabok og såkalt memorial, og en kontobok for hvert skip. Dertil en stor hovedbok med løse blader (såkalt Kalamazoo Hovedbok). Det var den gang viktig å ha en pen håndskrift og skrive tydelige tall. Vi brukte penn med pennesplitter av forskjellige typer.

Deretter innførte vi gjennomskriftsbokholderi (for hånd) med kassetter. Dette ble avløst av elektrisk bokholderimaskin – så gikk man over til såkalt elektronisk computer, for igjen å bli avløst av IBM datasystem med skjermer istedenfor kontokort. De to siste typer maskiner ble anskaffet etter at jeg sluttet som regnskapssjef i 1973. Kontorutstyret ellers har også gjennomgått store forandringer. Skrivemaskinene er blitt elektriske og istedenfor å sende telegrammer har telexmaskinene overtatt. Frankeringsmaskinen har avløst frimerkeklistringen.

Innen rederibedriften har jeg opplevd en rivende utvikling, fra små dampskip på 1000 tonn til supertankere på 250.000 tonn. Dampskipene er avløst av motorskip. Neste fase blir kanskje skip drevet med atomkraft (M30/81: 5).

Det er dobbelt så mange menn som tar opp dette temaet som kvinner (6 menn²³⁴ og 3 kvinner²³⁵). Allikevel ligger hovedforskjellen i hvor mye den enkelte informant skriver om 'fagutvikling', og her er det helt klart at mennene har fokusert mer på dette enn kvinnene. De kvinnelige informantene begrenser seg til to-tre setninger, mens de fleste mannlige gjerne utdyper seg over flere avsnitt.

²³⁴ M28/64, M30/81, M52/81, M10/96, M14/96 og M25/96.

²³⁵ K72/64, K54/81 og K3/96.

De to siste kategoriene, 'skolejobb' og 'kommentarer', skiller seg fra de fem kategoriene jeg har nevnt ovenfor. 'Skolejobb' har en klar overrepresentasjon av mannlige fortellere, mens 'kommentarer' er den eneste kategorien med et kvinnelig flertall. Jeg vil derfor utrede disse temaene nærmere, og for å lette lesbarheten omtaler jeg dem i hvert sitt kapittel.

6.2.a. Skolejobb

Det er i kodingsenheten 'skolejobb' at jeg finner den største kjønnsforskjellen. 11 menn²³⁶ forteller om jobber de hadde mens de gikk på skole, mens det kun er 3 kvinner²³⁷ som gjør det samme. Bjarne Hodne skriver i boken *Oppvekst i Kristiania* (1986), at i 1913-1914 hadde 21 % av guttene og 8 % av jentene i Kristiania lønnet arbeid i tillegg til skolen (Hodne 1986: 40). At det nesten var tre ganger så mange gutter som hadde lønnsarbeid enn jenter, forklarer mye av kjønnsforskjellen blant de som forteller om skolejobb av mine informanter. Prosentfordelingen i mitt materiale er likevel betraktelig høyere enn den Hodne trekker frem, og årsaken til dette kan være klasseforskjeller. Mens den undersøkelsen Hodne benytter seg av dekker alle barn i Kristiania – uansett klasse – vokste de fleste av mine informanter opp i middel- eller overklassen²³⁸. Den inntekten som barna kunne fremskaffe var dermed ikke så skrikende nødvendig som i arbeiderklassen. Dette blir illustrert ved at 3 av de mannlige informantene²³⁹ som forteller om skolearbeid, skriver at de fikk disponere lønningen selv:

Lomme penger skaffet jeg meg, ved å hogge ved og annet forefallende arbeide for to eldre damer. (M22/96: 11).

En ytterligere understreking av dette er at alle de 3 kvinnelige og 1 av de mannlige²⁴⁰ informantene kun forteller om skolejobb i forbindelse med høyere utdanning. Det kan

²³⁶ M28/64, M62/64, M4/81, M5/81, M11/81, M52/81, M4/96, M10/96, M14/96, M22/96 og M25/96.

²³⁷ K29/64, K8/96 og K17-96.

²³⁸ 5 av de mannlige informantene (M62/64, M5/81, M11/81, M30/81 og M4/96) vokste opp i arbeiderklassefamilier. Resten av informantene (uansett kjønn) vokste opp i familier med middel- eller overklassetilhørighet.

²³⁹ M4/81, M5/81 og M22/81.

²⁴⁰ M22/96.

dermed tyde på at det ikke først og fremst var et akutt inntektsbehov hos familiene som gjorde at de jobbet ved siden av skolen, men heller et ønske hos informantene om å skaffe seg lommepenger eller bidra til eget levebrød²⁴¹.

Som i de andre jobberelaterte temaene, er det menn som skriver mest. Dette har antageligvis sammenheng med at kvinnene ikke skriver om denne type arbeid før i forbindelse med høyere utdanning. Også den ene mannlige informanten som kun forteller om skolearbeid når han tar videre utdanning, er kortfattet. Det er derfor sannsynlig at det er *hvor lenge en har jobbet* ved siden av skolearbeidet som er utslagsgivende for hvor mye som blir fortalt, og ikke hvilken kjønnskategori en tilhører.

I kapittel 5.2.c. Foreldres økonomi, viser jeg at 1 kvinne²⁴² og 5 menn²⁴³ forteller at de bidro til familiens økonomi ved å ta seg arbeid. Det er verdt å merke seg at den ene kvinnen som forteller at hun tok seg arbeid for å lette familiens økonomi, gjorde dette istedenfor å fortsette skolegang. Det er dermed snakk om fulltidsarbeid og hun er derfor heller ikke representert i kategorien skolejobb. At så få informanter forteller at de bidro til familiens økonomi underbygger påstanden om at den inntekten barna fikk ved å ta seg en ekstrajobb ikke var en nødvendighet for familien, men for å skaffe til veie litt lommepenger.

6.2.b. Kommentarer

I svært mange tilfeller skriver informantene en kommentar eller refleksjon når de beskriver arbeidet sitt. Disse kommentarene dreier seg om alt fra egen arbeidsinnsats og egne evner, til hva en syntes om arbeidsgiveren. Dette er den eneste av kodingsenhetene under kontekstenheten 'lønnarbeid' hvor kvinner er i flertall, med 13 kvinner²⁴⁴ og 12

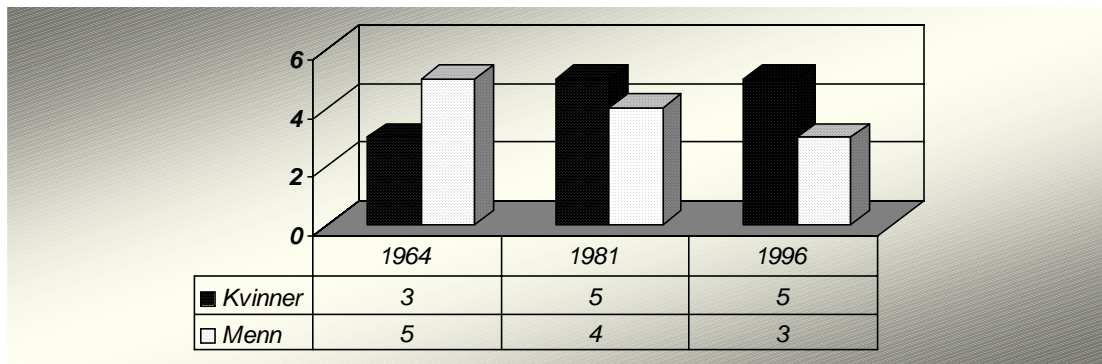
²⁴¹ I motsetning til familiens felles inntektsbehov.

²⁴² K56/64.

²⁴³ M62/64, M4/81, M5/81, M10/96 og M25/96.

²⁴⁴ K6/64, K29/64, K56/64, K44/81, K54/81, K112/81, K122/81, K136/81, K3/96, K8/96, K9/96, K13/96, K17/96

menn²⁴⁵. Ut fra tankegangen om at kvinner er mest opptatt av relasjoner og det sosiale, er det typisk at dette er den eneste kategorien som har flere kvinnelige enn mannlige informanter. Det synes allikevel ikke å bli underbygd særlig sterkt, i og med at det kun er 1 kvinne mer enn det er menn som skriver kommentarer om yrkesarbeidet sitt. Imidlertid fremkommer det et interessant mønster når jeg ser på hvordan informantene fordeler seg etter innsamling:

Figur 25: Kommentarer.

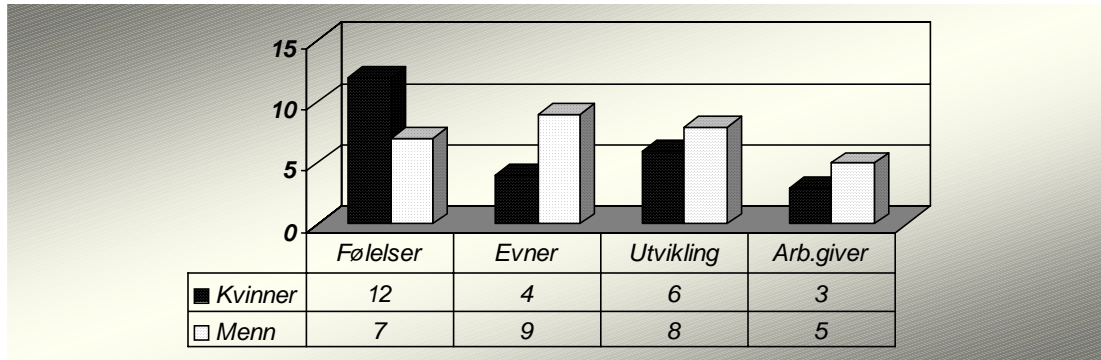
Tabellen viser at det er forskjeller mellom de tre innsamlingene: 3 kvinner fra den eldste innsamlingen kommer med kommentarer i forbindelse med yrket sitt, mens alle fra de to siste innsamlingene gjør dette. Som jeg har vist innledningsvis i dette kapittelet, har det ikke vært større andel av kvinner som kun har vært husmødre i den første innsamlingen enn i de to senere. Dette kan dermed ikke være forklaringen på innsamlingsforskjellene hos de kvinnelige informantene.

Hos mennene er det en motsatt tendens som kommer til syne. Alle fra 1964-innsamlingen skriver kommentarer knyttet til sitt arbeid, mens det er 1 færre i 1981. I 1996 er det 3 stykker som gjør dette.

Lissie Åströms videreutvikling av Hans Larssons teori om sentrifugal og sentripetal kraft er interessant i denne forbindelse. Kommentarer om arbeid *kan* være en måte å fremheve en persons ekspertise innen sitt valgte fag, og dermed bringe fortelleren frem i ”lyset”. Ut

²⁴⁵ M28/64, M34/64, M62/64, M66/64, M68/64, M4/81, M5/81, M11/81, M52/81, M4/96, M14/96, M25/96.

fra den utviklingen som fremkommer av tabellen, kan det synes som om kvinner etter hvert er blitt sterkere påvirket i sentrifugal retning, mens menn er blitt utsatt for mer sentripetal påvirkning. Hvis dette er riktig, bør det speiles i hva slags kommentarer informantene skriver i forbindelse med arbeid. Informantenes kommentarer kan deles opp i fire forskjellige kodingsenheter: 'Følelser', 'evner', 'utvikling' og 'arbeidsgiver' (Arb.giver):

Figur 26: Type kommentarer.

'Følelser' er utsagn om hva informantene følte i forbindelse med arbeidet sitt; om de trivdes eller ikke. Helt i tråd med stereotypien om at følelser er et typisk kvinnedomene, er det tydelig dominans av kvinner i dette undertemaet. Nesten dobbelt så mange kvinner²⁴⁶ som menn²⁴⁷ kommer med slike uttalelser. I tillegg er det også en forskjell i forhold til hva informantene skriver. Alle kvinnene som skriver at de ikke trivdes på en arbeidsplass, skriver *også* at de trivdes et annet sted. Blant mennene er det kun 1 som uttaler seg både positivt og negativt²⁴⁸. Resten skriver kun det ene eller det andre, og da forteller flertallet om vantrivsel²⁴⁹.

'Evner' har en klar overvekt av mannlige informanter, med 9 menn²⁵⁰ mot bare 4 kvinner²⁵¹. Denne kodingsenheten inneholder utsagn som direkte går på informantens arbeidskvalifikasjoner:

²⁴⁶ K6/64, K72/64, K44/81, K112/81, K122/81, K136/81, K3/96, K8/96, K9/96, K13/96 og K17/96.

²⁴⁷ M28/64, M62/64, M4/81, M52/81, M4/96, M14/96 og M25/96.

²⁴⁸ M14/96.

²⁴⁹ M62/64, M4/81, M52/81, M4/96 og M14/96.

²⁵⁰ M28/64, M34/64, M66/64, M68/64, M5/81, M11/81, M52/81, M14/96, M25/96.

²⁵¹ K6/64, K29/64, K3/96 og K13/96.

Jeg må få lov til å si at da jeg etter 35 års tjeneste i staten gikk av for aldersgrensen, fikk jeg, etter krigen, Kongens fortjenestemedalje i guld (M34/64: 6).

De aller fleste utsagn innen dette temaet er positive fremhevelser av egne evner. Kun 1 kvinne er litt mer forbeholden i sin uttalelse når hun forteller om sin første jobb som lærer på en privatskole:

Jeg var 18 år og hadde ingen andre kvalifikasjoner enn en god ex. arium [sic!] (K13/96: 6).

Hun skriver riktignok ingenting om arbeidet som følge av dette gikk bra eller dårlig, men det er allikevel uproblematisk å tolke det positivt; hun klarte jobben fint uten å ha høyere utdanning enn "en god ex. artium". Grunnen til at det er så mange flere menn enn kvinner som forteller om egne kvalifikasjoner, kan være at kvinner i større grad enn menn blir oppdratt til å være beskjedne, og dermed ikke fremhever seg selv på den måten.

'Utvikling' er et tema som hovedsakelig dreier seg om personlig utvikling. 8 menn²⁵² og 6 kvinner²⁵³ skriver om dette. Stort sett er det utsagn om at jobben var lærerik. 1 kvinnelig informant skiller seg ut ved at hun forteller om problematisk læring:

Jeg brukte dataskjerm i mitt arbeid, men jeg ble aldri noen datafreak, heller en datavegrer (K3/96: 22).

Men dette er det eneste tilfellet hvor mulighet til læring ikke settes i en udelt positiv sammenheng.

'Arbeidsgiver' er den siste av de fire kodingsenhetene under kontekstenheten 'kommentarer', og også her er det et lite flertall av mannlige informanter: 5 menn²⁵⁴ og 3

²⁵² M34/64, M68/64, M4/81, M5/81, M52/81, M4/96, M14/96, M25/96.

²⁵³ K29/64, K72/64, K112/81, K136/81, K3/96 og K13/96.

²⁵⁴ M28/64, M34/64, M68/64, M14/96 og M25/96.

kvinner²⁵⁵. Denne kategorien er personlige vurderinger av arbeidsgiverne informantene har hatt. Det er 1 mann mer som skriver positive kommentarer²⁵⁶, enn det er menn som skriver negative²⁵⁷. Ingen kommenterer både positivt og negativt. Hos kvinnene derimot, finner jeg samme mønster som ved 'følelser': Ingen skriver kun negative kommentarer, mens 1 av kvinnene²⁵⁸ skriver bare positivt.

Selv om kvinnene var i flertall når jeg så på den overordnede kategorien 'kommentarer', var det kun i undertemaet 'følelser' at de var flest. I de tre andre undertemaene dominerte mennene. Det er altså kun innen et område som regnes som typisk feminint, at det er flest kvinner.

Årsaken til at ingen av kvinnene kun har uttalt negative kommentarer, kan være kvinnes tradisjonelle oppdragelse. På bakgrunn av en analyse av tre generasjoner svenske kvinner, har Lissie Åström konstruert en liste over kvinnelige bud. En av disse kaller hun det altruistiske budet og går ut på at en kvinne skal glemme seg selv til fordel for andre. Et annet omhandler å være stille, snill og ikke stikke seg frem, hvilket hun kaller underkastelsesbudet (Åström 1985: 214). Med en slik iboende moral, kan det å la negative kommentarer stå alene føles ukomfortabelt. Ved å fortelle at de var fornøyde med en arbeidsplass, "nøytraliseres" de negative holdningene som kommer til syne når de forteller om mistriivsel et annet arbeidssted. Det kan også være en måte å klargjøre at problemet er tilknyttet den spesifikke arbeidsplassen, og ikke informanten. Ved å fortelle både positive og negative kommentarer, klarer kvinnen på en subtil måte å overholde normen om å være stille, snill og ikke stikke seg frem, samtidig som de får uttalt hva de syntes var negativt. De mannlige informantene har derimot ikke et tilsvarende "snillhetspress", og er dermed friere til å uttale seg kritisk både til arbeidsplass og arbeidsgiver. Det er likevel vanskelig å trekke tydelige slutninger, fordi dette er et forholdsvis lite utforsket område.

²⁵⁵ K136/81, K3/96 og K9/96.

²⁵⁶ M28/64, M68/64 og M14/96.

²⁵⁷ M34/64 og M25/96.

²⁵⁸ K9/96.

6.3. Oppsummering

For noen er arbeid kun en måte å skaffe tilveie de økonomiske midlene en trenger for å leve slik en ønsker. For de fleste av oss betyr arbeid noe mer; den er en del av vår identitet. I boken *Arbejde og identitet* (1984) skriver Michael Husen at den måten en tjener sitt levebrød i et samfunn, er med på å danne en identitet som han kaller ”socialøkonomisk identitet” (Husen 1984: 156). Med dette mener han en identitet som er fundamentert på hva en person bidrar med, og nyter godt av i et samfunn. Denne sosialøkonomiske identiteten mener Husen er: ”[...] en betingelse for identitet overhovedet” (Husen 1984: 156). Med utgangspunkt i dette vil endringer i arbeidsmarkedet og samfunnets holdninger til hvem som kan delta på dette markedet bli reflektert i samfunnsdeltagernes identiteter. Dette vil i sin tur komme til syne i informantenes autobiografier. Av den grunn er det overraskende å finne så få kjønns- og tidsforskjeller i det kvinner og menn skriver om arbeid.

For å muliggjøre en sammenligning mellom det informantene har skrevet innen ’arbeidsliv’, valgte jeg å dele dette temaet opp i syv kodingsenheter: ’Beskrivelser’, ’marked’, ’formalia’, ’episoder’, ’utvikling’, ’kommentarer’ og ’skolejobb’. Analysene viste at innen de fem første temagruppene var det et lite, men konstant flertall av mannlige fortellere.

Kun i kodingsenhetene ’skolejobb’ og ’kommentarer’ fremkom det kjønnsforskjeller av særlig grad. Av disse to var ’kommentarer’ den gruppen hvor årsaken til kjønnsdifferansen ikke var åpenbar²⁵⁹. En ytterligere sortering av dette temaet viste at det informantene skrev kunne fordeles inn i fire kodingsenheter: ’Følelser’, ’evner’, ’utvikling’ og ’arbeidsgiver’. Her fremkom at det kvinnelige flertallet hadde sitt utspring i temaet ’følelser’, mens de tre andre temaene var dominert av menn. I analysen påpekte jeg at kvinneflertallet i underkategorien ’følelser’ var sammenfallende med den tradisjonelle stereotypien om at emosjoner er et kvinnedomene. En annen faktor som ble synlig både i undertemaet ’følelser’, men også i underkategorien ’arbeidsgiver’, var at

²⁵⁹ Flertallet av menn i temaet ’skolejobb’ viste jeg skyldtes den faktiske kjønnsfordeling i forhold til hvem som tok seg lønnsarbeid ved siden av skolegang.

ingen av kvinnene kun skrev negative kommentarer. Mens mannlige informanter stort sett valgte å gi enten positive eller negative utsagn, uttalte de kvinnelige informantene enten positive eller både negative og positive kommentarer. Dette mente jeg kunne ha sammenheng med den tradisjonelle kvinnelige oppdragelsen hvor ”snill” og ”stille” er ekstremt positive kvaliteter.

Som jeg skrev innledningsvis i dette kapittelet, skjedde det store forandringer i løpet av 1900-tallet på det norske arbeidsmarkedet. Generelt ble arbeidstiden betydelig innskrenket, og ferie ble et lovpålagt gode. Begynnelsen av dette århundre kan betegnes som en seierstid for kvinners formelle rettigheter, hvor de fikk tilgang til rettigheter og yrker som tidligere var forbeholdt mennene. Imidlertid var samfunnets normer og uskrevne regler vanskeligere å få bukt med, og det ble forventet at kvinnen, især den gifte kvinnen, skulle holde seg i hjemmet. Først gjennom det som er blitt omtalt som den andre kvinnefrigjøringsbølgen ble det etterhvert allmenn aksept for at *alle* kvinner skulle kunne ta seg betalt arbeid utenfor hjemmets fire vegger.

Disse store samfunnsendringene skulle en kunne anta kommer til syne når mine informanter forteller om eget arbeidsliv. Imidlertid viser det seg at tidsmessig fordeler informantene seg rimelig likt i de fleste temaene. Det eneste virkelig store unntaket er kodingsenheten 'episoder'. Her er det ingen kvinner fra 1996-innsamlingen! Fra de to andre innsamlingene er det 3 fra 1964 og 5 fra 1981. Det er derimot vanskelig å finne årsaken til hvorfor kvinnene fra nettopp den siste innsamlingen skulle unnlate å skrive noe innen 'episoder'. Dette temaet har fokuset rettet mot personer rundt informanten og informantens interaksjon med dem. Dermed skulle denne kategorien, i følge Åströms teori om sentripetal kraft og Gilligans nettverks-teori, ha overvekt av kvinner. Det kan muligens være snakk om en tidsutvikling, hvor kvinner er blitt mindre sentripetalt påvirket etter hvor sent på 1900-tallet de ble født, men som jeg påpekte i kapittel 6.2.; ingen av de andre kategoriene ser ut til å støtte en slik hypotese.

Til tross for at den perioden mine informanter har gjennomlevd preges av store omveltninger på arbeidsmarkedet både når det gjelder formelle rettigheter og uformelle

holdninger, er de utrolig enstemte når de forteller om sitt eget arbeid. I boken *Men menn...* (1993) sier Signe Holst at mens de første kvinnene som får innpass i en bedrift kan hjelpe til med å myke opp bedriftskulturen og gi friske, nye innspill, akkumuleres ikke denne virkningen ved at flere kvinner får innpass. Dette gjaldt spesielt i mannstunge miljøer. Holst mener at: ”En sterk organisasjonskultur vil påvirke og forandre nye personer mer avgjørende og lenge før nykomlingene selv får mulighet til å sette sitt preg på organisasjonen ” (Holst 1993: 61). Også Catherine Casey trekker frem lignende funn. I 1991-1992 gjorde hun et feltarbeid hvor hun blant annet undersøkte effekten av den praksis dagens arbeidsinstitusjoner har med å knytte de ansatte til bedriften. Der viser Casey hvordan individene blir tilpasset og formet til bedriftens behov både når det gjelder rent praktiske evner, men også i forhold til holdninger og verdier (Casey 1995: 139). Dette skulle bety at etter hvert som bedriftene fokuserte mer på likestillingspolitikk, ville den mannsdominerte kulturen forsvinne. Men i tillegg til de kunnskapene bedriften ønsker å lære sine ansatte, finnes det også hva Casey kaller ”skjult pensum”. Dette er normer og regler om hvordan ansatte skal oppføre seg på arbeidsplassen, og det er de ansatte som bestemmer reglene (Casey 1995: 79). Denne uoffisielle bedriftskulturen som de nyansatte blir sosialisert inn i er stort sett bygd på tradisjonelle maskuline prinsipper. I og med at det grovt sett har vært menn som har hatt enerett på lønnsarbeid tidligere, medførte dette at de aller fleste yrker er bygd opp og preget av mannlige verdier. Etter hvert som kvinnene har kommet inn på mennenes domener, er de blitt tillært fagenes sosiale kulturer, sammen med fagene i seg selv. Dette er sannsynligvis årsaken til at kvinners og menns fortellinger om eget arbeidsliv er såpass like. Fortellinger, både når det gjelder tema og struktur, er kulturelt betinget. Når kvinner adopterer en allerede eksisterende arbeidskultur, adopterer de også måter å fortelle om dette arbeidet på. Kvinnenes *andre*-sentrerte verdensbilde blir i stor grad tilsidesatt av arbeidskulturens sentrifugale kraft. Kun innen de fortellerområdene som tradisjonelt kan tolkes som typisk kvinnelige, finnes en liten forsterkning av de kvinnelige fortellere.

At mennenes fortellinger holder seg relativt uforandret over tid, kan forklares med at deres allerede etablerte maskuline kultur ikke blir utfordret i særlig grad av de

nyankomne. Uten forandringer i bedriftskulturene vil heller ikke fortellingene forandre seg i særlig grad.

7. Konklusjon

I denne avhandlingen har jeg analysert hva mine informanter har fortalt innen to temaer: 'Familieliv' og 'yrkesliv'. Innledningsvis argumenterte jeg for at disse to kontekstene er såkalte nære variabler, det vil si temaer som de fleste har et nært forhold til. Det vil dermed være stor sannsynlighet for at de synspunkter og meninger jeg fant ville være personlige og ikke bare "politisk korrekte". Ved å sortere kontekstene inn i kodingsenheter og se hvilket kjønn som skrev om hvilke temaer, fikk jeg en oversikt over hva som kunne ansees som kjønns spesifikke tendenser. Min analyse frembrakte hvilke kontekstene som innehadde kjønnsforskjeller og hvilke som ikke hadde det. I noen tilfeller av lik kjønnsfordeling var dette kun tilsynelatende, og en næranalyse viste hvordan kvinner og menn fremstilte temaene forskjellig på et mer detaljert nivå. Metoden har vært et nødvendig redskap for å kunne avdekke hvor kjønnsforskjellene sluttet og det kun var personforskjeller som gjenstod.

Analysen viser at kvinnene har, og alltid har hatt, større fokus på familie enn mennene. Dette følger tradisjonelle kjønnsstereotyper og er dermed ikke overraskende. Jeg har hovedsakelig trukket frem to teorier som forklaringsmodeller til disse funnene: Carol Gilligans teori om hierarki og nettverk, og Lissie Åstrøms teori om sentrifugal og sentripetal kraft. Bruk av teoriene til begge disse forskerne viste at divergerende syn på sosiale posisjoner og kjønns spesifikk sosialisering ga forskjellig fokus. Dette medførte blant annet at kvinner var mer opptatt av å fortelle om familien sin enn menn var.

Den første kvinnefrigjøringen ga kvinner formelle rettigheter, blant annet stemmerett, rett til eiendom, til utdanning og til yrkesliv. Det var imidlertid mange andre påvirkningsfaktorer i samfunnet som begrenset kvinner i å utnytte disse rettighetene fullt ut. Etter hvert innså kvinnesaksbevegelsen og andre som jobbet med likestilling og kvinners rettigheter, at hvis idealet om et likestilt samfunn skulle oppnås, holdt det ikke kun å tilrettelegge de formelle rettighetene: Holdningene i samfunnet måtte forandres. Tradisjonelt var kvinner blitt sentripetalt påvirket, men nå skjedde en klar omveltning med sentrifugal fokus. Kvinner skulle ikke lenger bare konsentrere seg om andres ve og vel, men også tenke på egen lykke. Dette innebar en bevegelse ut av hjemmet og inn i det

offentlige rom som lønnsarbeidere. Mennene, som tradisjonelt har hatt hovedfokus på seg selv og sin egen yrkeskarriere, ble nå forsøkt påvirket i sentripetal retning. Ideen var at kvinner og menn skulle ta de beste tradisjonelt kjønns spesifikke egenskapene og sammensmelte dem, og ut av dette skulle det likestilte mennesket oppstå. I kombinasjon med oppsving i økonomien, var kampanjen vellykket på mange måter. En sammenligning av hva de mannlige informantene fortalte om familieliv i forhold til hvilken innsamling de tilhørte, viser at det har skjedd en utvikling fra den første til den siste innsamlingen. De mannlige informantene som sendte inn sine autobiografier i 1981 og i 1996 skriver mer om familie enn de som leverte til innsamlingen i 1964. Dette tyder på at disse mennene er blitt sterkere påvirket i sentripetal retning. Det temaet som fikk størst oppmerksomhet, var den allmenne prisingen av mødres og bestemødres innsats i hjemmene, både på det menneskelige og det økonomiske planet. Bjarne Hodne skriver i *Oppvekst i Kristiania* (1986), at kvinner roser sine mødre fordi en nedvurdering av deres husmorrolle vil inkludere en nedvurdering av deres egen rolle. Det ser ut til at mine mannlige informanter fra de to siste innsamlingene har kastet seg på denne ukritiske glansbilderosen. Årsaksforklaringen her må derimot være en annen, siden disse mennene ikke har identitetsbånd knyttet til husmorsrollen. Deres positive utsagn kan imidlertid være en reaksjon på de mange kvinnene som gikk ut i arbeidslivet etter 1960-tallet. Å rose mødrene er muligens en måte å gi klare signaler om hvilken tilstand de ønsket at familien skal være i: At kvinnen skulle oppholde seg i hjemmet og stelle mann, hus og eventuelle barn. En annen mulig forklaring er at fordi så mange kvinner jobbet ute, ble det krevd at mennene skulle gjøre en større innsats i hjemmet. Først når en har innsikt i et arbeids innsatskrav, kan en virkelig sette pris på det. Det er imidlertid ting som taler imot den sistnevnte tolkningen. Kirsten Thorsen har undersøkt alderdom gjennom livshistoriske intervjuer med 44 kvinner og menn. Her finner hun blant annet at i de ekteskapene hvor kvinnen gikk ut i yrkeslivet, ble ikke arbeidsgjerningen i hjemmet mindre: "Hun lettes [...] ikke av ham i sin husmor- og omsorgsrolle" (K. Thorsen 1998: 192). Thorsens informanter er født mellom 1905 og 1915. De har dermed levd i omtrent samme tidsperiode som mine informanter. Av den grunn er det stor sannsynlighet for at mine informanter har hatt tilsvarende opplevelse av husarbeid. Det vil si at uansett om hustruen var ute i yrkeslivet eller ikke, utførte ikke mannen mer husarbeid i særlig grad.

Allikevel kan teorien om at kjennskap til husarbeid gir økt attribuert aktelse fortsatt bestå, til tross for at kvinnenes yrkesaktivitet ikke økte mannens deltagelse i hjemmet. K. Thorsen påpeker videre at selv om hennes mannlige informanter holdt på sin maskuline rolle så lenge de kunne, medførte pensjonen en overgang og et brudd. ”Han går over fra å være hierarkisk og yrkesdefinert til å (måtte) bli horisontalt og familiedefinert” (K. Thorsen 1998: 393). Mannen vil dermed komme nærmere inn på husmorgjernings praktiske utfoldelse, og vil muligens oppleve en ny respekt for tidligere tiders husmødre. Alle mine mannlige informanter var pensjonister ved fortellertidspunktet. Det er dermed godt mulig at de fleste av dem har opplevd det Thorsen kaller en feminisering av mannen, og at de har hatt en nærmere forståelse av husmødrenes arbeidsinnsats.

Selv om mitt materiale synes å vise suksess for 70-tallets holdningskampanje, gjelder ikke dette på alle områder. Til tross for uttalt holdningspress om at kvinner skulle fokusere mer på seg selv og egen selvrealisering, kommer ikke dette til syne i livshistoriene jeg har undersøkt. Mine kvinnelige informanter har liten eller ingen utvikling i forhold til å fortelle om familieliv; de skriver verken mer eller mindre om temaet. Dette kan skyldes at mens den andre kvinnefrigjøringen krevde at menn skulle ta seg mer av familien, var beskjeden til kvinnene atskillig mer komplisert å forholde seg til. Det var ingen bevegelse for at kvinner skulle bry seg mindre om familien. Budskapet om selvrealisering ble lagt i tillegg til den tradisjonelle kvinnerollen. K. Thorsen tar opp at Bjerrum Nielsen og Rudberg skriver i boken *Psychological gender and modernity* (1994) at det er ”[...] særlig de middelaldrende kvinnene som har måttet streve med å forene de gamle kjønnsrolleidealer med de nye” (K. Thorsen 1998: 410). Lissie Åström påpeker det samme problemet i sitt materiale, og trekker frem begrepet ”dubbelbinding” (Åström 1986: 61). Med dette mener hun at en person kan bli utsatt for to motstridende forventninger. Om vedkommende ikke er bevisst at det er umulig å imøtekomme begge samtidig, medfører dette at personen anser sine bestrebelser for mislykket. Dobbeltbinding vil dermed gi følelse av nederlag, og Åström mener at det mest naturlige er å unngå situasjonen hvor en får dette motstridende presset (Åström 1986: 61-63). Mine kvinnelige informanter tilhører en eldre generasjon som står enda sterkere plantet i den tradisjonelle kvinnerollen. Hos dem vant ikke likestillingskampen stort gehør. Deres

sentripetale oppdragelse var allerede blitt fast innlemmet i deres identitet da holdningskampanjen startet, og det var dermed lite sannsynlig at disse kvinnene ville klare - eller i det hele tatt ønske - en slik omstilling av fokus. Dette blir bekreftet av Åströms studie. Hun intervjuet tre generasjoner kvinner, hvor den eldste generasjonen er født i samme periode som mine informanter fra de to første innsamlingene. Også hennes eldste informanter var vel gift og etablert innen den tradisjonelle kvinnerollen da yrkeskarriere for kvinner ble vanligere (Åström 1986: 62). En medvirkende årsak kan også være at de kvinnelige informantene heller aldri egentlig ble utfordret til å forandre seg. I motsetning til mannen, opplevde ikke kvinnen et brudd ved overgang til pensjonstilværelsen. Uansett om hun hadde vært hjemmeværende hele tiden eller hadde vært ute i yrkeslivet, innebar pensjonen kun en fortsettelse av den tradisjonelle feminine identitet. Det er derfor mulig at selvrealiseringsbevegelsen ”druknet” i de vante formene husmorsrollen bestod av.

Når det gjelder ’yrkesliv’ har de mannlige informantene større fokus på sitt eget yrkesliv enn de kvinnelige. Kvinner har tradisjonelt ikke hatt noe yrkesliv, men ble forventet å jobbe i den domestiserte sfære. Den første kvinnefrigjøringen åpnet dørene for at kvinner skulle delta i yrkeslivet, men det var den andre kvinnefrigjøringen som ga dem mulighet til å gå ut av dørene uten kamp med omverdenen. Denne utviklingen blir imidlertid ikke gjenspeilet i materialet. Av de kvinnelige informantene som har opplevd den andre kvinnefrigjøringen, er det ikke en økt andel av kvinner som forteller om yrkesliv. Årsaken til dette er sannsynligvis at den andre kvinnefrigjøringen kom for sent for mine kvinnelige informanter. Selv den yngste av informantene mine var nesten 50 år når holdningskampanjen startet, og de var dermed for gamle til å gå ut i arbeidslivet på det tidspunktet. Fra 1970 og frem til i dag, har den kvinnelige arbeidsdeltagelsen økt fra 25.4 til 66 %. Det er derfor stor sannsynlighet for at flere kvinner i yrkeslivet vil føre til at flere kvinner vil fortelle om yrkeslivet når de forteller om livet sitt. Tross dette vet vi av erfaring fra starten av 1900-tallet at praksis og holdninger ikke nødvendigvis går hånd i hånd. Det er derfor en viss mulighet for at mine kvinnelige informanters balansegang mellom stereotyp feminin omsorgshistorie og den maskuline sentrifugale fortelling fortsatt dominerer. Et tilsvarende studium av kvinner som var på vei inn i voksenlivet på

1970-tallet, vil i større grad enn min undersøkelse ha mulighet til å se om folks mentalitet har utviklet seg i takt med samfunnets sosiale struktur.

På bakgrunn av de funn jeg gjorde innen temaet 'familieliv', og den historiske utviklingen når det gjelder kjønn og arbeid på 1900-tallet, er det overraskende få forskjeller mellom kvinners og menns fortellinger om yrkesliv. Som tidligere nevnt, er det flest menn som skriver om dette temaet, og det er svært få forskjeller mellom innsamlingene. Forklaringen mente jeg lå i at kvinner ble sosialisert inn i en allerede eksisterende bedriftskultur. Deres måter å forholde seg til og tenke på eget arbeid, vil dermed være styrt av en allerede eksisterende struktur bygd på en maskulin måte å forholde seg til verden. Dette blir understøttet av studiene til både Signe Holst og Catherine Casey. Judith Halberstam åpner derimot for en litt annerledes forklaring på at kvinnenes fortellinger er så like mennenes. Hun sier i boken *Female Masculinity* (1998) at maskulinitet med sine konnotasjoner til makt, privilegier og legitimitet, er løsrevet fra den mannlige kroppen. Gjennom en analyse av kvinnelig maskulinitet, viser hun at det ikke er den fysiske mannlige kroppen som genererer maskulinitet. Det skal dermed være mulig for kvinner å få tilgang til den makt og de privilegier maskulinitet har gitt til menn (Halberstam 1998). Kvinner som går ut i arbeidslivet møter et maskulint miljø med andre krav, og som gir andre privilegier enn det typiske feminine miljøet. Ved å tre inn i den forventede arbeidstakerrollen, blir kvinnene androgyniserte. Også Kirsten Thorsen sier at kvinner blir maskulinisert når de trer ut i arbeidslivet. Hun siterer Stang Dahls artikkel "Likestilling og fødselsrett" fra 1991, om at: "Når flere kvinner kommer inn på menns områder, skjer det i mange henseende en bedring og kanskje en frigjøring i kvinners livssituasjon. Men kvinners livssammenhenger blir samtidig bundet sterkere opp i de mannlige [...]" (K. Thorsen 1998: 410). Samtidig som kvinnene får mulighet til å overskride de grenser den tradisjonelle kvinnerollen setter opp, blir de tvunget inn i maskuline roller. De blir dermed ikke "friere" mennesker, men får mulighet til helt eller delvis innta en annen rolle. I yrkeslivet mister kvinnene deler av sin feminine kjønnsrolle, men antar isteden deler av en maskulin kjønnsrolle. Det er ikke utenkelig at rollebyttet oppleves som en positiv forandring, fordi dette gir kvinnene andre muligheter enn hva den tradisjonelle kvinneligheten kan tilby. Gjennom yrkesrollen får kvinnene tilgang til

maskuline privilegier de normalt er utestengt fra. Denne rolleforandringen er relativt uproblematisk fordi dette er krav som stilles til dem, og de kan dermed innta en maskulinisert rolle uten at det går på bekostning av deres feminine selvforståelse. Yrkesfortellingenes likhet uansett forfatterens kjønn, skyldes dermed at kvinnene blir androgynisert når de går ut i yrkeslivet. De sier derimot ingenting om hvorvidt de kvinnelige informantene blir tvunget og indoktrinert til dette. Det er like stor sannsynlighet for at de omfavnet denne mulige tilgangen til makt, privilegier og legitimitet. Hvis det er tilfelle, er dette sannsynligvis årsaken til at kvinners og menns fortellinger om yrkeslivet er så like: Kvinnene vil ikke ha noe ønske om å innføre feminine verdier, fordi dette kan medføre tap av goder.

Innledningsvis spurte jeg hvilke forskjeller som fremkommer ved analyse av kvinners og menns biografier, og om dette har forandret seg over tid. Jeg spurte også hvorfor det var forskjeller, og hva som var årsakene til eventuelle forandringer. Gjennom avhandlingen har jeg vist at kvinner skriver mer om familieliv enn menn. Over tid har forskjellen mellom kvinnen og mennens fokus på dette temaet minsket, fordi mennene er blitt mer familieorienterte i sine biografier. Dette mener jeg kan føres tilbake til den andre kvinnefrigjøringen på 70-tallet, og deres kamp for å ”mykgjøre” mannen. Analysen viste også at det var visse forskjeller når temaet omhandlet yrkesliv, men her var forskjellene mindre. Det dreide seg i større grad om mengden i det som ble fortalt, ikke hvilke tema som ble tatt opp. En årsaksforklaring jeg fremhevet var at yrkesfortellinger i stor grad har fastlagte oppsett både på form og innhold. Denne malen blir lært gjennom individets tilpasning av den eksisterende bedriftskulturen.

Det siste spørsmålet jeg stilte i starten av denne avhandlingen var om mine funn kunne belyse kvinners og menns syn på kjønnsrollene. Få informanter skriver direkte kommentarer om kjønnsroller. Årsaken kan være at spørrelistene ikke fokuserer på dette spørsmålet i særlig grad. Holdninger til kjønnsrollene kommer allikevel frem indirekte. Gjennom alle de tre innsamlingene har kvinnene et stort og sterkt fokus på kontekststenheten ’familieliv’. Dette kan tyde på at den kvinnelige kjønnsrolle fortsatt blir knyttet til husarbeid og omsorgsarbeid av alle mine kvinnelige informanter. Mennenes

Økte prioritering av dette temaet kan på sin side bety at den tradisjonelle mansrollen er i ferd med å bli noe mer omsorgsrettet, altså mer sentripetal, enn tidligere. Kontekstenheten 'yrkesliv' viste en fortellingsgruppe som var uventet homogen uansett om skribenten var kvinne eller mann. Jeg mener dette skyldes at kvinnene inntok en maskulin rolle når de trådte inn i en lønnsarbeidsstilling utenfor hjemmet. Disse kvinnene åpner dermed for en mer sentrifugalt rettet kvinneverdier innen et bestemt område, samtidig som de opprettholder tradisjonelle kvinneverdier på de fleste andre områder.

Analysen av mine informanternes autobiografier viser en utvikling av synet på kjønnsrollene. Men mens kvinners sentrifugale utvikling synes å være knyttet til hvorvidt de hadde tatt seg lønnsarbeid utenfor hjemmet, ser menns sentripetale utvikling til å være uavhengig av deres arbeid i hjemmet. Det er imidlertid viktig å påpeke at informantenes tendens til å skrive mindre detaljert jo nærmere nedtegningstidspunktet fortellingen kommer, kan være årsaken til at mannlige informanter unnlater å fortelle om den innsatsen de har gjort i hjemmet de senere årene.

8. Litteratur

Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon 1997: Bind 10. Kunnskapsforlaget.

Aschehoug og Gyldendals Store Norske leksikon 1995: Bind 1. Kunnskapsforlaget.

Blom, Ida 1999: "Del V. Brudd og kontinuitet. Fra 1950 mot årtusenskiftet. I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: fra vikingtid til 2000-årsskiftet*. Ida Blom og Sølvi Sogner (red.). Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Bjerrum Nielsen, Harriet og Rudberg, Monica 1992: " :...." I *Kjønnsidentitet: utvikling og konstruksjon av kjønn*. Trine Annfelt (red). Dragvoll: Senter for kvinneforskning, Universitetet i Trondheim.

Bjerrum Nielsen, Harriet og Rudberg, Monica 1994: *Psychological gender and modernity*. Oslo: Scandinavian University Press.

Bohman, Stefan 1986: *The people's story: On the collection and analysis of autobiographical materials*. Stockholm: Nordiska museet (Methodological questions nr. 3).

Brembeck, Helene 1986: *Tyst, lydig, arbeidsam: Om barnoppfostran på den västsvenska landsbygden under senare delen av 1800-talet*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.

Bringéus, Nils-Arvid 1987: *Livets högtider*. Stockholm: LT forlag.

Bruce J. Biddle 1979: *Role theory: expectations, identities, and behaviours*. New York: Academic press.

- Bull, Edvard 1958: *Arbeidermiljø under det industrielle gjennombrudd: tre norske industristrøk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Casey, Catherine 1995: *Work, self and society: After industrialism*. London: Routledge Press.
- Clausen, Bente 2003: *På sporet av den tapte fremtid. Autobiografier som kilde til kvinners verdier*. Hovedfagsavhandling i folkloristikk, Universitetet i Oslo.
- Collett, Camilla 1877: *Fra de stummes lejr*. Christiania: Malling trykkeri.
- Danielsen, Hilde 2002: *Husmorhistorier. Norske husmødre om menn, barn og arbeid*. Oslo: Spartacus forlag.
- Danielsen, Kirsten 1992: *Slike gutter. Eldre menn forteller om sitt liv*. Oslo: Pax forlag.
- Danielsen, Kirsten 1993: "Livshistoriens hvite flekker". I *Tidsskrift for samfunnsforskning nr 34 (4)*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Det Norske samfunn*. Lars Alldén, Natalie Rogoff Ramsøy og Mariken Vaa (red.). Oslo: Gyldendal, 1986.
- Eriksen, Anne 1988: "Muntlige kilder – kilder til hva?" I *Norveg 31*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eriksen, Anne 1990: "'Livets goder og livets mørke' – erfaring og tolkning i autobiografisk materiale". I *Nord Nytt 41*. Lyngby: NEFA-Norden.
- Finstad, Inger-Lise 1999: *Norske damer gjennom 100 år*. Oslo: Schibsted forlag.

Fløystad, Ingeborg 1980: ”Fabrikkbørn” og andre barnearbeidere”. I *Norges Kulturhistorie, bind 5*. Oslo: Aschehoug & co.

Frykman, Jonas og Löfgren, Orvar 1994: *Det kultiverte mennesket*. Oslo: Pax forlag.

Gilligan, Carol 2002: *Med en annen stemme: psykologisk teori og kvinners utvikling*. Oslo: Gyldendal akademisk forlag.

Gray, John 1998: *Men Are From Mars, Women Are From Venus. Get Seriously Involved with the Classic Guide to Surviving the Opposite Sex*. New York: HarperCollins Publishers.

Goodson, Ivor F. 2000: *Livshistorier: kilde til forståelse av utdanning*. Bergen: Fagbokforlaget.

Gullestad, Marianne 1996: *Hverdagsfilosofer. Verdier, selvforståelse og samfunnssyn i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hagemann, Gro 1999: Del III De stummes leir? 1800-1900. I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: fra vikingtid til 2000-årsskiftet*. Ida Blom og Sølvi Sogner (red.). Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Halberstam, Judith 1998: *Female Masculinity*. Durham, N.C.: Duke University Press.

Hodne, Bjarne 1983: ”Autobiografier som folkloristisk kilde. Et forsøk på en avklaring”. I *Norveg 26*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hodne, Bjarne 1984: ”Autobiografien: Folkloristisk kilde med samfunnsrelevans”. I *Tradisjon 14*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hodne, Bjarne 1988: "Personlige fortellinger. En tredje innfallsvinkel i studiet av autobiografier". I *Norveg 31*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hodne, Bjarne 1986: *Oppvekst i Kristiania*. Bergen: Universitetsforlaget

Hodne, Ørnulf 1987: "Registrering av minneoppgavene for eldre". I *Norveg 30*. Oslo: Universitetsforlaget.

Holst, Signe 1993: *Men menn - Om kjønn i arbeidslivet*. Oslo: Aschehoug forlag.

Holter, Harriet 1970: *Sex roles and social structure*. Oslo: Universitetsforlaget.

Horsdal, Marianne 1999: *Livets fortællinger: en bog om livshistorier og identitet*. København: Borgen forlag.

Husen, Michael 1984: *Arbejde og identitet*. København: Nytt Nordisk Forlag.

I gode og vonde dager: Familieliv i Noreg frå reformasjonen til vår tid. Sølvi Sogner (red.) Oslo: Samlaget 2003.

Johnsens, Birgit Hertzberg 1993: *Konfirmasjon og erindring. Konfirmasjonens betydning i et livsløpsperspektiv*. Doktorgradsavhandling i folkloristikk, Institutt for Kulturstudier, Universitetet i Oslo.

Kimmel, Michael S. og Messner, Michael A. 1998: *Men's lives*. Boston: Allyn and Bacon Press.

Kirkebøen, Lars Johannessen 2005: *Lønn som fortjent? Forskjeller i livsløpsinntekt mellom utdanningsgrupper*. Hovedfagsavhandling i samfunnsøkonomi, Universitetet i Oslo. <http://www.duo.uio.no/publ/okonomisk/2005/25040/Oppgave.pdf>

Lesedato:05.10.05.

Kjeldstadli, Knut 1981: "Kildekritikk". I *Muntlige kilder. Om bruk av intervjuer i etnologi, folkeminnevitenskap og historie*. Bjarne Hodne, Knut Kjeldstadli og Göran Rosander (red.). Oslo: Universitetsforlaget.

Kunnskap om kultur: folkloristiske dialoger. Knut Aukrust og Anne Eriksen (red.). Oslo: Novus forlag 1999.

Labov, William og Waletzky, Joshua 1967: "Narrative analysis: Oral versions of personal experience". I *Essays on the Verbal and Visual Arts. Proceedings of the 1966 Annual Spring Meeting of the American Ethnological Society*. June Helm (red.). Seattle: University of Washington Press.

Laqueur, Thomas 1994: *Om könens uppkomst: hur kroppen blev kvinnlig och manlig*. Stockholm: Symposion forlag.

Larsson, Hans: *Postscriptum. Efterlämnade uppsatser och fragment*. utgitt av Johanna Hans-Larsson og Ivar Harrie. Stockholm: Bonnier forlag 1944.

Leira, Arnlaug 1992: "Hankjønn, hunkjønn, intetkjønn - ? Forståelser av kjønn i norsk kvinnesosiologi". I *Forståelser av kjønn* / Arnhild Taksdal og Karin Widerberg (red.) Oslo: Ad notam Gyldendal.

Lennartsson, Malin 1997: "Kärleksdiskursen bland kvinnor, karlar och ortodoxa präster" I *Kjønn, makt, samfunn i Norden i et historisk perspektiv: Konferanserapport fra det 5.nordiske kvinnehistorikermøte, Klækken 08.-11.8.96*. Berit Gullikstad og Kari Heitmann (red.). Dragvoll: Senter for kvinneforskning, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Lowenthal, David 1995: *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lønnå, Elisabeth 1996: *Stolthet og kvinnekamp: Norsk kvinnesaksforenings historie fra 1913*. Oslo: Gyldendal forlag i samarbeid med Norsk kvinnesaksforening.

McKenna, Elizabeth 1997: *When work doesn't work anymore: Women, work and identity*. New York: Delacorte Press.

Med kjønnsperspektiv på norsk historie: fra vikingtid til 2000-årsskiftet. Ida Blom og Sølvi Sogner (red.). Oslo: Cappelen akademisk forlag 1999.

Melby, Kari: Del IV Husmorens epoke. 1900-1950. I *Med kjønnsperspektiv på norsk historie: fra vikingtid til 2000-årsskiftet*. Ida Blom og Sølvi Sogner (red.). Oslo: Cappelen akademisk forlag 1999.

Moi, Toril 1998: *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*. Oslo: Gyldendal forlag.

Moum, Sidsel Vogt 1981: *Kvinnfolkarbeid. Kvinners kår og status i Norge 1875-1910*. Oslo: Universitetsforlaget.

Oslo bys historie. Sivert Langholm, Edgeir Benum og Knut Helle (red.). Oslo: Cappelen, 1990-1994.

Repstad, Pål 1998: *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.

Robertsson, Hans 2003: *Maskulinitetskonstruksjon, yrkesidentitet, kønssegregering og jämställdhet*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet förlagstjänst.

Robinson, John A. 1981: "Personal Narratives Reconsidered". I *Journal of American Folklore* vol. 94. Austin, Texas: University of Texas Press.

Rør, Elisabet 1993: *Når far blir "mor"... : om menn og omsorg. En kvalitativ studie av hjemmeværendefedre*. Hovedfagsavhandling i pedagogikk, Universitetet i Oslo.

Sjögren, Ewa 1982: "1800-talets syn på kvinnen, barnet og familien". I *Dugnad*. Årgang 8, nr. 2/3. Oslo: Novus Forlag As.

Skarin Frykman, Birgitta 1990: *Arbetarkultur: Göteborg 1890*. Göteborg: Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 8.

Slettan, Dagfinn 1981: "Muntlig historie – en mangsidig virksomhet". I *Muntlige kilder. Om bruk av intervjuer i etnologi, folkeminnevitenskap og historie*. Bjarne Hodne, Knut Kjeldstadli og Göran Rosander (red.). Oslo: Universitetsforlaget 1981.

Slettan, Dagfinn 1984: "Muntlig historie og arbeidslivsforskning?" I *Historie nedenfra. Festskrift til Edvard Bull på 70-årsdagen*. Per Fuglum og Jarle Simensen (red.). Oslo: Universitetsforlaget.

Smith, Lucy 1991: "Foreldres rett over barna, barnas rett over seg selv". I *Barndom i Norge: 16 innlegg om barns oppvekstvilkår*. Arne Solli (red.). Oslo: Universitetsforlaget.

Stahl, Linda 1977: "The Personal Narrative as Folklore". I *Journal of the Folklore Institute*. Indiana University Press Nr xiv (1-2).

Statistisk sentralbyrå (SSB): *Arbeidsstyrken og sysselsatte etter alder og kjønn*.
<http://www.ssb.no/emner/06/01/aku/tab-2006-02-01-03.html>. Lesedato 09.02.06.

Stoller, Robert 1968: *Sex and gender: on the development of masculinity and femininity*. London: Hogarth Press.

Svenneby, Elin 1999: *Også kvinner, Glaukon! Frihet og likestilling i et filosofihistorisk og kjønnspolitisk perspektiv*. Oslo: Emilia forlag.

Thorsen, Kirsten 1998: *Kjønn, livsløp og alderdom: en studie av livshistorier, selvbilder og modernitet?* Bergen: Fagbokforlaget.

Thorsens, Liv Emma 1993: *Det fleksible kjønn: mentalitetsendringer i tre generasjoner bondekvinner 1920-1985*. Oslo: Universitetsforlaget.

Tobiassen, Anna Helene 1988: "Spørrelistesvar som del av kildetilfanget i etnologiske undersøkelser". I *Norveg 31*. Oslo: Universitetsforlaget.

Tønnesen, Liv Kari 1982: *Slik levde småbarna før: Trekk av barndommens historie i vårt land med særlig vekt på de minste barnas liv og lek*. Oslo: Universitetsforlaget.

Universitet i Oslo. <http://www.uio.no/studier/program/kulturide-master/presentasjon/HFM2-KIS006.html> Lesedato: 14.01.06.

Wærness, Kari 1982: "Samliv og nærmiljø". I *Det Moderne Norge*. Hans Fredrik Dahl og Arne Martin Klausen (red.). Oslo: Gyldendal forlag.

Østerberg, Dag 1997: *Sosiologiens nøkkelbegreper og deres opprinnelse*. Oslo: Cappelen akademiske forlag.

Åstrøms, Lissie 1986: *I kvinnoled: om kvinnors liv genom tre generationer*. Lund: Liber forlag.

9. Sammendrag

Denne avhandling har som mål å belyse kvinners og menns syn på kjønnsrollene, og hva som er årsakene til disse forskjellene. I tillegg har jeg undersøkt om dette har forandret seg over tid.

Forskningsmaterialet mitt består av livsfortellinger innsamlet gjennom landsomfattende minneoppgavekonkurranser i 1964, 1981 og 1996. Konkurransene var åpne for alle over en viss alder, noe som gjorde at de fleste informantene mine var 60 år eller eldre når de skrev autobiografiene sine. Siden jeg ønsket å se etter kjønnsforskjeller valgte jeg ut 15 kvinner og 15 menn jevnt fordelt på de tre innsamlingene. Analysen min konsentrerer seg om temaene familieliv og yrkesliv.

Familieliv kjennetegnes ved at det er kvinner som skriver mest om dette temaet. Det kan imidlertid synes som om dette er i ferd med å forandre seg. Jo senere innsamling de mannlige informantene tilhørte, dess mer hadde de skrevet om familieliv. Hos kvinnelige informantene var det ingen forandringer å spore. De skrev like mye uansett hvilken innsamling de tilhørte. Utviklingen hos mennene og den manglende utviklingen hos kvinnene mener jeg har sammenheng med kvinnefrigjøringen på 70-tallet. Denne bevegelsen krevde at menn skulle ta mer aktivt del i familiens daglige virke, ikke bare for å avlaste overarbeidete husmødre, men for sin egen personlig utvikling og lykke. Det var derimot aldri noe tilsvarende krav om at kvinner skulle bry seg mindre om familien.

Yrkesliv er det andre temaet jeg analyserte, og her er det de mannlige informantene som dominerer. De kvinnelige informantene skriver kortere, men ellers behandler de temaet på samme måte som mennene gjør. Til tross for den vanlige oppfatningen om at kvinner er mer menneskefokuserte enn menn, kommer ikke dette til syne i yrkeslivsfortellingene. Årsaken mener jeg skyldes at kvinner ble sosialisert inn i bedriftskulturer bygd opp av menn. Det er derfor menns måte til å forholde seg til arbeidet, arbeidskameratene og sjefen som fungerer som mal til denne type fortellinger. At kvinner ikke har motsatt seg denne maskuliniseringen kan skyldes at de samtidig får tilgang til privilegier kvinnerollen normalt utelukker dem fra.

10. Vedlegg